7
Mizah

Refik Halid Karay

1941'de basılmış hali ile...

Tanıdıklarım

İNKILÂP

Refik Halid Karay

Tanıdıklarım

Tanıdıklarım / Refik Halid Karay

Sertifika No: 10614

Dizgi Nilgün Yavuz
Sayfa tasarım Derya Balcı
Kapak tasarım Okan Koç
Redaksiyon Levent Çeviker
Yayına hazırlayan Aslıhan Karay Özdaş

ISBN: 978-975-10-3089-4

11 12 13 14 15 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

Refik Halid Karay

Tanıdıklarım

mizah

İNKILÂP

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. "Galatasaray Sultanisi" ve "Mekteb-i Hukuk"ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, Sabah gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte "Aydede" mizah dergisini çıkarmıştır.
Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı "Vahdet" gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, Memleket Hikâyeleri'nde Anadolu gerçeğini; Gurbet Hikâyeleri ve Sürgün gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, Ago Paşa'nın Hatıratı, Kirpinin Dedikleri gibi mizah eserlerinde; Bir Avuç Saçma, Makyajlı Kadın gibi kroniklerinde; Minelbab İlelmihrab ve Bir Ömür Boyunca adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. Anahtar, Nilgün, İki Cisimli Kadın, 2000 Yılın Sevgilisi, Bugünün Saraylısı gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Kitap yayına hazırlanırken yapıtın edebi niteliği göz önünde tutularak yazarın özgün anlatımı korunmuş, gençlerin de yararlanması amacıyla bazı sözcükler dipnotlarla açıklanmıştır.

Süfli[1] İhsan

İlk tanıştırdıkları gün el bile vermedim, iki kelime bile görüşmedim, içim istikrahla[2] dolmuştu, bir bahane bulup erkence yanından kaçtım. Fakat sonraları ahlakının güzelliği, sohbetinin lezzeti, herkesinkine benzemeyen fikirleri hatırı sık sık görüşmeye, iğrenmekle beraber hoş görmeye, hatta sevmeye başladım.

Ona arkadaşları arasında "Süfli İhsan" derlerdi. Mutfak paçavrası, tahta bezi, nargile tıpacı gibi insana daima yarı ıslak, rutubetli ve çürük tesiri yapan bumburuşuk lekeli ve yağlı elbisesine dokunmamaya çalışarak konuşurduk. Zaten bir kat elbisesi olurdu; onu arkasına geçirir, ta paralanıncaya kadar, ütü, fırça, silgi görmeden, aylarca taşırdı; sonra yenisini ısmarlar, artık el sürülemeyecek bir hale gelen eskisini atılmak üzere terzide bırakıp çıkardı... Fakat bu yeni ütülü, katı elbise içinde bir türlü rahat edemediğinden, birkaç hafta adeta tedirgin olur, neşesini kaybeder ve bir an evvel buruşturup eski haline sokmak için şuraya buraya atar, çamurlara batar, hırpalar, ondan sonra nefes alırdı. İç çamaşırlarına da yıkanma nasip olmazdı: Arkasından çıkın-

1 süfli: aşağı, aşağılık, bayağı, adi
2 istikrah: tiksinme, iğrenme

ca götürüp çamaşır sepetine, kazana, değil, ocağa atarlar, yakarlar, sırtına daima yepyenisini giydirirlerdi. Belki balığı kavakta görmek mümkündü. İhsan'ı hamamda görmek kabil olamazdı... Sıcak, ılık veya soğuk, herhangi türlü olursa olsun sudan nefret ederdi.

"İhsan, nedir bu hal, yıkansana!" dediğimiz zaman bize bir fıkra naklederdi:

"Bektaşi'ye 'Yıkan,' demişler, 'Yooo!' demiş. 'Cenabıhak bizi topraktan halk etti, öyle su ile oynamaya pek gelmez!'"

Tütün sarısından parmakları öyle lekelenmiş, boyanmıştı ki her biri ufak birer yaprak sigaraya dönmüştü. Bir gün, bir defa, utanacak bir yere, bir ziyarete giderken, ne olur; ayakkabılarını boyatsa ve berbere uğrasa... Hayır, hamamdan, lostracıdan, berberden, nezafet ve ıtriyattan bir köpek gibi uzak kaçar, bağlasalar ipini koparıp fırlamak, lavanta sürünmüş, yıkanmış finolar gibi, hemen topraklara, çamurlara yatıp bulanarak tekrar kirlenmek isterdi. İndinde tarak, fırça, sabun, diş tozu, ayna, ütü, en lüzumsuz eşyadan madudtu[1]. Sabahleyin o zifir kokulu parmaklarını şöyle, ot yıkarken kullandıkları dört dişli tahta tarak gibi, karmakarışık ve upuzun saçları arasından bir defa geçirir, arkaya atar, ondan sonra, tuvaletini bitirmiş farz edip keyfine bakardı. Onun için fena yer, fena yemek, fena adam yoktu; nerede olsa yatar, ne bulsa yer, kiminle olsa konuşur; ömrünü şurada burada, kâh adi mahalle kahvelerinde, kâh Beyoğlu birahanelerinde geçirir; kâh aşçı dükkânlarında, kâh pahalı lokantalarda yer, kâh süfli halk ile kâh büyük adamlarla görüşürdü. İğrenme nedir, bunu bilmezdi.

1 madud: sayılan, sayılmış

Bir gün Galata'da bir meyhaneden bana seslenmiş, yanına çağırmıştı; bir zenci tulumbacı ile kadife kalpaklı bir Sakızlı Rum arasında rakı içiyordu:

"Biraz gelsene kuzum..." diye yalvarıyor, içeriye girmemi, biraz oturmamı istiyordu.

Kimlerle, nerede bulunduğunun farkında değildi. Bir başka gün de, Beyazıt'ta aşçılar kahvesinde tesadüf ettim, vaktiyle evlerinde çalışmış bir aşçı ile iskambil oynuyordu.

Kendisi hayli yüksek bir ailedendi, parası çoktu. Onun için vüzeradan, ricalden bazısı ile de münasebette idi, onların yanında da, muhitine lakaydi ile oturup görüştüğünü görürdüm. Ne kadar da iyi, tertemiz bir yüreği vardı. Herkesin refahını, saadetini ister, herkese muavenette[1] bulunur, cebinde ne varsa dağıtırdı:

"Siz iyiye alışmışsınız," derdi. "Benim gibi değil..."

Kendisi aşçı dükkânına yemeğe gider, parasını verir, bizi lokantaya gönderirdi. Bazen coşar, hayatının felsefesini anlatırdı:

"İnsan rahat etmek için yorucu, hırpalayıcı, müziç düşüncelerden dimağını kurtarmalı, onu en esaslı, en yüksek işlere hasrederek teferruattan uzak bırakmalıdır. Bir kere düşününüz, yirmi dört saat içinde beyninizi ne lüzumsuz, ne saçma, ne faydasız şeylerle yorarsınız: Evvela elbise, çamaşır, gösteriş merakı... Fesinizin kalıbı bozulmuş, pantolonunuz eskimiş, ayakkabınız boyasız, yakalığınız parlak değil, bunun için üzülür, vaktinizi ayna karşısında, dükkânlarda, yakıştı mı, yakışır mı merakıyla boş yere geçirirsiniz. Alelade, her gün muhakkak bir saat kıyafet düşüncesi zihninizi

1 muavenet: yardım

meşgul eder. Ondan sonra şunla konuşulur, bunla konuşulmaz gibi ahbap ve adam ayırmak derdi. Bari muvafıktır diye seçtiğiniz kimse bu intihaba[1] layık olsa... Bakınız bana, herkesle, hepinizle konuşurum ve hiçbirinizden fenalık görmedim, halbuki sizin birbirinizle kaçıncı dargınlığınız, kaçıncı kavganız. Bir de izzetinefis meselesi yok mu, insanları harap eden işte odur... Selama, tebessüme kadar dikkat edersiniz, her harekete mana verirsiniz, her buluttan nem kaparsınız; ekseriya dalgınlıkla yapılmış bir muamele sizi saatlerce işgal eder, hatır ve hayalden geçmeyen tefsirlere meydan verir; evvela siz mi ona gitmelisiniz, o mu size gelmeli? Ayağa kalkmalı mı, yoksa şöyle bir kımıldamalı mı? Redingot mu giymeli, ceket mi? Ya bana cahil derlerse, ya görmemişliğime hükmederlerse, ya iğrenirlerse? Bu düşüncelerle dünya başınıza zindan olur... Canınız istese de her yere gidemezsiniz, her yerde yatamazsınız, herkesle düşüp kalkamazsınız. Fena yeseniz mideniz bozulur, yabancı yerde yatsanız uykunuz kaçar, aşağı halk ile temas etseniz canınız sıkılır. Halbuki benim için öyle değildir, güvertede de giderim, birinci kamarada da... Tokatlıyan'da biftek de yerim, Beyazıt'ta köfte de... Keyfime tâbi bir ömür sürerim, başım öyle kaygılardan azadedir; hiçbirinize müyesser olmayan bir istirahat içinde dimağım daima dinlenir; daima neşeli ve serbestim!

Haydi, yıkandınız, vücudunuz tertemiz oldu, ya ruhunuz? Onu sabun ve sıcak su yıkamaz; hamamla, şampuanla gönül temizlenmez; içiniz dışınızın tuvaletiyle ferahlanmaz... Dünya öyle kurulmuş, insanlar dünyayı o hale sokmuştur ki,

---

1 intihap: seçme

ya dışınızla meşgul olacaksınız ve azap çekeceksiniz, ya dışa aldırmayıp ruhunuzu ferah tutacaksınız... Temiz giyinmiş bir adam için cihan mahduttur: her yere girmeye, herkesle konuşmaya, her tarafa başvurmaya hakkı yoktur. Elbise birçok zevklerden insan mahrum eder; bir zincirdir ki belinizden bağlanmıştır, nihayet muayyen bir hudut dahilinde size serbesti verir, fakat, fazla bir adım atarken geri çeker!"

Filvaki İhsan'ın sıhhati yerinde demir gibiydi, ne nezle olur, ne hastalığa tutulur... Kimi tifüsten ölür, kimi tifodan yatar, kimi yataklara serilip ateşler içinde yanar, o, kirli, buruşuk, fakat sıhhatte, sağlam, ziyarete gelir ve bize, "Muhakkak hamamdan, yıkanmaktan, temizlikten... Vazgeçin kuzum şu nezafetten, şu saçma meraktan... Hamam en büyük katildir!" derdi.

İhsan o mutfak paçavrası elbiseler, o tahta bezi çamaşırlar içindc nc mesut, ne keyifli bir ömür sürerdi!

*

Hayatın vakitsiz, münasebetsiz bir sadmesi[1] beni İstanbul'dan çok uzaklara, yabancı ve nim[2] vahşi beldelere attı; sırtımda eşyamı taşıdığım, kırda açıkta yattığım, katillerle düşüp kalktığım günler oldu. Haftalarca yıkanamadığımı, çamaşır değiştiremediğimi, ayna yüzü göremediğimi, ütü bulamadığımı gördükçe ve azap çektikçe İhsan'ı, Süfli İhsan'ı hatırlar, hak verir, "Benim yerimde o olsaydı hiç de üzülmez, şu sefil ömrü yadırgamazdı!" derdim. Fakat zavallı

1 sadme: ani bela, vurma, çarpma
2 nim: yarı

İhsan bir gün haber aldım ki âşık olmuş ve evlenmiş... Kadın bunu biraz parası, biraz da o kirli elbiseler altındaki sağlam ve dinç bünyesi için almış ve temizliği şart koşmuş, her sabah ve her akşam banyo yapılacak, her gün temiz çamaşır değişecek, ütülü elbise giyilecek... Bana, aylardan sonra bir mektup gönderdi: "Ördek gibi, ömrüm su içinde geçiyor, kokot gibi lavantalara batıyorum, terzi ilanlarındaki resimler gibi dimdik, süslü ve ütülüyüm... Fakat bir türlü alışamadım, ille sudan hâlâ nefret ediyorum, bedbahtım!"

Hakikaten de öyleydi, bedbahttı, İstanbul'a avdetimde[1] ziyaretine gittim. "Biraz bekleyiniz, beyefendi banyoda!" dediler; kolonya kokuları içinde tertemiz, parıl parıl geldi, ne kadar da değişmiş, bambaşka olmuştu... Güya sefalete düşmüş gibi acı bir gülüşle kendini gösterdi;

"Bak ne hale geldim!" dedi, gözleri dolu dolu oldu.

Mütemadiyen:

"Banyolar beni öldürecek!" diye şikâyet ediyordu:

"Hele o duş yok mu, altında nefesim tutuluyor, boğuluyorum zannediyorum!" diyordu, teselli etmeye başladım.

"Hayatımın tadı kalmadı, ah o eski günler!" dedikçe hem acıyor, hem gülüyordum.

İhsan'ın keyfi, neşesi, o tatlı hali tamamen bitmişti. Yarı aptal, şaşkın ve malihulyalı bir adam olmuştu. Sıkılıp çıktım. Karısı inatçı ve titizdi. Kendi eliyle hamama sokar, sabunlara bular, çocuğa bir gün hamamsız, susuz rahat bir nefes aldırmazdı. Nihayet işittik ki hastalanmış... İstifsarı[2] hatır

1 avdet: geri dönme
2 istifsar: bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını isteme, anlamaya çalışma, sorma

için uğradım. Kar gibi beyaz keten örtüler içinde mecalsiz yatıyordu:

"Hamamdan," dedi. "Üşümüşüm, ah o su!"

Hastalığı arttı, zatürreeye çevirdi, biçareyi soğuk suya batmış ıslak çarşaflara sararak, banyolara daldırarak tedavi ediyorlardı. O, mütemadiyen, "İstemem artık su, istemem yıkanmak, elverdi temizlik, beni bu öldürecek!" diye haykırıyormuş...

Son sözü de bu olmuş:

"İstemem artık temizlik!"

Süfli İhsan'ı filvaki temizlik öldürdü. Şayet eski halinde kalsaydı, şimdi muhakkak, kirli ve murdar, fakat dinç ve kavi, neşeli ve mesut gezip tozacaktı.

Hepimiz cenazesine koştuk. Kapıdan girince avluda kaynar bir kazan gördüm; kendi kendime:

"İhsan'a son azap... Yine su, yine yıkanma ve temizlik!" diye söylendim.

Fakat mezarına gömülüp toprağı kapandıktan sonra cemaatten biri üzerine kocaman bir desti suyu boşaltmaya kalkınca dayanamadım, kolunu yakaladım:

"Bari bunu yapmayın, bu eksik kalsın!" dedim.

Adamcağız bir şey anlamadı, fakat eminim ki Süfli İhsan'ın tertemiz ruhu bana teşekkür etti.

Çapkın Kenan

Kadın yüzünden çekmediği çile kalmamıştı; nedense bir türlü kadınları kendisine ısındıramıyor, hiçbirinin dikkatini celp edemiyordu. Halbuki çirkin, sakat bir adam da değildi; sözü, sohbeti çekilir, kılığı kıyafeti düzgün, vakti hali yerinde, tahsili tamam bir gençti. Nezaket ve terbiyesiyle, cömertliği ve sadakatiyle numunelik bir zevç olmasına rağmen yedi senede dört defa evlenmiş, bir türlü rahat etmek, devamlı bir aile kurmak, gürültüsüz yaşamak müyesser olamayarak çok geçmeden dördünden de birer suretle ayrılmıştı. Hem bu iftiraklar daima feci, vakalı, dedikodulu da oluyordu.

Ama kendisini biz ta çocukluğundan tanırdık. Saklambaç, körebe, köşe kapmaca oynadığımız esnalarda akraba ve komşuların henüz bebek denecek kadar ufak, minimini kızları bile Kenan'dan uzak kaçarlar, bir arada bulunmamaya, bir dolaba gizlenmemeye, bir tarafta olmamaya çalışırlardı. Ellerini üzerlerine sürdürmezlerdi. O mütemadiyen:

"Seniha! Vedia! Münire!" diye arkalarından koşar, eteklerini yakalar, sokulmaya çabalardı.

İterler, surat ederler, hatta biraz daha ileri varırsa ya annelerine koşup söylerler yahut da parlak gözlerinden pıtır pıtır yaşlar dökerek sessiz ve müşteki ağlamaya başlarlardı.

Zavallı, "Ne yaptım ben? Ne dedim?" diye şaşkın ve müteessir ortada dolaşır, sorar, yalvarır, fakat hepimizden, ille kızlardan yalnız, hakaret ve surat görürdü.

Evin ahretlikleri de öyleydi ya... O istediği kadar bağırsın, haykırsın, arkalarından "Müjgân! Dilber!" diye çağırsın, tepinsin, kendi istekleriyle bir gün gelmezler, candan hizmet etmezlerdi.

Ancak annesinin ısrarıyla söylene, mırıldana yaklaşırlar, gönülsüz, neşesiz dururlar, fırsat bulunca, odada tutulan bir kedi gibi, hemen kaçmaya can atarlardı.

Kenan'dan kadın cinsi hazzetmezdi. Neden? Bunu ne kendisi, ne biz, hiç kimse anlayamamış, bu muamma halledilememişti. Yaş ilerledikçe nefret ve bürudet[1] artıyordu. Bizim aşk ve muhabbete, çapkınlığa dair hikâye ve maceralarımızı Kenan hayretle dinler, inanmak istemezdi. Gençliğin ilk senelerinde başımızdan geçen hizmetçi sergüzeştleri onu büsbütün kudurtur, komşu kızlarıyla geçen muhabbetler aklını başından alırdı.

"Canım," derdi. "Ben neden yapamıyorum, neden bana yüz vermiyorlar?"

O zaman:

"Cesaret göstermeli, birdenbire şöyle, yakalayınca atılmalı..." gibi dersler verirdik.

Bunların tesiriyle evdeki hizmetçiye sataşır, derhal bir haykırış, bir rezalettir kopar, bütün mahalle vakanın tafsilâtıyla çalkanır, dedikodu ayyuka çıkardı. İşte böyle aleniyete vurulmuş maceralardan neticesiz ve muvaffakıyetsiz

1 bürudet: soğukluk

hadiselerden dolayı ismi çapkına çıkmıştı. Herkes, "Kenan mı? Uslanmak, arlanmak bilmez çapkın!" der, yanına çoluk çocuğu yanaştırmazlardı.

Bir zaman da uşaktan hamile kalan bir Habeş kızı kabahati Kenan'ın üzerine atmış, mesele mahkemelere düşmüş, İstanbul'da duymayan kalmamıştı. Bütün işitenler, "Öyle arsız, öyle yüzsüz bir çapkındır ki ondan her şey memuldur![1]" demişlerdi.

Bir defa da aylarca bir kadının âşığı olmuş, yanmış, divaneye dönmüş, rûy-i kabul görmemekle[2] beraber tutup arabasına bir mektup atmıştı. Sen misin atan... Kadın hemen zarfı parça parça etmiş ve Kenan'ın başından aşağı geçirmişti. Fenerbahçe'de bir kâğıt karı altında kaldığını, maskara olduğunu seyreden halk, "Oh olsun çapkına!" demişti.

Bir keresinde de Beyoğlu'nda rast geldiği bir hanımı saatlerce takip etmiş, nihayet iş polisle, aleni hakaretle neticelenmişti.

"Canım," derdi. "Benim sizden eksiğim ne? Hatta fazlası bile var: Para... Mümtaz işte benden çirkin, Şemsi kaba, hantal bu herif, Feyzi adeta palyaço... Peki, o halde? Lanet bu hayata!"

Yaşı yirmi altıyı bulmuştu, Kenan bir kadın tarafından sevilme nedir, daha öğrenmemişti. Ne olur bir fakir komşu kızı, azgın bir ahretlik, bir sokak kadını da bir gün Kenan'a gülümsese arzulu, iştahlı bir baksa, iltifat etse... Hayır, ömründe buna nail olmamıştı ve olduğu gün sevincinden çıldırması pek mümkündü.

---

1 memul: umulan, düşünülen

2 rûy-i kabul görmek: makbul görmek

Bazen barlara, eğlence yerlerine giderdik; paradan başka hissi olmaması lazım gelen hafifmeşrep, satılık kadınlar bile Kenan'dan hoşlanmazlar, ekseriya baş ağrısı veya başka bir mazeret ileri sürerek teklifini reddederlerdi. Fakat bize göz kaş işaretiyle:

"Mazeretimiz onun için, sizin için serbestiz!" derlerdi.

Çapkın Kenan papaz gibi mahrum, ne uslu, ne suçsuz, ne günahsız bir ömür sürerdi de yine ismi aile arasında nefretle yad edilir, bütün kabahatler üstüne yüklenirdi.

Evlenmeye karar verince, birkaç defa, söz kesildikten, hatta nikâh kıyıldıktan sonra bile çapkınlığı dillerde destan olduğundan, izdivaç geri kaldı. Bazıları da:

"Ruhumuzu dolduramaz!" hükmüyle iki görüşte evlenmekten vazgeçtiler.

Halk:

"O çapkın güç kız bulur!" diyordu.

Hangi çapkın? Zavallı Kenan suimuamele[1] göre göre kadından artık korkuyor, dayaktan yılmış bir besleme gibi kadın âlemine yüreği atarak, süklüm püklüm ancak girebiliyordu.

Nihayet evlendi.

Fakat halinde bir çekinme, memnun edememek, hoşa gidememek korkusu vardı;

"Nasılsın? Memnunsun ya?" diye sorduğumuz zaman, "Eh, şöyle böyle, şimdilik fena gitmiyor!" diyordu.

Lakin haftasını bulmadan gelin hanım babasının evine kaçıp gitti. Kısaca, "Ruhum hazzetmedi!" demişti.

Bu vaka Kenan'ın asabını öyle hırpaladı, perişan etti ki hekimler seyahat tavsiye ettiler. Kalktı, Avrupa'ya gitti. Bize

1 suimuamele: kötü muamele

yazdığı mektupta, "Dünyanın her yerinde, hangi milletten olursa olsun kadınlar bir... Benden ne Alman, ne Fransız, hiçbiri hazzetmiyor, parama kuvvet yaşıyorum!" diye şikâyet ediyordu.

İkinci izdivacı iki ay sürdü. Tam iki ay karı koca sızıltısız yaşadılar. İntizarlar hep boşa çıktı. Fakat nihayet haber aldık ki bir gün evine gelip odasının kapısını açınca geri dönmüş ve karısını boşamış! Duyanlar diyorlardı ki:

"Nasılmış başkasınınkilere sataşmak... Men dakka dukka... İsabet olmuş!"

Üçüncü izdivacı daha firaklı oldu. Gayet içli, haysiyetli, kibar bir kadınmış, ahbaplarına diyormuş ki:

"Kenan Bey'e hürmetimin derecesini anlatamam, pek nazik, pek iyi bir zat, fakat nasıl söyleyeyim, münasebetimiz mütekabil[1] bir hürmetten başka bir şey olamaz, bir kere kendisine hayatımı bağlamış bulundum, tahammül edeceğim!"

Kenan bu kadına perestiş[2] ederdi. Mücevherler, kumaşlar taşır, eşyaya, mala gark ederdi, fakat karısı hiçbirini takmaz, hiçbirini kullanmaz, arkasında siyah bir elbise, dudaklarında acı bir tebessüm, gözleri dalgın, göğsü ahlarla, şikâyetlerle dolu, feci bir ömür sürerdi. Kocasından:

"Elli elime dokununca vücudum buz kesiliyor!" diye yana yakıla bahsettiğini duyanlar;

"Ne kadar acıyoruz, ne bedbaht kadın!" derlerdi.

En sonunda hüznü, kederi, malihulyalı hali o derece arttı, öyle eridi ki, nihayet hekimler, aileler müdahale etti, Kenan'a yalvardılar, bıraktırdılar.

1 mütekabil: karşılıklı
2 perestiş: tapınma, delicesine sevme

Dördüncü evlenmesi fecaate benzeyip tuhaflıkla biten bir vaka oldu:

Bilmem hatırlıyor musunuz? İki sene kadar evvel, bir kış gecesi, Kadıköy vapurlarından birisi Sarayburnu önünde karaya çarpmış, adamlar kendilerini denize atmış, bazı kimseler boğulmuştu. İşte o akşam Kenan evine döner, bakar ki hanım yok... Nerede diye sorar, siz çıktınız, arkanızdan İstanbul'a indi derler, biraz daha bekler, fakat son vapurun vakti geçince merak içinde iskeleye iner... Bir de haber alır ki kaza olmuş, ölen kaybolan var... Geldi ağlayarak beni buldu, "Ne yapalım, ne yapmalı?" diye saçlarını yoluyor, bir köpek gibi uluyordu. Beraber çıktık, yağmur bardaktan boşanıyor, rüzgâr insanları çeviriyordu, karakol karakol geziyor, telefondan telefona koşuyor, hiçbir yerden doğru bir haber alamıyorduk. Bir aralık sandal çıkarıp İstanbul'a geçmek istedi, kimse götürmeye cesaret edemiyordu.

"Zavallı Perran, muhakkak boğuldu, muhakkak öldü. Acaba naaşını bulabilir miyiz? Onun sayesinde saadete erdim, o bana dünyayı sevdirdi, beni anlayan, kıymetimi bilen yalnız o çıktı... Perrancığım, zavallı karıcığım, boğuldun, öldün ha!" dedikçe gözlerinden sel gibi yaş geliyor, başını taşlara, duvarlara çarpmak istiyordu.

Geç vakit evine döndük, felaketi haber alan komşular koşuştular, kadın, erkek başında bekleşiyorduk. O eşyayı birer birer sayarak, göstererek:

"Perran'ın çantası, Perran'ın aynası, Perran'ın tarağı..." diyordu.

İlle resmini bulunca deliye döndü, kendisini vurmaya

kalktı. Biz teselli ediyor, ümidini kesmemesini, sabah olunca belki bir haber alınabileceğini söylüyorduk.

Tam bu esnada hizmetçi kız, elinde bir zarfla Kenan'a yaklaştı:

"Hanım giderken size verilmek üzere bırakmıştı, unuttum!" dedi.

Hepimiz mektubun üzerine atıldık, Kenan titreyerek açtı, okudu, yutkundu.

"Ne var? Nedir? Söylesene?" diye haykırıştık.

Bu suale sarih bir cevap vermedi. Yalnız:

"Aramaya hacet yok, mesele anlaşıldı, keşke gebierseydi!" dediğini işittik, birer birer dışarı çıktık.

Meğerse Perran o sabah bir daha dönmemek üzere evi, Kenan'ı terk edip gitmiş, eski kocasına kaçmıştı. Yazdığı mektupta, "Çok cehdettim[1], yaşayamadım, beni affet!" diyormuş.

Dün haber aldım ki Kenan yine evlenmiş... Bakalım bu defaki izdivaç kaç gün sürecek ve nasıl bitecek? Zavallı Kenan!

1 cehdetmek: çalışıp, çabalamak

Tam Bir Muhalif

Bu kadar temiz, sade, kanaatkâr bir yürekte bu derece derin, keskin, koyu bir kin, ne zaman, ne vukuat ile azalan, eksilmeyen, kuvvetini kaybetmeyen bir köklü ve sağlam husumet hiç de beklenmezdi. Kendisi ihtiyaç, zaruret içinde kıvranmaya alışmış, fakir kıyafetli, şansız, şöhretsiz, ufak tefek, silik, sessiz bir adamdı; ne ilmi vardı, ne nutku vardı, ne fevkalade bir yararlığı görülmüş, ne de belli başlı bir fedakârlık yapmıştı. Yalnız muhalifti, İttihat ve Terakki muhalifiydi ve muhalif fırkaya canıyürekten bağlı, ezelî ve ebedî bir aşk ile alakalıydı. Onu en kara, en çıplak bir sefalet, ne hapis, ne dayak, ne menfa[1], hiçbir tehdit, hiçbir ceza, hiçbir eziyet bu sevdasından vazgeçiremiyor, kalbinde birikip toplaşmış, katılaşmış, taş haline gelmiş olan husumeti hiçbir hamız[2] eritemiyor, hiçbir ilaç, hiçbir deva dağıtıp halledemiyor, bu zehri atamıyordu. İşte Veli Beyin fevkaladeliği buradaydı. Fırkasının müruru zamanla rüesasından[3] bile kaç tanesi tebdili fikretmiş, başka mesleklere başvurmuş, kinini unutmuş,

1 menfa: bir kimsenin sürgüne gönderildiği yer, sürgün yeri
2 hamız: asit
3 rüesa: reisler

çileleri hazmedip çektirenlere tabasbusa[1] başlamış, hülasa döneklik etmiş, fakat o, adsız, sansız aciz bir fert, bir lahza, bir zerre fırkacılığından, muhalifliğinden kaybetmemiş, fırkasına karşı beslediği muhabbet ve duyduğu hürmetten bir an ayrılmamış, kanaatini sarsmamıştı.

Veli Bey, hürriyet ve itilafın ittihatçılıkla mücadeleye giriştiği ilk günlerden başlayarak pürümit, pürgayret meydana atılmış, mahallesinde fırkaya ilk yazılan o olmuş, ilk defa intihapta o dayak yemiş, memuriyetinden ilk defa o atılmış, zaten fakir olması itibarıyla ilk sefalete de o düşmüş, mahbese[2] girmekte, menfaya gönderilmekte, hülasa muhaliflerin başından geçen bütün acıklı ve eziyetli sergüzeştlerde daima birinciliği o ihraz etmişti. Fakat ne olsa, fırka kanaati, istikbale emniyet ve galebe ümidi kalbinden silinmezdi, döverlerken:

"Yakında görürsünüz, geliyoruz. Dayak atmak ne demektir. Ben size anlatırım!" diye haykırır, hiddetlerini arttırır, herifleri büsbütün deli ederdi.

Hapse sokarlarken:

"Çoğu gitti azı kaldı, ben de sizi böyle, iki aya kalmaz, sille tokat deliğe sokacağım, hele biraz sabredin!" der, arkasına iki yumruk, bir tekme daha yerdi.

Azlettikleri gün müdürüne şöyle bağırmıştı:

"Sen de şu iskemlede otursan otursan daha kırk gün oturursun!"

Hakikaten Veli Bey'in böyle, daima kırk günde, iki ayda, nihayet altı ayda fırkasının mevkii iktidara geleceğine, mu-

1 tabasbus: yaltaklık
2 mahbes: cezaevi

kabelebilmisilde bulunacağına, intikam alıp mağdurları himaye ve sahabet edeceğine kanaati vardı. Bin kişiyi Sinop'a gitmek üzere vapura bindirdikleri gün bile o herkesten daha ümitvâr, adeta muhalefetin şu rütbesini de ihraz ettiğinden dolayı pürneşe:

"Altı ay sürmez, İstanbul'da, hükümetteyiz!" diyordu.

Bütün bu kanaatleri, ümitleri ne kırk günde, ne kırk ayda bir türlü tahakkuk edememesine, muhalefet mevkii iktidara bile yanaşsa yine hiçbir iş görememesine, bir ferdine yardımı dokunamamamasına rağmen o bir türlü yeise düşmez, bildiğinden şaşmaz, söylediğinden dönmezdi:

"İki ay daha dişinizi sıkın, görürsünüz ne olacak! Bu defa maymunun gözü açıldı!" der, cebinde beş para yok, evinde on kişilik ailesi aç, pantolonunun arkası delik, sırtında kış, yaz bir alpak ceket, daima ümitvâr, daima fırkasına merbut, meftuniyet ve gaşy[1] içinde adeta mesut, evet mesut yaşardı.

*

Gazi Muhtar ve Kâmil Paşalar kabineleri zamanında Veli Bey her gün:

"Ha bugün icraat başlıyor, ha yarın!" diye diye nihayet Babıâli vakasını görmüş, fakat yine ümidini kaybetmemişti; muhalefetin tanınmış simalarına hürmet ve tazim[2] etmek âdeti olduğundan o esnada yolda bana rast gelince şöyle düğmelerini iliklemiş, yarı çarpık durmuş:

1 gaşy: kendinden geçme
2 tazim: saygı gösterme

"Ne dersin bu işe Veli Bey?" diye meyusane sorduğum suale:

"İyi oldu paşam," demişti. "İşte şimdi tekrar gelince, biz de yapacağımızı adamakıllı yaparız, kırarız hınzırların kemiklerini..."

Ümit, Veli Bey'de aferin gibi tükenmez bir hazineydi! Onu arkadaşları kızdırmak, kudurtmak için:

"Canım, bu muhalefet çıkmaz bir yol, nafile inat edip boşuna nefes tüketmemeli, ittihatçı olmalı, geçmeli memuriyete, bakmalı keyfine, değil mi Veli Bey?" derlerdi.

O zaman Veli Bey kıpkırmızı kesilir, böyle söyleyenlerin yanından hemen kalkar:

"Allah hepinizin belasını versin, kahrolun, ittihatçı kadar başınıza taş düşsün!" diye haykırarak, lanet ederek çıkıp giderdi.

Bazen de yine arkadaşları onu müşkül bir mevkiye sokmak için latife olsun diye:

"Canım Veli Bey, sana şimdi bir ittihatçı gelse, 'Fırkanızın programını anlat, beni ikna et, muhalif olayım!' dese ne cevap verirsin, nasıl ikna edersin?" derlerdi.

Natıkadan, hitabetten külliyen mahrum olan Veli Bey dünyanın en saçma, en mantıksız delillerini gayet pürüzlü, kekeme bir lisanla saymaya çalışır, nihayet beceremediğini anlayınca:

"Ne desem nafiledir, kırk yıllık ittihatçı muhalif mi olur, topunun köküne lanet!" inkisarıyla[1] iknadan vazgeçerdi.

Veli Bey Sinop'ta da zerre kadar sarsılmadı, kanaatinden ayrılmadı. Ne ezalar çekmedi, ne sefaletler görmedi,

1 inkisar: gücenme, gönlü kırılma

maaile ne perişanlıklara düşmedi... Günde hükümet dört kuruş yevmiye verirdi, başında on kişi vardı, ekmek parasına bile yetmeyen bu para ile ne yapar, nasıl idare ederdi? Mamafih:

"Bugünler de geçer, bu sıkıntılar da unutulur, bu çilenin de sonu gelir, arkası ferahlık, hele bir hükümet devrilsin!" der, dururdu.

Menfilerden bir kısmı menfadan yılmışlardı. Hükümete arzuhaller veriyorlar, telgraflar çekiyorlar, aflarını istiyorlardı. Veli Bey bunları işittikçe kabına sığamıyor, küfrederek, lanet okuyarak aleyhlerinde bir dediğini bırakmıyordu:

"Geberirim dönmem, vay gidi habisler vay, hükümete geçince hınzırları tekrar sürmeli, atmalı sopayı!" derdi.

Onlarla selamı keser, bulundukları yere ayağını atmaz, yanlarından geçerken suratını bir karış asar, homurdanırdı.

Zaman beni Sinop'tan Çorum'a, Çorum'dan Ankara'ya götürdü. Arabadan ayağımı yere bastım, baktım karşımda Veli Bey... Arkasında lime lime bir asker ceketi, ayağında parça parça bir yemeni, başında yağlı ve soluk bir kabalak, zayıf ve perişan, fakat mütebessim:

"Melunlar beni askere aldılar, şimdi de buraya attılar, fakat ziyanı yok, son günleri geldi!" dedi.

İçimden lahavle çektim, fakat bir şey diyemedim, bilirdim ki itiraz etsem Veli Bey'in benden de sıtkı sıyrılacak, bana da canı sıkılacaktı. Zavallı adam, ailesi başında nefer aylığıyla, angaryadan angaryaya, Ankara'da ne acıklı bir ömür sürüyordu. Bütün manasıyla perişan, perişan ender perişandı. Lakin o halinde, o ıstırap ve felaketinde bile:

"İttihatçının biri, onunla görüşmem!" diye hâlâ insanla-

rı ikiye ayırır, muhaliflerden başkasıyla, dost olmaz, dönek-lerden nefret eder, kin ve nefretini unutmaz, azaltmazdı!

İkide bir beni bulur:

"Gidiyorlar, düşüyorlar!" diye kanaatimi arttıracak, yüreğime kuvvet verecek ümitbahş sözler söylerdi!"

*

Vakta ki mütareke oldu, muhalefet iktidara geldi, Veli Bey yine umduklarını göremedi, arzusuna eremedi, bir ufacık memuriyet, bir iş bile bulamadı. Sokaklarda yine öyle, eskisi gibi, kenne menfada veya askerde, İttihatçılar zamanındaymış gibi mahrum, mağdur dolaşıyordu. Fakat hâlâ ümitvârdı, hâlâ fırkanın alakalısı, merbutu[1] ve meftunuydu. Kanaati demir gibi sağlamdı:

"Hele biraz daha geçsin, bak nasıl işler yoluna girecek!" diyor, aç biilaç bir şubeden bir şubeye koşuyordu.

Nihayet zaruretten, soğuktan, sefaletten hastalandı, yatağa düştü ve öldü. Yanında bulunanlar söylüyorlardı, vasiyeti şu olmuş:

"Cenazemi fırkanın önünden geçiriniz!"

Fakat biçare Veli Bey'in bu arzusu da isaf edilememiş, cemaat Kumkapı'dan Parmakkapı yokuşunu bir türlü çıkmayı gözlerine yediremedikleri için vazgeçmişler, doğru, düz yoldan tabutu yüklenip gitmişler!

İşte ben tam bir muhalif olarak yalnız bu zati, Veli Bey'i; şu biçare siyaset şehidini tanıyorum!

1 merbut: bağlı, bağlanmış

İstanbul'a Âşık

Kışın aynı semtte oturmak münasebetiyle Hoca Numan Efendi'yi pek eskiden beri, pek iyi tanırdım. Hatta çocukluk aklıyla, başında sarık, sırtında cübbe olmayan bu pantolonlu, paltolu, mümeyyiz efendi kılıklı adama neden dolayı Hoca dendiğine de pek çok şaşardım. Numan Efendi ile bir mahallede komşuyduk ama evi şu karmakarışık sokakların hangisindedir ve nasıldır, ne ile geçinir, ne iş yapar, pek de bilmezdim. Yalnız tatlı sözleri, eğlenceli hikâyeleri, hayattan memnun, kanaatkâr ve sade yaşayışı hoşuma giderdi. Bazı geceler ziyaretimize gelir, herkesten hürmet görür, başköşeye geçirilir ve kapılara kadar teşyi[1] olunurdu. Biraz büyüyünce anladım ki Numan Efendi gençliğini Tanzimat devri ricalinin, o eazım-ı siyasiyunun[2] konaklarında yaşamış, Sultan Aziz ve Sultan Murat vakasına uzaktan karışmış, hürriyet ve meşrutiyetin hasenatına kanmış, hülasa o mektepte yetişmiş yarı inkılapçı, basit, fakat zeki bir adamdır. Ama fikren, halen inkılapçıdır, bedenen hiçbir fedakârlığa, ufak bir adım atmaya, bir basamak inmeye, kımıldanmaya bile razı değildir. En büyük zevki yer değiştirmemek, mahallesinden ayrıl-

1 teşyi: uğurlama
2 Eazım-ı siyasiyun: siyasetin önde gelenleri

mamak, yolculuğa çıkmamak, köşesinde oturup gelen giden ahbaplarıyla sohbet ederek veya Tarih-i Naima'yı okuyarak rahat, asude yaşamaktır. Bazen görüşürdük:

"Mevlana," derdi. "İstanbul memleketlerin sultanıdır, burada doğup bu terbiyeyi görenler, buraya alışanlar başka diyarda yaşayamazlar, İstanbul'un hasreti adama, nerede olsa, dağı derun olur. Ben İstanbul'da doğdum, İstanbul'da büyüdüm, İstanbul'da ömrümü geçirdim, inşallah da İstanbul'da ölürüm!"

Filvaki Hoca Numan Efendi ellisine yaklaştığı halde Edirnekapı'dan dışarı çıkmamış, Kavaklardan ötesini merak etmemiş, Mudanya'ya kadar olsun şöyle, bir ufacık seyahati hatırından geçirmemişti. Yolculuktan nefret eder, İstanbul'un haricinde, yaşanacak bir memleket olduğuna inanmak istemezdi. İlle Anadolu dendiği zaman tüyleri ürperir, tiksinir gibi bir harekct yaparak derdi ki:

"Bırakınız canım şurasını, ahalisi meydanda, ne söz bilir, ne saz; o ne kıyafet, o ne telaffuz, o ne kabalık, hafazanallah, bir gün aralarında kalsam kederimden ölürüm! Bize onlar yağ göndersinler, bal göndersinler; ırgat, rençber, uşak, ayvaz, arabacı, aşçı yollasınlar, sefayı hatırla burada yiyelim, burada kullanalım, vazgeçtik memleketlerinden! Öyle bir yer ki ne zarifi var, ne kibarı... Ne kadını kadına benzer, ne efendisi efendiye... İnsan orada kiminle konuşur, kiminle düşer kalkar, nasıl vakit geçirir, ne yapar? İnsan Anadolu'ya ancak sürülürse gider, zorla... Memuriyetle gidenler de çalmaya, çırpmaya giderler, yaptıkları parayı sonra İstanbul'da yemek için..."

Ben buna itiraz eder, bilmediğim halde, dağını, bağını, köyünü, kasabasını; suyunu huyunu mütemadiyen methe-

der, inadıma İstanbul'u çürütür, taşrayı büyültür, göklere çıkarırdım. Fakat Numan Efendi:

"Dağ istersen işte Kayışdağı... Bağ istersen o da var: Şöyle Erenköy'e doğru bir çıkıver... Köylerin ise âlâsı, mükemmeli, iki sıra Boğaziçi'ne dizilmiş, suların ise menendi, misli bulunmayanı her tarafından şakır şakır akıyor..."

Daha ne isteriz, ne isteriz? İstanbul cami'ülhasenattır.[1] Kuş sütü ararsan bulunur... Canım İstanbul!

"Hele bir Anadolu'yu görsen, bir de orayı tanısan böyle denmezdin!"

"Allah esirgesin, beni de, seni de!"

*

Halbuki onun alnında da, benimkinde de Anadolu'yu görmek, ta yakından tanımak, senelerce en ücra, en kıyı ve en kaba kasabalarında ömür sürmek yazılıymış, hem bir arada, gece gündüz didişerek, dertleşerek...

Meşrutiyeti müteakip Hoca Numan Efendi, eski inkılapçılığından bakiye bir merakla siyasiyata atıldı, kendinde biraz hak, kıdem ve iktidar görüyor, İttihat ve Terakki'yi biraz da kendi malı, yetiştirmesi farz ediyordu. Binaenaleyh Süleymaniye kulübünün en nüfuzlu azasından, sözü sohbeti yerinde, tecrübedide erkânından oldu; aylarca nutuklarla, hikâye ve darbımesellerle, zemin ve zamana müsait fıkralarla halkı meşrutiyete, fırkaya şevketti. Fakat taşralıların gerek merkezde, gerek mecliste ve gerek İstanbul kulüplerinde ihraz ettikleri mevki, nüfuz ve şerefe dayanamayarak muha-

1 cami'ülhasenat: güzelliklerin toplandığı yer

lefete döndü, önüne gelen yerde taşra ricalini zemmetti, taşralıların savlet[1] ve tehacümünden[2], bu akından İstanbul'u kurtarmak lazım geldiğini söyleyerek kırmadığı, gücendirmediği, düşman etmediği kimse bırakmadı.

"Kabil değil taşralı, ne kadar tahsil görse, ömrünü Avrupa'da geçirse, zeki ve fatin olsa yine kusurludur, yine büyük mesnetlere layık değildir, onları ikinci derecede işlerde, İstanbulluların maiyetinde kullanmalı, İstanbullulara tercih etmemelidir. Memleketin halası[3], saadeti, necatı, selameti, hepsi buna vabestedir!"

Meclis-i Mebusan'da bazı taşra mebuslarının ağzından fırlayan aykırı lakırdıları, telaffuzu hatalı cümleleri izam ederek:

"Hele bakın canım," derdi. "Daha söz söylemesini bilmiyorlar, bunlardan mı hükümet hizmet bekliyor? Şaşarım aklınıza... Zaten devletin beş yüz senedir mütemadiyen inhitatına[4] hep taşralı rical, taşradan yetişme sadrazamlar, bütün o görgüsüz adamlar sebep olmuştur!"

İşte bu iddialara, bu taarruz ve tahkirlere balmumu yapıştıran ittihatçılar fırsat ele geçer geçmez Numan Efendi'yi de Sinop'a gönderiverdiler. Vapurda karşılaştık; o ne müteessir, ne yaslı bir çehre, ne ümitsiz, ne perişan bir adamdı yarabbi! Cenazeye dönmüştü, bir tarafa uzanmış, sapsarı, adeta soluksuz, gözleri kapalı yatıyordu. Bir aralık, son vasiyetini yapar gibi bitkin:

"Mahvolduk oğlum, bu acıya dayanamayız!" diyebildi.

---

1 savlet: şiddetli saldırı
2 tehacüm: birlikte ve birden hücum etme, saldırma
3 halas: kurtuluş
4 inhitat: son bulma, yıkılıp dağılma

Gözlerinden yaşlar, dolu gibi şişkin ve mebzul, yüzünü kapladı, ömrünü menfasında İstanbul'u yâd ile, İstanbul'a tahassürle[1] geçiriyordu:

"Ah İstanbul, ah!" diyordu. "Ayağımı basmak müyesser olursa toprağına yüzümü, gözümü süreceğim, seni beğenmekte ne kadar haklı olduğumu asıl şimdi, burasını gördükten sonra anladım!"

Sinop'un ne manzarasını, ne havasını, ne suyunu, ne insanlarını, hiçbir yerini beğenmiyor, nereye baksa, ne görse:

"İstanbul'un ekmeği böyle midir, İstanbul'un balıkları bu biçim mi satılır, İstanbul'da kasaplar böyle mi et ayırır, İstanbul'da kahve böyle mi pişer, ezan böyle mi okunur, insan böyle mi konuşur, inek böyle mi beslenir, çalgı böyle mi çalınır, kürek böyle mi çekilir, kuş böyle mi öter, köpek böyle mi havlar, yağmur böyle mi yağar, ilah..." gibi bin türlü sebep, bahane bulur, tenkit eder, yerli ahaliyi gücendirir, şevki talihle atıldıkları yeri ne kadar fena olsa yine iyi görmek isteyen menfileri bile kızdırırdı.

Kandil olur, "Ah İstanbul'un kandilleri, o ne şaşaa, o ne ruhaniyet, o ne letafettir!" der, bayram gelir yine, "Ah İstanbul'un bayramları, o ne debdebe, o ne şetaret, o ne hayattır!" der, hülasa İstanbul'u anmadığı, aramadığı, zikrinden, fikrinden yana yakıla geçirmediği bir gün olmazdı.

İstanbul'da bir ramazan tarifine girdi mi saatlerce sürer, ağzını lezzetinden şapırdatarak, gözlerini zevkinden bayıltarak öyle canlandırır, ballandırırdı ki kızmakla beraber bize yine keyifle dinletirdi.

1 tahassür: özlem

Numan Efendi gün geçtikçe zayıflayarak, rengini kaybederek mütemadiyen bozuluyor, eriyordu. Tahliye için bir hayli müracaatlarda bulunuyordu. Ama istihza ve hicivlerini unutamayan ittihat ricali bir türlü İstanbul'a avdetine razı olamıyorlardı. Hatta bir gün, iki senelik bir intizardan sonra daha mahuf[1] bir haber geldi: Menfamız Anadolu içerisinde, denizden ve istasyondan birer hafta ötede ıssız bir yere tebdil olunmuştu! Hoca Numan Efendi bunu duyar duymaz iki dizüstü düştü, sekte-i kalpten öldü zannettik, koşuştuk:

"Keşke ölsem," diyordu. "Keşke yine denizi olsun İstanbul'unkine benzeyen şu yerde kalsam!"

İstanbul'dayken köşe penceresinden ayrılmayı canı istemeyen, Boğaziçi'ne gitmeyi külfetli ve eziyetli bulan Numan Efendi yaysız arabalar içinde, şosesiz yollardan, jandarmalar arasında on gün yolculuk etti. Biz dayanamayacak, yarı yolda kalacak diye korkuyorduk. Nasılsa tahammül edebildi; korkunç dağları döne döne, nehirleri aşa aşa, hanlardan hanlara yol aldıkça o, daima;

"Aman Allah'ım bu ne yerler, tevekkeli adamları bize benzemiyor, burada insan yaşar, insan barınır mı?" diye şikâyetlerinde devam ediyor, İstanbul diye inliyordu.

Gittiğimiz kasabanın İstanbul'la taban tabana zıt âdetlerine hiç alışamıyor, ahalisiyle boyuna kavga ediyor, kendisine bir ahbap kazanamıyordu. Yattığı hanın avlusunda sabahları merkepler sulandığı, köylülerle merkepler bir arada haykırıştığı için:

"Ne talihsizlik! İstanbul'da bülbül gibi öten sütçü, sahlepçi sesiyle uyanırdım, burada bir sürü eşek anırtısıyla. Fa-

1 mahuf: korkunç

kat hancının sedası hepsinden bet!" diyor, duvardan duvara vurmak ister gibi başını iki tarafa şiddetle, dehşetle biteviye sallıyordu.

Bazen de kahveleri dolduran halkı göstererek:

"Ayol bu ahali sade yiyor, içiyor, oturuyor, bir işe yaramaz bir iş görmez mi?" diyor, sonra iş yapanları da beğenmiyor.

"Nal böyle mi vurulur, hele İstanbul nalbantlarını bir düşününüz... Yemiş böyle mi satılır, hele İstanbul manavlarını bir hatıra getiriniz... Kebap böyle mi pişer, hele İstanbul kebapçılarını bir göz önüne getiriniz..." diyerek daima tenkit, tezyif ediyordu.

Bir aralık Numan Efendi İstanbul'un derdi, İstanbul'un tahassürüyle çılgına döndü, atışmadığı, sataşmadığı adam bırakmadı; sonra bu azgınlığı bir yumuşaklık, bir hüzün, bir boynu büküklük takip etti:

"Acıyın bana, ne yaptığımı bilmiyorum, İstanbul'dan uzak bir yerde ölmekten korkuyorum. Evham geldi, bittim!" diyerek ağlıyor, sızlıyor, hepimizi kendisine acındırıyordu.

İttihatçılar için de:

"Memleketlerinden uzakta geberirler inşallah!" diye beddualar ediyordu.

Numan Efendi cesede dönmüş, belediye hekimi hemen hemen ümidi kesmişti; ağzına yemek koymuyor, yatağından çıkmıyor, sade:

"İstanbul'dayken... İstanbul'da olsam... İstanbul'da bir gün... İstanbul'a dönünce..." gibi mukaddemelerle[1] hep İstanbul'a ait hikâyeler, tasavvurlar anlatıyordu.

1 mukaddeme: giriş, önsöz

Nihayet, bazı erbabı nüfuzun himmetiyle, bir gün karın diz boyu yağdığı fırtınalı bir gün, tahliye emri geldi:

"Hava, mava dinlemem, yarın yola çıkarım!" kararıyla Hoca Numan Efendi yatağından fırladı, sevincin verdiği bir kuvvet, bir zindegi[1] ile göğsünü poyraza açmış, sokak sokak, kar serpintileriyle boğuşarak, pürneşe araba arıyor, yol hazırlığı görüyordu. Sıhhati, yaşı için pek muzır olan bu karardan kimse onu döndüremedi, çoğumuza veda bile etmeden, bir sabah başını alıp gitti.

*

Sonra arabacıdan öğrendim:

Bu kar yolculuğuna ancak iki gün tahammül edebilmiş, hastalanmış; "Efendi, gitmeyelim, handa kalalım!" denildikçe, öksürükten boğularak ateş içinde:

"Hayır, yürüyün, gidelim!" diyor, İstanbul'a yaklaştıkça iyileştiğini söylüyormuş; fakat üçüncü gün kendisini yarı yarıya kaybetmiş, kuş uçmaz, kervan göçmez, yılan bağırsağını sürümez bir dağ başında, bir handa yatırmışlar.

Ne hekim, ne ilaç, ne bakıcı... Pek sevdiği ve bir an evvel kavuşmak için canını tehlikelere koyduğu mahbubesini sayıklayarak:

"İstanbul! İstanbul!" diye diye taşradan müteneffir[2], İstanbul'a mütehassir, gözü arkada, muradına ermeden, mahrum ve pürıstırap terki can etmiş!

1 zindegi: canlılık
2 müteneffir: iğrenmiş, tiksinmiş

Gevher Nedret Bey

Bu sabah nereden de hatırıma geldi, tanıdıklarımın içinde bir Gevher Nedret Bey vardır ki asıl ismi, yani ailece malum olan adı hiç de böyle süslü, tumturaklı ve ahenkli değildir; biz onu kısaca Nuri diye bilirdik, Necati Efendi'nin oğlu Nuri... Nuri, eski devrin âdetleri veçhile babası veya anasıyla beraber her bayram ve her kandil bize gelir ve bizim evin alayiş ve debdebesinden bile şaşkına döner, bir kenarda mahcup oturur, sonra bir kelime söylemeden, ayakları birbirine dolanarak çıkar, giderdi. Eyüp'e civar bir semtte, galiba Cibali taraflarında otururlardı ki bir defa, bir arife günü, türbeyi ziyaretten avdette valide ile beraber uğramıştık. Bu misafirlikten hatırımda yalnız köhne evin toprak ve loş methalinde[1], kapıdan girince karşımıza çıkan yere yarı gömülü dört iri küp kalmıştı. Çocukluk aklımla bu münasebetsiz yerdeki bu lüzumsuz ve fazla eşyaya bir mana verememiş, galiba biraz da korkmuş, korkulu tahayyüllere düşmüştüm. Nuri işte böyle bir semtte, böyle bir evde, görgüsüz ve tahsilsiz, tam bir mahalle çocuğu olarak büyümüş, on altısını bulmuştu. Bu yaştan sonrasını adamakıllı tahattur ediyorum,

1 methal: giriş, antre

çocuk güzelceydi ve galiba bunun tesiriyle şuradan, buradan, Balat ve Cibali Caddesi'nde akşamları kol kola gezinip korte eden omuzları atkılı ve saçları parıl parıl taralı Yahudi ve Rum kızlarından iltifat da görmüştü ki birden kendisini şıklığa, çapkınlığa ve şairliğe vermişti. Parasız ve tahsilsiz bir mahalle çocuğunun şıklığı da, çapkınlığı da, şairliği de ne kadar feci, ne derece gülünçtür. Nuri evvela adını değiştirmek lüzumunu hissetti ve bir gün bana yeni ismi, yeni şekli, yeni mesleğiyle çalak ve direhşan[1] bir saksağan gibi sekerek geldi. Aman yarabbi! O ne kıyafet, o ne maskara giyiniş ve yürüyüştü! Ayaklarında küt, güdük ve kabarık sapsarı, kaz pençesi iskarpinler vardı ki üzerlerinde koyu renkli kalın, enli iki bağ, gül biçiminde fiyongolanmış, parıl parıl yanıyordu; çizgisi bir türlü ortaya gelmeyen dar pantolonunu dizlerine kadar çekmiş, iki yanı sarı işlemeli mor çoraplarını lastik bağların ta teneke çengeline kadar gösteriyordu. Yakalığı enli, yüksek, çividi dalgalı ve hatır hatır kolalıydı; buna şerit gibi ensiz, dar ve şanjanlı bir boyunbağı dolanmış, yeleğin üstünden gömleğe iliştirdiği kıskacın ucu ise bir süs gibi göze batıyordu. Yelek, o başlı başına bir acibeydi: Üzeri kırmızı ay yıldızlı bal renkli bir kumaştan, galiba saray için imal edilmiş bir döşemelik Hereke kumaşından yapılmıştı, pırıltısıyla öyle göz alıyor, garabeti ile öyle insanı meşgul ediyordu ki başka tarafa başımı çeviremiyor, temaşasına bir türlü doyamıyor, kanamıyordum. İç tarafına dümdüz kıvrılmış bir pardösü ile altın yaldızlı bir baston şu rengârenk tuvaleti tamamlıyor ve ufacık, kapkara, kaskatı bir fes taşkın, dalgalı

1 direhşan: parlak

saçların üstünde cambazlık eder, maharet yapar gibi adeta muvazene ve mümarese[1] sayesinde bir tarafından ilişik bin müşkülatla duruyordu. Nuri, beni hayran ettiğine emin ve bu emniyetin verdiği cesaretle laubali cebinden bir cüzdan çıkardı ve bir kart uzattı:

"Yeni ismim," dedi. "Gevher Nedret, şık, zarif değil mi? Şiirlerimi böyle imzalıyorum!"

"Ay, şiir mi yazıyorsunuz?"

Cevap vermedi, yalnız bir defa manalı, "Ne zannettin, sade sen mi yazı yazarsın?" der gibi güldü ve bir gazete verdi... Şimdi unutmuşum, Tiraje, Şebtap, Şiir ve Sanat gibi özenti isimli bir çocuk mecmuası, baştan başa "ah!"lar, "oh!"larla, ilanı aşklar, namelerle dolu... Sekizer mısralık şiirler ve altında mahalle ismi, saat, dakika, ay, sene ve günden bahis bir koca satır ve bir koca imza! Gevher Nedret Bey de böyle yazmış, serlevhası: Aşkı Gevherin. İthafname: Matmazel Eleonorum'a! Altında: Cibali, gece saat yedi buçuk, 4 Haziran 1325...

"O..." dedim. "Maşallah böyle matmazellerle, filan..."

"Evet," dedi. "Bizim semtteki fabrikatörün kızı, ah bilseniz, ne füsunkâr,[2] ne esiri[3] mahluk!"

Elini cebine soktu ve sarı, sapsarı, Bursa mamulatından kalın kenarlı bir ipek mendil gösterdi. Ecza gibi kimyevi bir rayihası vardı:

"Onun yadigârı, bir hediye-i garam![4]" dedi ve mendile, o fena kokulu, çirkin renkli kaba mendile sel kenarında

1 mümarese: yatkınlık
2 füsunkâr: büyülü
3 esiri: kendisine bağlanan, köle eden
4 garam: aşk, sevda

memnun ve neşenâk, çamurları emen bir ördek gibi burnunu soktu ve kana kana, derin derin kokladı.

Zavallı Nuri, ha, yanıldım. Zavallı Gevher Nedret! Ne giyim, ne kuşam, ne şiir, ne kadın, ne mendil, ne koku, hülasa hiçbir şey bilmiyordu, fakat Cibali Caddesi'nde, yüklerini boşaltıp geri koşan tuğla eşeklerinin kaldırdığı toz, toprak altında demircinin basma fistanlı kızıyla sevdalaşırken kendisini bir âlemi şiir ve aşkta puyan, çiçekler ve rayihalarla muhat[1], mesut ve ulvi zannediyordu... Bana övünüyordu.

İşte Anadolu'ya giderken Gevher Nedret'i bu halde, bu kıyafette, bu meşguliyette bıraktım.

Senelerden sonra avdetimde, bir gün matbaada oturuyordum, içeriye girdi; biraz solgundu, sararmıştı, fakat etvarında bir ağırlık ve kıyafetinde bir kibarlık vardı:

"Sizi bekliyordum," dedi. "Bir macera-yı aşk, bir facia-yı garam anlatmak için!"

Kendi kendime "Eyvah!" dedim. "Yine demircinin veya kolacının kızına ait sarı mendilli bir mahalle muaşakası dinleyeceğim, kim bilir yine ne çeşit kirli ve kaba yadigârlar, bergüzarlar seyredeceğim! Tahammül lazım!"

Mamafih Gevher Nedret'te bir tahavvül görüyordum, kıyafetinde o züppelik, o görgüsüzlük kalmamıştı: Ne boyunbağı allı, ne çorapları morlu, ne yeleği atlas, ne yakalığı katıydı; belli ki parasızdı, fakat giyinmeyi öğrenmişti. Acaba muaşakalarında da bir değişiklik var mıydı? Acaba o hususta da bir kademe, bir derece olsun yükselebilmiş, gözü açılmış mıydı? Ben, bir an evvel hikâyesini bitirip gitmesi için:

1 muhat: kuşatılmış, sarılmış

"Ne oldu o sizin fabrikatörün kızı..." mukaddemesiyle sözü açayım derken beni susturdu, hazin, melalaver bir sesle ve bir acı tebessümle dedi ki:

"Gevher Nedret şimdi o Gevher Nedret değil, Gevher Nedret aşkı serirler[1] ve servetler üstünde tanıdı, Gevher Nedret bir efsane yaşadı ve esatirden[2] bir ilah oldu!

Acaba ben görmeyeli ve işitmeyeli Gevher Nedret bir akıl hastalığı mı geçirmişti? Bu ne biçim söz ve ne garip bir iddia idi... Yoksa şiirlerinden birini mi nesre tahvil edip okuyor, bana edebiyattaki terakkisini mi göstermek istiyordu? Meğerse öyle değilmiş, hakikaten Gevher Nedret Cibali'deki sokak muhabbetinden birdenbire o kıyafet ve o görgüsüyle İstanbul'un en muhteşem bir sergüzeştine fırlamış, hakikaten serirlere geçmiş ve servetlere gark olmuş... Anladığım gibi anlatayım:

Harb-i umumi esnasında Çanakkale kan dalgaları ve ateş bulutları içinde hurdahaş olurken İstanbul'da her büyük bina bir hastane olmuş ve oradan yaralı gelen Gevher de bunlardan birine, Boğaziçi'ndeki yalılardan bir muhteşemine bitap düşmüş... İşte orada bir kadın, bir paralı, isimli, zevkine meclup[3], hür bir kadın –niçin, neden, nasıl bir merak ve bir tereddi-i[4] ihtiras ile olduğuna akıl erdirilemez– Gevher Nedret'i sevmiş, hem de bir çılgın gibi... Biraz iyileşir iyileşmez onu kolundan tutmuş ve evine çekmiş... Fakat ne ev! Avize, billur, çini, gümüş ve elmastıraşla, halı, tablo, vazo ve

1 serir: taht
2 esatir: mitoloji
3 meclup: tutkun
4 tereddi: yozlaşma

antika ile dolu... Loş, tannan, ılık, yumuşak ve rahat... İçinde hizmetçilerle uşaklar gölge gibi sessiz dolaşıyor ve her iş periler elinde gibi gürültüsüz, çarçabuk yapılıyor. Gevher ayağında o kurdeleli iskarpinler, arkasında kabartmalı, atlas yelek, gülünç ve acemi bir halde bu binaya girince ellerini nereye koyacağını, bacaklarını nasıl kullanacağını, çatalı ne biçim tutacağını bittabi bilemememiş... Kadın, galiba asıl bu görgüsüzlüğe meftun, onun her beceriksizliği, her acemiliği ve her hatası üzerine yerinden kalkar ve göğsüne bastırarak:

"Ah ne yavru! Ah ne toy! Ah ne civciv!" der, sevinir, Gevher'i buse ve muhabbete gark edermiş...

Gevher hakikaten hiçbir şey bilmez, her şeye şaşar, her şeyin karşısında şaşalarmış... Kadın tırnaklarını parlatırken "Ne o? Niçin?" diye sormuş; banyonun musluğunu çevirememiş; duşun ipini çekememiş, kolonya diye tuvalet sirkesi sürünmüş, rasgele masaları devirmiş, şişeleri düşürmüş, parkelerden kaymış ve aynaların üstüne yürümüş... Fakat bu aşk sarayında hâkim, amir o imiş, kadın:

"Emret, istediğin yapılsın ve istemediğin yıkılsın!" dermiş...

Ömründe evindeki bir yatağıyla bazı leyli[1] ziyaretlerinde gördüğü kırmızı yorganlı kara demir karyoladan başka yatak odası hakkında hiçbir fikri olmayan Gevher Nedret bir akşam kabaran bir süt gibi dantelaları altın zırhlı sütunlarından bembeyaz taşan yataklıkla elmastıraş aynalar, mahfazaları açık, şifreli takımlar karşısında ve linon çamaşırların ılık teması içinde kalınca o edebiyatı cedide lisanını, o "esiri", o

1 leyli: yatılı

"füsunkâr", o "şegafâlû"[1] gibi kelimeleri unutmuş, dili tutuk, ayakları çözük, önüne gelen bir koltuğa çökmüş ve galiba çok da içmiş olacak ki bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra, iç çeke çeke, hüngür hüngür ağlamaya başlamış... Ve sabaha kadar nöbetler içinde, hekim başında dalgın yatmış!

Sonra alışmış:

"Ah," diyordu. "O ne ömürdü... İstanbul açlıktan inliyordu ve bir dilim beyaz ekmek bulmak için halk birbirine giriyordu. Ben, sabahleyin kalkınca önümde tereyağları sürülmüş altı iri parça kızarmış francala, kakao, reçel ve dört rafadan yumurta bulurdum. Her yemekte tatlı, her akşam içki ve her gün seyran vardı. Bir dolap açardım, aşağıdan yukarıya kadar çamaşırla doluydu, hep ipek çamaşırlar ve hepsi benim... Bir dehliz vardı, yirmi çift ayakkabı diziliydi, rugan, podösüet, kumaş, her cins, her nevi... Bunlar da benimdi. Sekiz, on kat elbisem vardı ve kadın hepsinden daha tam, daha mükemmel, daha cazibeli ve daha yamandı!"

"Peki, sonra ne oldu? Nasıl ayrıldınız?"

Gevher Nedret bir mendil çıkardı, beyaz, keten ve ütülü bir mendil, gözlerini sildi:

"Öldü," dedi. "İspanyol'dan, üç günde... Düşününüz, o maceradan, o debdebeli hayat, o görgülü, o muhteşem ömürden sonra tekrar Cibali'ye döndüm, on parasız, arkamdaki elbiseyle, vârisler tarafından kovularak... Elan oradayım, gönlüm elan hicran ve hasretle dolu! Bir türlü eski hayatıma alışamıyorum, bir türlü kendimi bulamıyorum. Yemeklerin en iyisini, elbiselerin en güzelini, kadınların en

1 şegafâlû: çılgınca seven

mükemmelini tanıdıktan sonra benim şimdi bakır sahan içinde pırasa yiyerek, mahalledeki Yahudi terzinin elbisesini giyerek ve kolacının kızıyla sevişerek yaşamama imkân var mıdır?

Evveli, o şiirleri yazarken ve Katina ile mendil alıp verirken, şimdi anlıyorum, ne gülünç fakat ne bahtiyarmışım! Ne yapsam yarabbi, bu derde ne çare bulsam?

O bunları söylerken gözümün önüne Cibali'deki evin avlusunda gördüğüm yere yan gömülü o dört büyük küp geldi ve öyle tasavvur ettim ki bir gün Gevher Nedret'i bu küplerden birinde boğulmuş bulacaklar!

Bu derdin başka çaresi yoktu...

Dayı Bey

Bütün aile ona "Dayı Bey" derdi; çoğu kimse adını bilmezdi. Dayı Bey tam alaturka bir adamdı, akşam evine dönünce hemen önüne bir bohça koyarlar, derhal elbisesini çıkarır, bir kuşaklı entari, bir haydari hırka giyer, başına bir de takke geçirir, çıplak ayak köşesine geçer ve ancak o zaman derin, sevinçli bir "oh!" çekerdi. Bize geldiği zaman, ta yatmaya kadar sokak elbisesi üzerinde, yakalık, pantolon ve fotinle oturmaktan, bu mecburiyetten pek ziyade şikâyet ederdi. En büyük zevki işinden dönünce ayakkabılarını, çoraplarını kapı yanında atıvermek ve mercan terliklerine basarak evinde ferih fahur, şıpık şıpık dolaşmaktı. Dayı Bey zaten alafranga elbiseyi en mutedil[1], en basit ve en zahmetsiz şekline indirmişti; evvela bir kat elbisesi vardı ve bu elbise de her akşam katlana kıvrıla bohçaya girmekten kendine has bir biçim almıştı, yarı lata, yarı hırka bir kıvrımlı, yumuşak, rahat biçim... Mesela onun pantolonu öyle, herkesinki, hepimizinki gibi ortasından çizgili, ince ütülü değildi, bohçaya yan bastırıp koyduklarından dümdüz, dizleri kabarık çizgisiz, yanlarına şişkin dururdu. Ceketinin ise ta ortasında cep üzeriyle koltukaltı arasında bir kıvrıntısı, kaba bir büküm yeri vardı. Göm-

1 mutedil: münasip, uygun

lek yerine kolalı bir önlük takardı, Yakalığı buna merbuttu ve boyunbağı namına simsiyah, ensiz bir şerit kullanır ve onu ne ütületir, ne de değiştirirdi. Binaenaleyh Dayı Bey'in bütün dünyaca maruf iki kıyafeti vardı ki değiştiğini gören yoktu: Biri kuşaklı, entarili ve takkeli çıplak ayak ev hali; diğeri lüzumsuz yerlerinden katlı simsiyah elbiseli ve simsiyah fotinli sokak hali... Dayı Bey bir defa olsun, yazın en yakıcı günlerinde bile bir açık renk elbise, bir sarı iskarpin giymemiş, malum olan kıyafetini değiştirmek lüzumunu hissetmemişti.

Halbuki ne zevkperest, ne ince ve ne hassas bir adamdı. Boş zamanını şiirle, divanlar ve tarihler arasında pürvect[1] geçirirdi. Eski devirde henüz ben çocukken, ziyaretine gittiğim zaman, "Gel bakalım, molla Refik!" iltifatıyla karşısına oturtur ve bana eski şairleri okurdu.

Nef'i'yi, Nedim'i, Şeyh Galib'i ilkönce ondan tanımıştım. Bir mısra söyler ve sonra, uzun uzun, anlayacağım surette tefsir ve izah ederdi. Bazen de Tanzimat edebiyatına geçer, Şinasi'yi metheder, Kemal'i göklere çıkarır ve hâlâ hiçbir edip, hiçbir muallim ve hiçbir aktörde tesadüf edemediğim bir latif inşat ile Abdülhak Hâmid'in piyeslerini okur, adeta oynar, her şahsı karşımda canlandırırdı. Zannederim ki bende edebiyat zevkini Dayı Bey uyandırmış, beni edebiyata, muharrirlik ve gazeteciliğe o hediye etmişti; bilmem iyi mi etti...

Dayı Bey'in gençliğinde ilk hevesle yazdığı, fakat bastıramadığı bazı eserleri, bir romanı, iki de tiyatrosu vardı. Hatta maariften o zaman müsaadesini de almış, birkaç kitapçı ile pazarlığa da girmişti. Bunlar nasıl, ne kıymette eserlerdi, Dayı Bey acaba feyiz ve dehasını izhar etmeye bir türlü mey-

1 pürvect: coşku ve heyecanla dolu

dan bulamamış bir talihsiz sanatkâr mıydı, yoksa meziyetsiz bir heveskârdan mı ibaretti? O zaman anlayamaz, takdir edemez, fakat kendisine, ilmine karşı payansız bir hürmet duyardım; hatta o gayrimatbu asara, her sayfasında "tabında beis[1] yoktur" mührü basılı duran tomarlara elimi takdis eder gibi, huşu ile uzatırdım. Dayı Bey'de talakat da haddi kemali bulmuştu yahut bana öyle gelirdi. Mesela tutar bana bütün teferruatıyla, ta Selim-i Salis'in katlinden yeniçeri tathirine[2] kadar geçen o karmakarışık, isyanlı, ihtilalli ve kanlı vukuatı naklederdi... Elimizdeki kitaplardan ve mektepteki muallimlerden anlaması memnu ve merdut olan bu pürheyecan sayfalara Dayı Bey'in ağzında dipdiri ve canlı olarak yaşar gibi vâkıf olmak beni haz, sürur ve minnettarlık içinde bırakırdı. Zaten Dayı Bey'in merakı bilmeyenlere öğretmekti, ama ne olursa olsun ve kime olursa olsun... Mesela Arap dadıma Kuran'ı o okutmuştu, Hoca Hanım unvanıyla evimize gelen bir kadına da rakamları o öğretmişti... Bazen ilim ve fenle hiç alakası olmayan yaşlı hanımlara, büyük teyze ve büyük halalara hikmet-i tabiiyeden bahsederdi, fakat ne basit, ne meraklı ve ne eğlenceli bir tarzda... Hatta seyre gider gibi dışarıdaki dadı ve beslemeler de birer birer dolmak şartıyla bütün oda halkı Dayı Bey'i ağızlar kulakta, gözler merak ve lezzet içinde, bayıla bayıla dinlerler, şaşarlar ve tuhaflıklarına gülerlerdi. Zira Dayı Bey aynı zamanda mizaha mütemayil, nekre ve latifegû bir zattı da... Bir defa gayet çok hikâye bilir ve bunları da gayet yerinde sarf ederdi. Saniyen ahval ve harekâtında da bir hoşluk, sual ve cevaplarında da

1 beis: engel, uymazlık
2 tathir: temizleme, temizlik

bir tuhaflık vardı; kıyafeti de bunlara munzam olur, ortaya sevimli, hoşsohbet ve neşeli bir sima çıkardı.

Her yeni vaka hakkında onun kendine mahsus garip ve hoş bir fikri olurdu. Dünyayı başka bir gözle, bir şahsi görüşle tetkik eder ve fazla derinleşemeyerek her meselenin sathında, az yorucu aksamında gezerdi. Dayı Bey asıl birkaç kadeh attıktan sonra bülbül kesilir ve kahkahalarla saatlerce asıl o zaman şakır, meclise neşe ve şetaret asıl o zaman getirirdi. Zevk için, refah için, huzur için yaratılmış bir adamdı. Ufak bir irat, küçük bir ev, yazın açık bir pencere önünde, kışın mangal başında bırakınız otursun, okusun ve coşup söylensin!

Yazık ki Dayı Bey bütün müddeti hayatında bir an olsun refah, sükûn görmemiş, biraz olsun saadet ve servetten nasibedar olmamıştı... Dayı Bey'in ömrü semt semt ev değiştirmekle geçer, bir dama sahip olamazdı. Hesapları müşevveş[1], geçinmesi kıt ve ailesi dirliksizdi. Dünyaya ders okutan, ilim serpen ve neşe saçan bu adamın evinde yüzü gülmez, karısına gücü yetmez ve çocuklarına sözü geçmezdi. Biçare, bakkal, kasap hesabı, komşu dedikodusu ve giyim kuşam lakırdısı dinlemekten harap olur, divanlarıyla, tarih ve tefsiriyle baş başa kalmaya, başını dinlemeye ve gönlünü avutmaya bir türlü vakit bulamazdı.

"Ah," derdi. "Bir sağlam evceğiz, bir mangallı oda, kitaplarım ve ben... Ayda bin kuruş irat, ne çocuk, ne çoluk, bıraksınlar rahat rahat okuyayım, uyuyayım ve konuşayım! Gördün mü hayatı..."

Fakat nerede? Evi geçindirmek için Dayı Bey dairesinden başka uzak uzak semtlerdeki birtakım harap ve intizam-

1 müşevveş: belirsiz, karışık, düzensiz

sız mekteplerde ders vermeye de mecburdur. Hizmetçi, sütnine arkasında da o koşar, bakkal, zerzevatçı o dolaşır, çocukları mektebe o götürür, o getirir ve ömrünü böyle, yarım saatlik rahata mütehassir, hiç sevmediği, istemediği şeyler ardında püreziyet hep o geçirir!

Dünyada bütün arzusu bin kuruş irat, bir ev ve biraz sükûn... Fakat bunu temin etmesine bir türlü imkân bulamaz, ne piyango çıkar, ne miras yer, ne terfi eder, hülasa talihinden hiçbir yardım göremez. Devr-i istibdat geçer, meşrutiyet gelir, fakat Dayı Bey'in ne elbisesinde, ne talihinde hiçbir tahavvül[1] zuhura gelmez... Hatta şekli şemailinin müterakki[2] ve zahirperest[3] ittihatçı kafalara hoş görünmediğinden mi, nedir, bir müddet sonra gadre[4] de uğrar, tekaüde sevk edilir.

Derken harb-i umumi... O müreffeh, bol ve pürbereket eski devirde bile hesabını bilemeyen, sıkıntı ve yokluk çeken Dayı Bey derin bir müzayakaya[5] düşer. Ne yapsın? İş yok ve artık Nef'i'ye, Nabi'ye, Nedim'e ehemmiyet veren de bulunmuyor, onun bildikleri artık ilim de sayılmıyor. Bir gün bana eski yazılarını o "tabında beis yoktur" damgalı tomarları getirdi:

"Hele bir oku bakalım, neşredilir şeyler mi?" dedi.

Okudum: "*Vaktâ ki hurşidi âlemtap ufku şarkîyi elvanü lem'anile pürtap ede...*" mukaddemeli ve "*ol peyken mahrû yechini testir eden nikabı...*" cümleli bir roman... Piyesler ise bir felaket: Yarı Kemal, yarı Hamit taklidi seçili ve suni bir ifade... Müteverrim kızlar, hain babalar ve hudakâr rakipler,

1 tahavvül: bir durumdan başka bir duruma geçme, değişme
2 müterakki: gelişme gösteren
3 zahirperest: dış görünüşe bakan
4 gadir: haksızlık etme, merhametsizlik
5 müzayaka: sıkışıklık, parasızlık

böyle çocukça, özenti bir sürü şeyler! Yüreğime bir hüzün çöktü, Dayı Bey gözümde büsbütün küçüldü; O Dayı Bey ki bir zamanlar karşısında hürmet ve takdirle, nefes almaya korkar, iki dizüstü oturur, dinlerdim. Meğerse ne yavan, ne kıymetsiz imiş...

Dayı Bey bu tarz-ı ifadesiyle, bu fikirleri ve bu eserleriyle ellisinden sonra edebiyatta bir mevki elde edemezdi; muallimlikle de geçinemezdi. Ticarete, işe de hiç istidadı yoktu. Bütün gözü, çıplak ayaklarına Mercan terliklerini geçirip kuşaklı entari sırtta köşesine geçmekte ve Tarih-i Naima'yı veya Tazarruname'yi okumaktaydı. Küçük iratlı bir mütekait olsaydı, başını sokacak bir evi ve beş on kuruş getirir bir dükkânı bulunsaydı ne rahat bir ömür sürebilecek, hayatını kitapları arasında, hoş hasbıhallerle ne güzel geçirebilecekti.

Fakat Dayı Bey'de artık ne talakat, ne mizah, ne şahsiyet kalmıştı. Nesi varsa, hatta kütüphanesini, hepsini satmış, çocukları haylaz ve haşarı birer tarafa dağılmış ve ortada bir başına kalmıştı... İşte bu esnada ona denizaşırı bir beldede bir iş bulmuşlardı. Bir tüccar kâtipliği... Dayı Bey esas itibarıyla her türlü tebeddülün, binaenaleyh tebdili ikametin, seyahatin de aleyhindeydi. Canı istemeye istemeye, korkak ve çekingen vapura binmiş ve zahmetli bir güverte yolculuğundan sonra yerine vardığı ve taşra hayatını bütün garipliği ile tanıdığı vakit ta yüreğinden yaralanmış, ölümü aramıştı. Bana oradan pürnale ve pürfigan mektuplar yazar, halinden şikâyet eder ve otel odalarında, arkasında elbise, bütün gün nasıl yorulduğunu ve nasıl çile çektiğini tasvir ederdi. Bu mektuplar edebiyatla doluydu; Dayı Bey, artık hafızasından şiir okuyor, mektuplarında edebiyat yapıyordu. Şimdi onun

yegâne derdi İstanbul'a dönmek, İstanbul'a kavuşmaktı: "Beyazıt kütüphanesinde bir hafta olsun kalacağım," diyordu. "Kitaplara öyle susadım ki..."

Mütarekeden sonraydı, ahbaplarımdan bir işadamına meseleyi açtım ve İstanbul'da, yazıhanesinde Dayı Bey'e bir memuriyet bulunup bulunamayacağını sordum. "Hayhay," dedi. "Çağırınız gelsin." Hemen telgrafhaneye koştum, Dayı Bey'e bu güzel haberi verdim: "Ayda elli liraya iş hazır, serian geliniz!" Ertesi gün cevap aldım: "Teşekkürler, hemen hareket ediyorum." İmza: Minnettar Dayı!

Evet artık Dayı Bey'in yüzü gülecek, belki eski talakat ve şetareti de geri gelecekti... Elli lira ile gül gibi geçinebilir, işinden çıkınca evine dönüp Mercan terliklerini, entarisini ve takkesini giyer, divanına dalar ve ara sıra bana gelir, rakısını içer, hoş beş eder, eğlenirdi.

Ben ona "Gel," demiştim, o bana "Geliyorum," diye cevap vermişti, fakat havayı, kışı ikimiz de düşünememiştik. "Bugün hareket ediyorum," diye aldığım telgraf üzerine bir hafta, on gün, bir ay geçti, Dayı Bey'den haber yok... Hiçbir vapurdan çıkmıyordu, mektup da kesilmişti. Meğerse zavallı adam, bir an evvel kurtulmak ve memleketine dönmek için vapurları beklememiş, bir Laz motoruna atlamış ve tipi esnasında, bir gece kudurmuş dalgalar arasında boğulmuş, eseri, cesedi bile kalmamıştı.

Fakat bana öyle gelir ki, bir gün, Dayı Bey, umulmayan bir taraftan, arkasında o maruf siyah ve kıvrımlı elbisesi çıkıverecek ve deniz fırtınalarını tasvir için bana Namık Kemal'in Akif Bey'inden uzun, gürültülü ve heybetli bir parça okuyacak!

Bir "Şık Tip"

Onu gözden kaybedeli beri, on senedir, hâlâ o kadar ince, o kadar mükemmel ve nefis giyinmiş bir adama rast gelemedim. Nüzhet Nuri payitahtın en şayanı hayret, en misli nâmesbuk[1] simalarından biriydi, tam manasıyla bir "şık tip"... Güzel giyinmek sanatı herkese müyesser olur nimetlerden midir? O bir dâd-ı Hakktır, şıllık ve gülünç olmadan şık olabilmek fıtri bir istidada, bir mevhibe-i ilahiyeye[2] mütevakkıftır. Ne bol para, ne parasızlık insanı şık edebilir. Şıklık hem servete, hem zekâya ve bunlardan başka ayrıca bir de doğuştan vukufa muhtaç en güç, en ince sanatlardan biridir. İstanbul ise güzel giyinme sanatının en az bilindiği, güzel giyen bir adamın en az bulunduğu bir belde, palaspare bedveşler beldesidir. Resim, tiyatro, heykeltıraşlık, bu üç sanat daha bizde ne kadar acemi, az ve geri ise giyinme sanatı da tamamen öyledir. Erkek ve kadın henüz tecrübe devresinde, yani gülünç hatalar yaptığımız bir talebelik hengâmındayız... Mesela iki senede bir, bir kat elbiseden fazla yaptıramayanlar bizde bilmezler ki sırtlarında siyah ve lacivert elbiseden başkasını taşımaya hakları yok-

1 misli nâmesbuk: benzeri görülmemiş
2 mevhibe-i ilahiye: ilahi bağıs

tur... Zira açık renk elbiselerin telebbüsü[1] de, muhafazası da güçtür; birtakım kavaide, şeraite tâbidir. Gümüşi veya bal rengi bir elbise her gömlek, her boyunbağı, her ayakkabı ile her gün, her yerde mütemadiyen giyilemez. Hem başkalarının gözünü yorar, hem sahibine usanç verir, hem kirlenir ve eskir. Halbuki henüz bu kadarını, bu iptidai kaideyi bile idrak edemeyiz; kalkar, bir terziye gider, samani bir bonjur ısmarlarız... Samani bir bonjur! Bunu, kim bilir, galiba Avrupalılar at yarışlarında, deniz hamamı şehirlerinde giyerler, bir öğle üzeri... Ve sonra kaldırıp bir yana koyarlar, biz kalemde, ziyafette, sünnet düğününde, mevlitte, cenazede sabahleyin, akşamüstü, gece, hülasa derimiz tüyümüz ve kuyruğumuzmuş gibi her yerde, her saatte üzerimizde taşırız. Taşımaya mecbur oluruz, zira başkası, bir diğeri, bir siyah veya kahverengisi, bir kısası ve önü iliklisi yoktur. İşte kel başa şimşir tarak erkek için budur. Bir samani veya gümüşi bonjurdur. Bonjur, yani asıl ismiyle ceket, mesela yumuşak yaka ile giyilemez, gece giyilemez, evde giyilemez, resmi davetlerde giyilemez, giyilemez oğlu giyilemez... O halde bunu tek elbiseli bir adamın yaptırması kadar hadnaşinaslık[2] olur mu? Sonra bizde kendini iyi giyinir farz eden bazı biçareler vardır, iki kat elbise, bir pardösü, iki baston, dört gömlek, sekiz yaka, üç boyunbağı ile şık giyinir bir adam olduklarına inanırlar... Hayır, efendiler, insan ya sade giyinir: Koyu renk bir boyunbağı, bir lacivert takım, bir siyah ayakkabı ile yahut şık giyinir: Dört dolap dolusu elbise, yüzlerce kravat, yüzlerce gömlek ve sair yüzlerce teferruatı ile... Boyunbağı iğnesi

1 telebbüs: giyme, giyinme
2 hadnaşinaslık: haddini bilmezlik

takmak ve fantezi yelek taşımak şıklık değildir. Çamaşırı tam ve çok olmayan bir adam şık olamaz. Şıklık servet, zekâ ve istidat meselesidir.

İnsanı ne iyi terzi, ne elbise bolluğu şık edebilir. Bütün bir giyimi bir tek küçük kusur, bir çorap veya gömlek kusuru perişan edip bırakabilir. Sonra bir mesele daha vardır: Vücut... Her vücut şıklığa müsait değildir. Mesela çok şişman veya çok uzun boylu bir adamın çok mükemmel giyinebilmiş olması hemen hemen imkânsızdır. Bir de şık tipler için evlerinde büyük bir refah, bir intizam, bir mükemmeliyet de şart olur; derecesine göre iki, üç kişi şık bir adamın hizmetine mütemadiyen vakfı vücut etmelidirler: Çamaşırı, ütüsü, yerleştirmesi bile ayrı bir ihtisasa, bir vukufa ve melekeye muhtaçtır.

Şık bir adam nedir, ne tarzda giyinir ve evi ne haldedir. Ben bunu Nüzhet Nuri'nin sayesinde öğrendim... Öğrendim, fakat o kadar muhayyirülukûl[1], o derece takatsûz[2], öyle müşkülülicra[3] gördüm ki derhal giyinme sevdasından vazgeçtim. Bir akşamdı, beni evine götürdü:

"Sana elbise odalarımı göstereyim!" dedi.

Ah, isterdim ki kendilerini elbise ve çamaşır hususunda zengin farz edenler benimle bulunsun! Nüzhet Nuri beni evvela tuvalet masasına sürükledi. Bütün şişeler kesme billurdan yapılmıştı, hakiki fildişinden tırnak takımı bir nadide müze eşyası, bir cevahirci tezgâhı gibi kadife sedirler üzerinde harikalar vücuda getirecek birer aletmiş gibi bin itina ile dizilmişti. Hazır elbise mağazaları ve dükkân

1 muhayyirülukûl: akıllara durgunluk veren, şaşırtıcı
2 takatsûz: güç tüketen, güçsüz bırakan
3 müşkülülicra: yapması zor olan

camekânlarında gördüğümüz o tırnak takımı mahfazaları bunun yanında ne bayağı, ne iğrenç, ne çirkin kalıyordu. Sonra bir sürme çekti: Tam yirmi dört ustura yan yana, keskin ve parıltılı tıraşa hazır duruyordu. Hepsinin üstünde marka vardı, usturalarda, tırnak aletlerinde, tuvalet şişelerinde, hepsinde, güderiler, keten havlılar, temiz pamuk parçaları, serinletici sular, ustura ateşini kesen mayiler, pomatlar, neler de neler... Bir tıraş için bir koca ameliyat yapılmış, her ihtimal nazarı dikkate alınmış, hepsi el altına konulmuştu. Oradan elbise ve çamaşır dolaplarını ziyaret ettik. Cinsine, rengine, şekline göre ayrılmış on dizi boyunbağı vardı, takriben üç yüz kadar, hepsi ütülü, hepsi yeni... Mendil çekmecesi de böyleydi, on düzine kadar büyüklü küçüklü, yanları enli veya ensiz istif istif katlanmıştı. Bunlar ne kadar da beyaz, titrek ve aynı zamanda yumuşaktı... Yakalık çekmeceleri, sekiz çekme kadar, kâmilen dolu duruyordu, her beş dakikada bir değişmek şartıyla zannederim ki orada bir sene kâfi gelecek kadar yaka vardı... Gömlek ise tam benim boyumda üç kat yığılmıştı; onlar da renkleriyle cinsine göre büyük bir dikkatle ayrılmıştı. Mesela kırmızı benekliler bir hizada, sert önlüler bir sıradaydı. Nüzhet Nuri gözünü kapayıp elini atsa istediğini derhal bulabilirdi. Çorap çekmecesi, fanila çekmecesi de aynı bollukta, aynı intizamda, arzuya müheyya[1] bekliyordu. Çamaşıra müteallik[2] ne varsa, tıpkı tuvalet levazımı gibi hep markalıydı, fakat her marka ancak bir liraya işlenebilir cinstendi: Damga gibi hoş, zarif bir şekil ve yorucu bir elişi...

1 müheyya: hazır
2 müteallik: ilişkin

Artık sıra elbiselere gelmişti: O günlerde giyilecek olanlar hep kuklalara geçirilmişti, sanki bu asra mahsus bir yeniçeri kıyafethanesinde bulunuyordum, etrafımı yirmi, otuz heykel almıştı... Diğer bir kısım elbiseler ise tellere takılmış, bir diğer kısmı da, havalandırılmak üzere olsa gerek, pencere önüne, sandalyelere sarılmıştı. Pantolonlar hep askıdaydı, şöyle göz ucuyla bir tahminledim, herhalde sekseni mütecavizdi. Oradan koridora çıktık; ayakkabılar üç sıra boylu boyuna dizilmiş, sokak yüzü görmek iştiyakıyla adeta yanıyorlardı. Onların içinde iki defadan fazla dışarı çıkmamış birçok bedbahtlar vardı, artık küskün, bezgin, muti bir tavır almışlardı.

Bütün bu mebzuliyet, mükemmeliyet ve intizamı seyrederken ben adeta üstümden, elbise, çamaşır ve ayakkabılarımdan utanıyordum. Fıkara çocukları gibi bana, hale gayrivâkıf bir masum edasıyla:

"Biz niye böyleyiz, onlar gibi rahat değiliz, yıkanmaktan, giyilmekten, boyadan ve fırçadan harabız, perişanız!" diyorlardı.

Ben de, derunî bir sada ile, aciz bir baba gibi:

"Bekleyiniz, bayram geliyor, bir kat elbise daha yaptıracağım, bir kat çamaşır daha alacağım, hele maaş zamanında çıksın!" diyor, aldatıyor, aldatmaya çabalıyordum.

İşte Nüzhet Nuri'nin evinde elbise odaları ve tuvalet masaları bu haldeydi. Bir de bunun alma ve yaptırma meselesi vardı ki o da ayrıca bir işti. Mesela boyunbağı Paris'ten getirilirdi. Yalnız kravat satan bir maruf mağazadan... Evvela katalogu alınır, parça numuneleri tetkik olunur, sonra ellişer, yüzer ısmarlanırdı. Onların da modası geçebiliyordu; bina-

enaleyh çoğunu eskimeden, hatta kullanmak kısmet olmadan atmaya, başkalarına vermeye mecbur oluyordu. Nüzhet Nuri İstanbul'da daha bir tek pantolon bile yaptırmamıştı, hepsini Londra'dan getirtirdi; modellere bakıp kumaşları muayene edilerek... Terzisiyle arasında hemen hemen her gün muhabere cereyan ederdi: En hurda teferruata kadar, yelek düğmelerinin bu sene kaç tane yapılıp iliklerin ne cesamette açıldıkları bile mevzuubahis olunmak suretiyle. Bu muhabere iyi giyinme merakında olanlar için adeta bir mecelle, bir düstur teşkil ediyordu Nüzhet bana:

"Azizim," diyordu. "Senin çekmecende mesela kaç tane ihtiyat yaka düğmen vardır?"

Nasıl doğrusunu söyleyebilirdim, hiç yoktu ve bazen o yegâne düğmemi kaybettiğim olurdu da ilk aktar dükkânına kadar boynuma mendil sarıp giderdim... Fakat itirafa cesaret edemeyerek:

"İki tane," diye kekeledim. "İki veya üç tane..."

Gülerdi:

"Bende iki düzine vardır, her cinsten... Sonra kol düğmelerine gelince, bak sana göstereyim!"

Bir billur çekmece açardı: Lebalep[1] dolu, incili, elmaslı, zincirli, sedefli, her nevinden... Nüzhet Nuri bu bolluk içinde giyinebilirdi, bütün işi bundan ibaretti. Fakat bir nazır kadar meşguldü; nasıl bir nazır planlar, projeler, layihalar tetkik ederse bu da modeller, moda gazeteleri ve ilanlar tetkik eder, durup dinlenmez çalışır, çabalardı. Fakat onun Meclis-i Mebusan'ı aynalarıydı ve daima ittifak-ı ârâ[2] ile iti-

1 lebalep: silme, ağzına kadar
2 ittifak-ı ârâ: oybirliği

mat reyi alırdı. Nüzhet Nuri böyle, bu itina, bu mebzuliyetle İstanbul'un yegâne bir "şık tip"i olmuştu. Herkes, hepimiz, karşısında hayran kalırdık; bir günde üç, dört elbise, bir o kadar da gömlek değiştirir, bizler gibi elbise ve çamaşırlarını cilt ve vücutlarına birkaç gün yapıştırıp geçirenler nezdinde bir harika addolunurdu...

Fakat zavallı Nüzhet... Meğerse kaderinde tam altı ay mütemadiyen aynı elbise ve aynı çamaşırı giymek varmış! Hem ne elbise? Bir nefer elbisesi!

Harb-i umumi başlangıcında onu, ilk şiddet ve ilk sertlikle tutup asker edivermişlerdi; kurtulmaya çare bulamamıştı. Şık giyinmiş sivillere karşı yüreği kin ve husumetle taşkın olan bir ahz-i asker[1] reisi:

"Hemen giydirin efendiyi, derhal İzmit'e!" demişti; oradan Konya'ya, Konya'dan Adana'ya, Adana'dan da ta çöle kadar gitmişti.

Filvaki İstanbul'dan peşi sıra ona ne keten çamaşırlar ve ne ince askeri elbiseler gönderilmişti... Lakin bir türlü eline vasıl olamıyor, Nüzhet Hicaz hattı üzerinde, bir susuz kuyu başında, sırtında o biricik elbise ve gömleği, tıraşı uzamış, çorabı parçalanmış perişan nöbet bekliyor, karavana temizliyor ve kehle ayıklıyordu.

Kim bilir evini, elbise dolaplarını ve çamaşır destelerini oradan ne hicran ve ne yeisle hatırlar, ne acı acı yâd ederdi... Muhakkak:

"Bu bana Allah'ın bir cezası!" diyordu.

Böyle demiş olması ve bundan ibret almış bulunması lazım gelir ki altı ay sonra, terhis olup payitahta avdetinde

1 ahz-i asker: askere alma

artık bir "şık tip" olmaktan vazgeçmişti; fazla ne eşyası varsa satmış, bedeliyle ticarete, ihtikâra başlamıştı.

Dün Havyar hanının önünde karşı karşıya geldik. Elbise ve kıyafet itibarıyla bana dönmüştü... Fakat şimdi de gömlek ve fanila desteleri yerine, sahte olmamak şartıyla, ellilik banknot demetleri istif ediyordu!

Eskiden iyi giyinirdi, şimdi iyi soyuyordu!

İştirakçi

Evvelki gün, 1 Mayıs, İstanbul'da ilk defa olarak amele bayramı yapılmış, şirket ve Haliç vapurları, tramvaylar, fabrikalar işlememiş... Bunu köyde haber aldığım vakit, kendi kendime:

"Kim bilir iştirakçi şimdi ne memnundur, etekleri zil çalar!" dedim ve tanıdıklarımın arasında gayesine eren bu yegâne bahtiyar adamı ta yüreğimin içinden, samimiyetle tebrik ve takdir ettim.

On iki senedir o bunu, bugünü, bu 1 Mayıs'ın İstanbul'da tesidini[1] beklerdi. On iki senedir menfa, mahbes, müzayaka içinde o buna, bugüne, bu 1 Mayıs'ın tesidine çalışmıştı. Onun için mesnet, fırka, ikbal, saadet ve gaye bir tek kelime ve bir tek harekette hülasa ediliyordu: Bunun, bugünün, bu 1 Mayıs'ın memlekette kabul ve temini... İşte evvelki gün İştirakçi buna erdi, bugünü gördü, bu 1 Mayıs'ı, sevincinden yüreği şişmiş, gözleri parıltılı ve çehresi kırmızı memleketinde, kendi sayinin[2] ve kendi mukavemetinin tesiriyle ilk defa olarak tesit etti!

Ben onu, birinci defa nerede, nasıl ve kimlerin delaletiyle tanımıştım, şimdi pek iyi hatırlayamıyorum. Yalnız,

1 tesit: kutlama
2 say: çalışma, emek

galiba, İzmirli arkadaşların, belki Yakup'un, Şahap'ın veya Baha'nın yanlarında görmüştüm. Upuzun, dimdik boylu, kadife kalpaklı, kıpkızıl yelekli, haşin, abus[1] çehreli bir kaba adam... Herkese, hepimize ilk gördüğünde:

"Arkadaş, sen!" diye hitap ediyor ve ikide bir:

"Cepte metelik kalmadı!" şikâyetiyle iş yapmak, gazete çıkarmak lüzumundan dem vuruyordu.

Haliyle, kaliyle belliydi ki gazeteciliğe, fırkacılığa pek can atmakla beraber öyle ilim, edebiyat, siyasiyat, okuma, yazma adamı değildi; meğerse ne yaman bir iş adamıymış... Bunu evvelki gün işlemeyen vapurlar, yürümeyen tramvaylar, bacaları tütmeyen fabrikalarla, menfi bir tarzda, herkese, hepimize itirazsız, ispat etti!

İştirakçiyi siyasî bir facia bana daha iyi tanıtmıştı: İttihatçılar Ahmet Samim'i vurdukları zaman arkadaşları, muazzez hatırasını ve bu menfur cinayeti halkın dimağına kayıt için bir gazete, bir nüsha çıkarmak arzusuna düşmüşlerdi. Bunun içine resimleri, vasiyetnamesi ve bazı makaleleri, mektupları konacaktı. Son saatte herkes korktu ve bu gazete fikrinin etrafından kaçıştı. Yalnız Kıbrıslı Şevket ve Halit Beylerle ben kalmıştım. Biz sebat ediyor ve bunu derc edebilecek[2] bir gazete ve basabilecek bir matbaa arıyorduk. Bu esnada İştirakçi karşımıza çıktı:

"Hazırlayın siz yazıları, verin bana, bizim "İştirak" ne güne duruyor, basarız!" dedi ve ilave etti: "Cepte metelik kalmadı!"

1 abus: somurtkan
2 derc etmek: içine almak, toplamak, derlemek

O zamanki teşkilatlı ve gözü açık hükümetin bütün tedbirlerine rağmen "İştirak" basıldı, akşam üzeri vapura girdiğim zaman bütün salonlarda herkesin elinde bir "İştirak" vardı, halbuki hükümet toplanması ve faillerinin tevkifi için emir vermişti. Nitekim Şevket Bey'le İştirakçi Hilmi Bey tevkif olundu. İştirakçi:

"Hepsini ben yazdım, ben bastım, fail yalnız benim!" diye bağırıyordu.

Onun bu kaçıncı hapsi, kaçıncı tevkifiydi...

Meşrutiyeti idare, Mahmut Şevket Paşa vakasından çok sene evvel, birinci Meclis-i Mebusan zamanında üç, dört genci Kastamonu'ya sürmüştü, İştirakçi de bunlar meyanındaydi[1]. Menfa haricinde, İstanbul'da geçirdiği her ay, muhakkak bir defa onu polisler arar ve askerler Bekirağa bölüğüne tıkardı. Artık oranın gediklisi olmuştu. Bir yırtık muşamba bavulu daima mahbese gitmek için hazır dururdu. Polis gelip de:

"Birazcık karakola gelir misiniz?" der demez İştirakçi:

"Anladık arkadaş, hele dur, şu bavulu alalım!" der, bavulunu alır ve pek iyi öğrendiği, ezberlediği yollardan kemali vekarla, Avrupa seyahatine çıkan bir harp zengini tavır ve edasıyla lakayt geçip zindana girerdi.

Ara sıra divanıharp huzuruna çıkardı. Bazen nazırlarla da mülakat ettiği olurdu. Hepsine:

"Sen!" diye hitap eder ve hemen hemen her cümlesi:

"Cepte metelik kalmadı!" pelesengiyle biterdi.

Yerden selam, yan oturma, ön kavuşturma, "Allah ömür-

---

1 meyan: ara, orta

ler versin!", "zatıâliniz", "bendeniz" vesaire büsbütün yabancısıydı; Bir:

"Merhaba!" bilir ve bir de "Eyvallah!" derdi.

İşte o kadar... Mesela sekiz on gün yattı mı, bir gün kalkar, hapishane müdürünün karşısına çıkar:

"Artık ne olacaksa olsa, divanıharba mı çıkacağız, sürgüne mi gideceğiz, bitiriniz: Zira cepte metelik kalmadı!" derdi, bu laubali, mert tavır hoşa gider, ciheti askeriye onu daima tahliye eder, fakat Talat yakasını bırakmaz, vesileler bulup tekrar Bekirağa bölüğüne tıkardı.

Bu mütemadi mahbes sergüzeştlerine rağmen "İştirak" fasılalarla intişardan geri kalmazdı. İştirakçi, Fransız reisi iştirakiyunu "Jaures" ile muhabere ve mülatafa[1] ederdi. Aklına koymuştu: İlle Avrupa'ya gidecek ve sosyalist fırkalarla münasebete girişecekti. Bir gün o muradına da erdi ve Paris yolunu tuttu. "Jaures" onu karşısına almış, tercüman vasıtasıyla uzun uzun konuşmuş, pek memnun kalmış ve Türk sosyalistleri mümessili olarak defterlere ismini kaydetmişti. Ah, muhakkak ki o bir sosyalistti: Kırmızı yeleği, ne mahbeste, ne menfada, ne seyahatte hiçbir an, hiçbir mekân göğsünü terk etmemişti!

Burada, İstanbul'da Mahmut Şevket Paşa vakası olurken İştirakçi Fransa sosyalistleriyle hembezm ve hemsohbet olmaktan mağrur geri, memleketine dönüyordu. Fakat yolda parası, bu defa suret-i katiyyede, tükenmiş, cebinde hakikaten metelik kalmamıştı! İştirakçi, bakiye-i seyahatini ancak Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa ile olan şiddetli bir müla-

1 mülatafa: şakalaşma

katı sayesinde ikmal edebilmişti. İşte böyle, kesesi boş, lakin zihni dolu, memnun ve mağrur Sirkeci rıhtımına inerken bermutat, bir sivil memur yanına yaklaşmış ve kulağına:

"Birazcık karakola teşrif eder misiniz?" demişti.

İştirakçinin mahut bavulu zaten elindeydi:

"Anladık arkadaş," demişti. "Bavulum işte hazır, düş önüme."

Bu gidişle ta Sinop'a kadar gelmişti.

İştirakçi öyle İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf fırkalarıyla alakadar olmaz, darbe-i hükümetlere, suikastlara iştirak etmez, kendi fırkasından, kendi gayesinden başkasına metelik vermezdi. İki sene Sinop'ta münzevi ve sakin kırlarda dolaştı, durdu. Her günün siyasiyatiyle alışverişi yoktu. Başında kadife kalpağı, göğsünde kırmızı yeleği, eğlence ve keyiflerden müctenip[1], kendi halinde gezer ve hükümetin verdiği beş kuruş yevmiye ile geçinerek kimseye minnet etmezdi.

Derken İştirakçiye de, benim gibi, Çorum yolu görünmüştü. Çorum'da bana daha sık gelir, sobanın karşısına geçer, arzularını, emellerini teşrih ederdi.

"Ah," derdi. "1 Mayıs bayramı... Onu amele ile beraber ne zaman yapabileceğim!"

Bu esnada bizim bayramlar gelirdi, şeker bayramları, kurban bayramları... Onu tebrik edenlere:

"Arkadaş," derdi. "Benim bayramım 1 Mayıs'ta... O günü gel de koklaşalım!"

Anadolu halkı bu garip cevaptan bir şey anlamaz, yan

1 müctenip: kaçınan, uzak duran, çekinen

yan bakıp başını sallayarak bayramı bayramına uymayan bu acayip adamdan uzak kaçardı!

İştirakçi 1 Mayıs'ta kırmızı yeleğine ilaveten bir de kırmızı boyunbağı takar, yakasına da bir gelincik iliştirir, bir başına o günü tesit ederdi. Derken Çorum'dan menfasını Bâlâ kasabasına naklettiler... Mütarekeye kadar zannederim, hayatını orada, bu kuş uçmaz, kervan göçmez yüce dağ başında geçirdi; hiç şüphesiz bir gün gelip de mayıs bayramını tesit edebilmek hülyasıyla...

İşte o gün nihayet geldi; İştirakçi, evvelsi gün işlemeyen vapurlara, tütmeyen bacalara ve depolarında uyuklayan tramvay arabalarına bakarak ve kırlarda şad ü handan[1] dolaşan amelelerini seyrederek 1 Mayıs'ı nihayet istediği gibi, tesit etti. Hem de paskalyaya ve açık havaya tesadüf etmek suretiyle ne şaşaalı bir tarzda!

Masallarda olduğu gibi o muradına erdi, şimdi biz geçelim kerevetine! Fakat, bakalım, bu bayramın sonu nasıl gelecek? [*]

[*] Adi bir cinayete uğrayarak ölmüştür.

1 şad ü handan: mutlu ve güleç

Bir Avrupa Düşkünü

Hâdi daha Avrupa'yı görmeden, okuduklarına aldanarak, İstanbul'dan müteneffirdi. Mekteb-i Hukuk'un ilk senesinde tanışmıştık, meşrutiyetten bir hayli evvel... Bütün arzusu Paris'e gitmek, orada yerleşmek ve İstanbul'la, ailesiyle, hükümet ve milletiyle münasebetini büsbütün kesmekti. İşi gücü zaten İstanbul'u, ailesini, hükümetini ve milletini zemmetmekten[1] ibaret kalıyordu.

"Böyle şehir mi olur? Böyle aileye aile mi denir? Böyle hükümete hükümet nazarıyla mı bakılır? Millet bu mudur? Ah Avrupa! Ah Frengistan!" der, dururdu.

Biz ise, daha henüz Hanya'yı Konya'yı anlamamış görgüsüz istibdat gençleri olduğumuz için bu mütemadi şikâyet ve nefretlere icap eden vukuflu ve hararetli mukabeleyi yapamaz, hayalimizde biz de Frenk illerini yüz defa büyültüp aynı iştiyak ve aynı kuvvetle olmasa da biz de bir Avrupa seyahatine can atardık. Hâdi bütün âdet, anane, tarz ve usullerimizin münekkidi[2], muarızıydı[3].

"Canım," derdi. "Şaşıyorum size, nasıl olur da Mınakyan

1 zemmetmek: yermek, kınamak, kötülemek
2 münekkit: eleştirici
3 muarız: karşı koyan, karşı çıkan

kumpanyasını tiyatro diye seyredersiniz? Nasıl Göksu piyasasına veya Fener dolaşmasına eğlence diye gidersiniz? Bir sünnet düğünü veya kına gecesi davetine bir müsamere diye icabet edersiniz... Oradaki adilikler, o maskaralıklar ve maymunluklar sizi kendinizden iğrendirmez, ruhunuzu nefretle, bezginlikle doldurmaz mı? Hokkabaz seyrolunur mu? Karagöz dinlenir mi? Ortaoyununda ne güzellik, meddahta ne sanat vardır? İncesazdan zevk nasıl alınır? Bir kıraathanede, bir kalemde, bir iftar sofrasında nasıl durulur, nasıl oturulur? Siz ne uyuşuk, ne muti, ne koyun kafalı gençlersiniz!"

Sonra ayrı ayrı bir ortaoyununun, bir kına gecesinin, bir saz takımının taklitlerini yapar, manasızlıklarını meydana koyar, seyircilerin de, oyuncuların da, sazende, hanende ve davetlilerin de eler tutar yerini bırakmazdı. Bayram günleri odasına kapanır, pencereden dışarı başını çıkarmazdı.

"Aman Yarabbi," derdi. "Bu davullar, bu zurnalar, bu arabalar ve bu halk... Sinirlerimi boşaltıyor!"

Hâdi'yi ne bir seyre, ne bir oyuna götürebilirdik. Mektepten eve, evden mektebe gidip gelirken tenkit edecek, nefret ve istikrahını gösterecek seksen sebep bulurdu. Türk kadınından hassaten nefret ederdi.

"Bu asırda, Avrupa'nın bir köşesinde böyle, ummacı gibi örtülü bir kadın sürüsü... Akıl alır iş değil!" der, yanından geçerken gözlerini kapar, koşar ve bize de:

"Çabuk olunuz," derdi. "Görmüyor musunuz, o sizden kaçıyor, siz ondan çekiniyorsunuz, dünyada böyle kadın, erkek yaşayışı nerede görülmüştür? Afrika vahşileri bizden daha serbest, daha mesut!"

Aksi gibi Hâdi'nin evi tam alaturka bir ev, bir eski ko-

naktı. İftarlar olur, mevlitler okunur, teravihler kılınır, bayram, kandil, donanma, hülasa bütün eyyam-ı mübareke[1] ve resmiye orada kemal-i ihtişam ve adap ile taziz ve tesit edilirdi. Başı seccadeden kalkmayan yaşlı halalar, köşesinde tekbir getirip boyuna tespih çeken büyükanneler, her sabah bülendavaz[2] ile hatim okuyan bir Hafız dayı, bir Mevlevi amca, başları yemenili, dört peş entarili ahretlikler, hepsi Hâdi'ye hayatı ayrı ayrı zehir ederler, asabiyet ve buhranını ayrı ayrı arttırırlardı. O ekser zaman odasına yemek çıkartır, ailesinin günler geçer, yüzünü görmezdi.

"Yolunu bulup bir kapağı vapura atsam, kurtulduğum gün o gündür!" der, gizli gizli tahkikat yapar, Avrupa'ya yakalanmadan firar edebilmek için planlar hazırlardı.

Hâdi'yi bazen, güç halle kandırıp Beyoğlu'na çıkardık. Ta Şehzadebaşı'ndan bir itirazdır, tutturur, avdetimize kadar devam ederdi:

"Hele şu yollara bak," derdi. "Aman Allah'ım, kaldırım döşemesini beceremeyen bir millet, artık ötesini ne sorarsın? Atla işleyen tramvay olur mu? Bir memleket ki elektrik nedir, daha bilmiyor; telefon ne çeşit alınır, farkında değil... Bir araba tarifesi yapamadılar; nedir o pazarlıklar, o kavgalar, küfürler, atışmalar? Şu duran sünepe polise bak, Avrupa'da polis bu biçimde midir? Ya şu zabite ne buyurursun, elinde bohça, galiba hamama gidiyor! Köprü parası hakkında ne dersin? Köprüden geçerken bir şehir halkı para verir mi? Bu ne izaçtır, bu ne arsızlıktır, bunun dilenci-

1 eyyam-ı mübareke: mübarek günler
2 bülendavaz: yüksek sesli

likten farkı nedir? Ha sen şuraya oturup avuç açmışsın, ha hükümet köprü memuruna avucunu açtırmış... Arada ben bir fark görmüyorum... Şu sokakların darlığına, şu ahalinin birbirini ite kaka yürüyüşüne, şu Yüksekkaldırım denen yontulmamış dağa, şu çöplere, şu köpeklere, şu murdarlığa bak! Hiç bu memlekette gezilir, sokağa çıkılır, eğlenilir mi? En iyisi benim yaptığım: Odanda mahpus gibi, oturmak ve Frenk kitaplarını okumaya dalarak kendini o cihanı medeniyetin bir tarafında kıyas etmek, teselli bulmak!"

Hâdi'nin fikrince İstanbul'da hekim yoktu, hâkim yoktu, edip yoktu, şair yoktu, gazete yoktu, lokanta yoktu, hülasa medeni ve müterakki memleketlerde mevcut olan şeylerden hiçbiri yoktu.

"Hastalanmaktan korkuyorum, burada ne ilaç bulunur, ne hekim!" der, sanki bir çöl ortasındaymış gibi hekime ve ilaca muhtaç kalmaktan korkardı.

Namık Kemal'le, Hamit'le, Ekrem ve Fikret'le mütemadiyen alay ederdi:

"Kim bilir," derdi. "Avustralya'daki vahşi adalarda da bunlar gibi ne kabile şairleri vardır, belki de daha hassas ve daha sanatkârları!"

En büyük tesellisi de malı, mülkü olmamasındaydı:

"Muhakkak," derdi. "Ya evkaf benimdir diye kapatır alır, ya mahkeme aleyhime hüküm verir, beni çıkartır!"

Yemeklerimiz için de iyi bir şey söylemezdi:

"Sekiz türlü yemek, hep sebzeden ibaret... Frenkler gibi iki kap yemeli ama hep gıdalı, etli şeyler... Sebze yemekten betimizde, benzimizde renk kalmıyor, bol bir patates kızartması ile iri ve kanlı bir bifteği düşününüz, bir de semizotu, kabak

kalyesi, zeytinyağlı fasulye ve sulu bamyadan mürekkep dört türlü yemeği! Biz yemeği zaten angarya savar gibi acele acele, hem evlerimizin en basık, en dar odasında yeriz, halbuki Frenkler hayatın zevkini yemek masasında çıkarırlar!"

Eğlence bahsinde küplere binerdi:

"Haydi," derdi. "Öküz arabalarına binip arkamızda tencereler sallanarak Kayışdağı'na gidelim, annelerimiz, halalarımız, teyzelerimiz ve dadılarımızla... Canım, hiç böyle yabancısız, kadınsız, sırıklar üstünde kuru topraklara yatarak bir cehennemin bucağında eğlence olur mu? Ya Sarıyer'e, Sular'a giderek saz dinlemek, kafes ardındaki hanımlara işmar etmek... Öyle bir yere gitmekten utanmaz mısınız efendiler, ilim tahsil eden medeni bir adama bu hal yakışır mı?"

Hâdi; sonra hayalinden bir Frenk hayatı geçirir ve bize bunu naklederdi:

"Minimini bir apartman... Hem yemek, hem misafir odası, masanın örtüsü değişince adeta bir salon... Önü beyaz prostelalı, başı keten, kolalı başlıklı şık, kıvrak, çapkın yüzlü bir hizmetçi... Her şey kapınıza kadar geliyor, sıcak ve soğuk su her zaman mebzul, duş ve banyo dakikasında hazır... Yemeklerinizde şarap eksik değil, gezmelerinizde kadın daima kolunuzda... Sokaklar tertemiz, arabalar tarifeli ve ucuz... Hastaneler ve hekimler emsalsiz... Hâkimler adil... Polis vazifeşinas ve pürvekâr... Tiyatrolar birer sahne-i bedayi, şatolar, müzeler, mektepler... Bilmem ki nasıl söyleyeyim, nasıl anlatayım, sayılır, tasvir edilir muhassenat[1] değil ki... Biz burada yaşamıyoruz, tenebbüt[2] ediyoruz!"

1 muhassenat: yararlı, güzel, hayırlı işler
2 tenebbüt: bitmek, yeşermek

Nihayet Hâdi emeline kavuştu, meşrutiyetin ikinci ayı Paris'e kapağı attı. Bize oradan kısa kısa kartlar gönderirdi: "Kalender bu esnada pek civcivlidir, bir masaya geçip uzaktan sandaldaki hanımlara bıyık büküyor musunuz?" Yahut "Bayram geliyor, aman bütün akrabayı sıra sıra gezip mendil toplamayı ihmal etmeyin!" Yahut da "Kış geldi, artık yemekleriniz nefisleşmiştir: Sulu ıspanak, zeytinyağlı pırasa, biberli kapuska ve mübarek pilav!" Aklınca alay ediyordu. Mektuplarında ise oradaki hayatını tasvir ederdi:

"Apartmanım minimini, fakat görseniz mücevher mahfazası gibi latif, rahat ve yumuşak; içinde pamuklu kutusuna gömülmüş bir lavanta şişesi gibi gayet rahat oturuyorum, müsterih ve asude... Ya Jorjet'imi tanısanız, çapkın mı çapkın... Hayata yeni doğdum, şimdi yaşamaya başladım, üç aydan beri Allah sizi de kurtarsın, bunu size de müyesser etsin!"

Hâdi bir aralık İstanbul'a geldi, ilk sözü:

"Hemen dönüyorum, gelecek hafta Mesajeri ile..." demek oldu.

Fakat bir ay sonra vapurda tekrar rast geldim, sordum:

"Biraz teehhür etti[1]," diye cevap verdi. "Yoluna konacak işler var da... Ah Paris, bir kavuşsam!"

Paris'i öyle hararetli, öyle candan methediyordu ki adeta tahassürden gözleri doluyordu; ben:

"Canım, malum, biz de gördük, biz de yaşadık!" dedikçe:

"Hayır," diyordu. "Benim gibi, benim gözümle, görüp benim gibi yürekten severek yaşamadınız... Burada geçirdi-

---

1 teehhür etmek: gecikmek

ğim her saat bir azap, fakat ne yapayım ki para tedarik edemiyorum!"

Hakikaten öyle oluyordu, Hâdi bir türlü maişetini temin edecek meblâğı tedarik edemiyor; gazetelere başvuruyor, bir liraya mektub-u muhabirlik istiyor; ittihat merkezine hulule çalışıyor, maarif nezareti tarafından tahsisatı verilmek üzere talebeliğe uğraşıyor; Şerif Paşa'ya mektup yazıyor, maiyetinde bir hizmet istiyor, hülasa her kapının tokmağını vuruyor, fakat aksi olacak, hiçbirinden muvafık bir netice alamıyordu. Hâdi avdetinden beri zayıflamış, azgın deliye dönmüştü:

"Olmazsa," diyordu. "Yol parasını bulur, gider kendimi orada Sen Nehri'ne atarım! Bilmezsiniz Paris'in o otomobil kokusuna, benzinli havasına nasıl muhtacım!"

Senesi gelip geçmişti ki daha elan İstanbul'da didişiyor, "Paris! Paris!" diye sızlıyordu. Sokağa yalnız iş için çıkıyor, mütebaki zamanını artık büsbütün haraplaşmış ve sefilleşmiş olan konakta, odasına kapalı tahassürle geçiriyordu. Biz ona nasihat ediyorduk:

"Canım," diyorduk. "Vazgeç şu sevdadan... Bir yazıhane aç, avukatlığa başla, talakatın, iktidarın var, gül gibi geçinir, evlenir, mesut olursun!"

"Burada, İstanbul'da, sizin içinizde mi? Asla!"

Hâdi öyle terbiyesiz ve küstah olmuştu ki nihayet hepimizi darıltmıştı. Artık esas arkadaşlarından görüştüğü kalmamıştı. Yalnız ben Sinop'ta iken bir kartını aldım: "On beş güne kadar Avrupa'ya gidiyorum, bir siparişin varsa yaz, işim oldu!" diyordu. Bu işi neydi, anlayamadım. Artık onu ben Paris'te biliyordum.

Bir gün harb-i umumi içinde, Ankara'da seyir için istasyona inmiştim, İstanbul treninden Hâdi, benim Paris'te bildiğim Hâdi çıkıvermesin mi?

"Gidemedim," dedi. "Harp patladı, askerlik yakama bindi, nihayet bir hocalık yakaladık, Ankara sultanisi muallimliği, buraya geldik!"

Paris meraklısı ve İstanbul aleyhtarı Hâdi o boğucu Ankara'da nasıl yaşadı, beraber bulunamadığım için göremedim, fakat tahmin ediyordum: Söve, saya... Mütarekeden beri ise, izine, lafına tesadüf edememiştim, bir yolunu bulmuş, Avrupa'sına kavuşmuştur diyordum.

Fakat meğerse öyle olmamış, Ankara'dan artık bir yere kımıldamamış; şimdi Millet Meclisi'nde azaymış ve geçen gün Bekir Sami Bey'i itham edenlerin başında da bulunuyormuş, murahhasa[1] karşı:

"Efendi," diye haykırmış. "Bizi Avrupa ile takribe çalışmak, kuzuyu kurdun yuvasına kendi ayağıyla göndermek demektir! Necat[2] şarktadır, memat garpta!"

Bu mühim ve samimi feryat emsali görülmemiş bir alkış sağanağı celp etmiş... Aferin Hâdi'ye... İnsan neydim dememeli, ne olacağım demeli!

1 murahhas: delege
2 necat: kurtuluş

İki Davet

Talih mi diyeyim, yoksa tesadüf mü, her neyse, geçen hafta iki davette, iki ziyafette bulundum. Fakat birbirine ne kadar zıt iki ziyafet... Biri Şişli'de, yepyeni, bembeyaz, asansörlü, elektrikli, taş ve sağlam bir alafranga binada, alafranga bir aile nezdinde; diğeri Kocamustafapaşa'nın köhne ve ahşap bir konağında, alaturka bir ahbap evinde... Bu iki ayrı hayat üzerimde garip bir tesir bıraktı; bıraktığımız âdetlerle yeni kabul ettiğimiz tarz arasında şaşkına döndüm... Hangisi öbürüne müreccahtı[1]! Ruhum hangisinden daha fazla hazzetmişti? Hangisinde karar kılmaktan mütelezziz olabilecektim? Birdenbire hükmedemiyordum; elan da edemedim. İşte onun içindir ki ikisine ait hatıralarımı şuraya kaydedeceğim ve kâğıt üzerinde tespit olunduktan sonradır ki hasıl olan neticeye göre belki hükmümü verebileceğim:

Hafta içindeydi, bir iş için Beyoğlu'na geçmiş, acele acele dönüyordum, yolumu bir arkadaşım kesti... O arkadaşlardan ki bir aralık, gençliğimizin bir safhasında, senli benli yaşamış, can ciğer olmuş, sonra, vukuatın aldığı şekil önünde naçar birbirimizden ayrı düşmüş, senelerce görüşmemiştik.

1 müreccah: yeğ

"Yakaladım seni," dedi. "Artık bırakmam!"

Koluma girmek, beni bir şekerlemeciye veya bir birahaneye sürüklemek istiyordu:

"Kabil değil," diyordum. "Muhakkak beş vapuruna yetişmeliyim, başka bir gün buluşalım!"

Güç halle razı ettim, fakat şu şartla:

Cumartesi akşamı evine, yemeğe davetliydim, muhakkak gidecektim. Gittim.

Gittim, ama doğrusu, nasıl giyinmek ve kaçta ispat-ı vücut etmek lazım geldiğini sağlam bir surette kestiremeyerek... Bizim alafrangalığımızın şu kusurları var ki henüz bütün kavaidine riayet edemiyoruz, kendimize göre bazı cihetlerini hazfetmişiz... Mesela bir gece ve yemek daveti olmak ve aramızda kadınlar da bulunmak itibarıyla sırtıma smokinimi geçirip gitmek icap etmekle beraber orada herkesi açık renk vestonla görmek ve gülünç olmak ihtimali de mevcuttu. Saat hakkında da henüz taayyün etmiş[1] bir şey yoktu. Yedi belki erkendi, sekiz geç olabilirdi, hülasa vazıh bir cihet yoktu. Onun için ikisi ortası bir elbise, koyu lacivert bir veston giydim, yedi buçuğa doğru, verilen adresin beni sevk ettiği apartmanın önünde ispatı vücut ettim. Çıngırak tatlı, mutavassıt[2] bir sesle öttü, beyaz kolalı önlüklü ve hotozlu bir hizmetçi kızı kapıyı açtı ve salona kadar beni sevk etti. Orada bir hayli hanım ve bey birikmişti. Selamlaştık, tanıştık ve görüşmeye başladık. Lakin müşahedatımı neden gizleyeyim, hepimizde bir rahat edememek, bir tabii olamamak, bir ferah nefes alamamak hali vardı; herkes vaziyet ve tavrını

1 taayyün etmek: belirmek, ortaya çıkmak, gerçekleşmek
2 mutavassıt: orta, ortalama

ıslah ile, binnisbe şık ve zarif biçimler, bedii şekiller almakla fazla meşgul görünüyordu. Fakat manzara-i umumiyemiz pek dilfiripti[1]. İtina ile giyinmiş bu sekiz, on insan, erkekleri koyu renk, ütülü elbiseleri, bembeyaz yakalıkları, parıl parıl iskarpinleri, taranmış saçları ve yeni tıraş olmuş çehreleriyle ve –benimkiler müstesna– boyalı tırnakları ve saatli bilezikleriyle, güzeli çirkini, yaşlısı genci herhalde zarif, temiz ve itinalıydı. Hanımefendileri ise telebbüs ve tezeyyünün[2] hepsi birer bediasıydılar, bir kısmı, galiba otuzunu geçmişlerdi, salonun gölgeli köşelerinde, diğer kısmı, mutlaka gençleri ve kendilerine güvenenleri olsa gerek, parlak fanuslar altında, ne kadar dilferip görünüyorlardı... Odada hiçbir vaziyet yoktu ki tartılmadan, hesap edilmeden, gelişigüzel yapılmış olsun... Ben yerimden kalkarken, o ayağını atarken, beriki elini uzatırken hep düşüne taşına, dimağımız yorula hesaplaya hareket ediyorduk... Ya lakırdılarımız? Hep düşünmediklerimizi söylüyor, şöyle candan, gönülden kopma bir hasbıhal zeminine yanaşamıyorduk. Ah, muhakkak ki evin sükûnetini, salonun kibarlığını, misafirlerin ve ev sahiplerinin kıyafet ve nezaketini, bu manzara ve bu hayatı pek mahirane, pek usta işi, itinalı ve muvaffak olmuş buluyordum. Alelhusus yemek masası, o taşkın aydınlık altında şıkır şıkır yanan billurlarla gümüşlerin şaşaası... Mamafih büyük bir sıkıntı içinde yeniyordu, hem sade ben değil, herkes, bu tarzın alışkınları bile... Zira mecliste hüküm süren gaye ne sohbet, ne taam, ne ahbaplık, ne aşk idi: Üsluplu, temkinli durmaktı! İçimizde bazıları sahte bir neşe ile alafranga tuhaflıklar,

1 dilfirip: gönül aldatan, gönül çalan
2 tezeyyü: süs

güya meclisaralık yaptılar; bunlarda ben biraz karşı yakalı Rumlar tarafından neşredilen Frenkçe mizah gazetelerinin münderecatına[1] müşabehet buldum ve dudaklarında sahte bir tebessümle, dinler gibi durarak içimden hayli hiddetler geçirdim. Taam pek itinalı hazırlanmıştı, lakin lüzumsuz salçalarından memnun olamıyordum; Bir de onlar, yemekler, dahi biraz bizler gibiydi, daha ziyade tabaklarında süslü duruyor, mutena bir şekil ve vaziyet irâ'e ediyordu[2]. Fakat ne olursa olsun hizmet esnasında gösterilen o sessizlik, o şapırtısız ve çatırtısız yemek yiyiş, o tertemiz tabaklar ve tertemiz eller pek hoş şeydi. Külfetlice bir tarzda meyvemizi yiyip de kalktığımız zaman tenha bir köşede, havana sigarası elimde, konyak kadehi önümde bu alafranga evi, bu hayatı düşündüğüm zaman beğenmiyor değildim. Hiç şüphe yok karmakarışık, dökük saçık, şapırtılı şupurtulu bir alaturkalığa bin kere müreccahtı.

... Fakat şurası var ki, memleketimde değil gibiydim, ruhum orada, altın kafese konmuş bülbül gibi daima sanki "ah vatanım!" dedi, üzüldü, eziyet çekti!

Ertesi akşam Kocamustafapaşa'daki konak büsbütün başka bir manzara arz etti. Ev sahibi gelip beni ta matbaadan almıştı. Çitlembik ağaçlarıyla gölgelenmiş geniş bir bahçe içinde köhne bir binaydı... Güneş batmadan eve girdik; minderlerinin üzerine beyaz patiskalar çekilmiş bir koca odada sıra sıra oturduk. Pantolonla bu erkân sedirlerinde dikiş tutturabilmek bir azaptı... Kapı aralık kaldıkça içeriye mutfaktan kızaran yağ kokuları, tencere tıkırtıları ve çağrışma-

1 münderecat: içindekiler
2 irâ'e etmek: göstermek

lar geliyordu... Misafirler hiç de itina ile giyinmiş değillerdi. Tıraşları uzun, yakalıkları buruşuk, ayakkabıları pençeli ve boyunbağları rengârenkti. Çok öksürüyorlar, fazla fazla burun siliyorlar ve mütemadiyen âh ü zâr[1] ediyorlardı. Ziyafet ve davet dolayısıyla kimse ayrıca ufacık bir itinaya lüzum görmemişti. Adeta:

"Şu yemek yense de gitsek!" der gibi, ona intizaren şundan bundan isteksizce konuşuluyordu.

Bu mecliste asıl olan taamdı. Nihayet "Buyurunuz!" sesleri duyuldu. Ağır ağır kalktık, geniş bir sofadan geçip dar bir dehlize girdik, oradan harap merdiven bizi alt kata, bodrum katındaki bir yer odasına indirdi. Lahana şeklinde süslenmiş havluları, muşamba örtüsü, tahta nihale ve duvara asılı sönük lambasıyla bu müdevver[2] masa hiç de calib-i iştiha değildi... "Şöyle buyurunuz!", "İleriye geçiniz!" diyerek etrafına dizildik ve çorba kâsesine dalıp çıkmaya başladık... Bu da hoş bir tarzı taam değildi; filvaki yemekler nefisti, lezizdi, keyfinize gittiği gibi de, sere serbest yiyebilirdiniz ama tabak gürültüsü, şapırtı, "al!", "ver!", "kaldır!", "getir!", "biraz daha!", "bir kaşık daha!" sedaları can sıkıyordu. Lakin mahalle ne sessiz, ne şairane, bahçe ne münzevi, ne latif ve ev sahibi ne saf, ne sadeydi... Misafirlerin bir kısmı gidip de biz bize kalınca:

"Elbiselerle sıkıldınız!" dediler, bohçalar geldi ve önümüze entariler, hırkalar, takkeler, kuşaklar ve terlikler kondu.

Ne derseniz deyiniz, hemen teklife icabet ettim; takke ile kuşağı hariç, öbürlerini giydim. Şimdi erkân minderinde

1 âh u zâr: ah çekip inleme
2 müdevver: yuvarlak

ne kadar rahattım... Arap kalfanın pişirdiği üçüncü kahveyi, bol köpüklü, kokulu ve lezzetli bakır cezve kahvesini şapırdata şapırdata içiyor, bağdaş kurmuş, midem rahat, vücudum hür, aklım başımda, neşem avdet etmiş ne güzel, ne tatlı sohbet ediyordum ve diyordum ki:

"Böyle misafirlik cana minnet!"

Zira Şişli'deki evde, hazım zamanı, boynumda yakalık, pantolonun kemeri dar, hanımlar huzurunda hayli rahatsız olmuştum. Burada ise ruhum bir genişlik ve rahat duymuş, vücut entarisine kavuşunca ister istemez memnun olmuştu... Ne olsa kanımızda bu hayata bir alışıklık vardı... Aynı sene içinde, aynı derece-i servette iki İstanbul ailesinin arasındaki bu fark ne kadar büyüktü! Birisi, belliydi ki, daha henüz, büsbütün alafrangalaşamamış, öbürü de hakiki alaturkalığını muhafaza edememişti. Bunun ikisi de gayritabii, sıkıntılı ve özentiydi. Bittabi artık cetlerimizin alaturkalığına avdet edemezdik, fakat korkuyorum ki bizim nesil öbürüne erişmek için zaman ve fırsat bulamayacak ve bu iki tarz arasında şaşkın kalacak!

Çocukluğuma Dair Üç Hatıra

Yaş ilerledikçe insan çocukluğunu daha sık hatırlıyor ve daha tatlı, daha keyifli düşünüyor. Ela saçlara adamakıllı ak düştükten sonra ılık bir odada, dışarıda karlar yağarken tek başına kalan bir yaşlı adam için en hoş, en zevkli düşünce çocukluğunu tahattur... Yak çubuğunu, kendini otuz, kırk sene evveline götür ve tatlı tatlı düşün, kendinden geç, dünyayı unut... Ben, geçen günkü karlı havada öyle yaptım, kıyıp sobaya beş, on odun fazla attım, eski zaman yadigârı bir uzun çubuğa bir bolca tutam tütün doldurdum, kanepeye uzanıp düşünmeye vardım; gözlerim kar parçalarının muttarit[1] dökülüşünü seyrede ede artık neye baktığını fark etmez bir hale geldi. Öyle dalmışım ki uyumuş kalmışım, ancak yemeğe uyandırdılar. Şayet bir daha kar yağarsa –yağmaz inşallah– yaşlı adamlar, benim gibi, odalarında bir başlarına kalsınlar ve çocukluklarını tahayyüle varsınlar! Bunun kendine has bir zevki var ki ben hâlâ, hatırladıkça, keyfini, lezzetini duyuyor, tekrarını bekliyorum.

Evet, zihnimde çocukluğuma dair birçok hatırat canlandı, fakat bunların içinde üç tanesi belli başlı birer fıkra

1 muttarit: tekdüze

olabilirdi, hem acıklı, hem ibretamizdi. Hatırlarken yaşımı, başımı unuttum da –yeniden oluyormuş gibi– üzüntü, azap duydum, ıstırap çektim.

Ben hayvanata ezayı seven haşarı ve hain çocuklardan değildim; çekirgenin tutunca bacağını ayırmaktan, sineklerin kanatlarını yolmaktan, gözü açılmamış kedi yavrularını havuzda boğmaktan zevk alamazdım. Fakat bir defa, yemyeşil ve günlük güneşlik bir bahar gününde, yüreğimin neşe ve şetaretle dolması ve keyifli eğlencelerle avunması lazım gelirken tuttum, bir zavallı masum su kaplumbağasını taş ata ata ve işkence içinde öldürdüm... Hâlâ teessürümden göğsüm kabarıyor. Bahçede dolaşıyordum, yalnızdım, gözüm havuzun üstünde yürüyen, yüzen bir canlı kaya parçasına tesadüf etti; şaşırıp kaldım... Usul usul yanaştım, eğildim, baktım: Dört ayağı vardı, onları oynattıkça yürüyor ve sivri başını sudan çıkarmış, güneşli bahar havasını almaktan mütelezziz gibi pür keyif geziniyordu... Evvela onu kazara havuza düşmüş bir bayağı kaplumbağa zannettim, kurtarmak hülyasına düştüm, fakat ben yanaştıkça o batıyor, elimi oynattıkça ta içeriye, suyun dibine kaçıyordu. Yılan kafalı, kaya bedenli hödük, kaba bir mahlûktu; havuzun kırmızı, yaldızlı balıkları içine hiç yaraşmıyor, narin kayıklar ve kikler ortasına girmiş bir hantal salapurya gibi suyun zevkini kaçırıyor, korkunç, kıyafetsiz, hülasa lüzumsuz ve çirkin duruyordu. Gerek bu sebepten, gerek bir türlü ele geçiremeyişimden müteessiren hayvancağıza yüreğimde müthiş bir garaz hasıl olmuştu, başka işim, eğlencem de yoktu. İyice nişanlayıp o kemik sırtına sivri, keskin bir taş fırlattım. Tak, diye vurdu, kaplumbağa derhal başını sokup içeriye daldı... Fakat

bununla bırakmadım, bekledim ve biraz sonra yine çıkınca tekrar bir kaya fırlattım, tekrar suyun dibine çökerttim... Neden sonra, başka bir kenardan, ağır ağır, mütereddit ve korkak yine göründü, ben de kamburuna yine bir taş yapıştırdım. Bu minval üzere, dört saat, layenkati[1], o çıktı, ben vurdum; o battı, ben bekledim; amansız, inatçı, mahuf[2] bir mücadeleye giriştik... Nedense, hayvancağız bir türlü suyun dibinde uzun müddet duramıyor, bir taraftan bin ihtiyat ile başını çıkarmaya, nefes almaya mecbur oluyordu... Sonuna doğru zavallının minimini, iğne başı kadar ufak gözlerinde bana bile kemal-i vuzuhla görünebilecek müthiş bir yeis, bir korku peyda olmuştu, o siyah boncuk gözler ne ibram[3], ne ıstırapla benden merhamet, müsaade, hakkı teneffüs bekliyordu... Hayır, yüreğimi zulüm bürümüştü, onun bu aczi beni büsbütün zalim ediyordu; hepsinden daha keskin, daha sert, daha büyük bir kaya seçtim, o ağzını açıp imdat bekler, benden istirham ederken başını nişanlayarak ihtimamla fırlattım... Hedefe tam isabet vaki olmuştu, hayvan yine battı, fakat bu defa battığı sulara pembe bir renk yayıldı, başından kan sızıyordu... Korku, azap içinde bekledim, bekliyordum ki tekrar görünsün ve artık bırakayım, gitsin... Halbuki akşam oldu, sular karardı, beni aramaya geldiler, zorla sürükleyip götürdüler, o, bir daha çıkmadı, bir daha suyun yüzünde görünmedi. Derdimden haftalarca hasta yattım, haftalarca yüzüm gülmedi ve o gün bugün, her hatırlayışımda hâlâ kendimden bir nefret duyar, hâlâ ruhumda nedamet

1 layenkati: kesintisiz, aralıksız
2 mahuf: korkunç
3 ibram: zorlama, üsteleme

ve ıstırap hissederim! Bir su kaplumbağası için otuz senedir matem tutan benim gibi bir adam ömrünün sonuna kadar yufka yürekli kalmaya mahkûm olmaz da ne olur?

İkinci hatıram yine o havuza aittir, o havuz beni katil ediyordu, iyi ki şimdi, büyüklüğümde ondan uzaktayım, yoksa korkarım ki beni cinayet mahkemesine kadar gönderirdi. Evet, o havuzdaki süslü, renkli, kızıl balıklara kedim arız olmuştu. Usul usul yanaşır, vücudunu, başını gizler, pençesini suya sokup oynatmaya başlardı; hey gidi bereketli zaman hey, kâğıt helvasına alışkın olan balıkçıklar, o hain, cellat pençeyi yem zannederler, sokulurlar ve ağızlarını açıp koparmaya hazırlandıkları sırada çevik, yaman, müthiş bir tırnak darbesiyle yakalanıp kan revan içinde kediye gıda olurlardı. Hem kedi, sevgili kedimdi de... Gece yatağımda yatar, gündüz dizimde uyur, benimle yemeğe iner, benden fazla yer, eli yüzü silinir, tekrar benimle odama çıkardı, canım kadar severdim; fakat hain bir türlü bu huyundan vazgeçmiyor, ne dövmekle, ne kovmakla ıslah, iflah olmuyordu. Hatta buna zamimeten[1] bahçenin güvercinlerine de musallat oldu, çakşırlı, feraceli, hanım hanımcık, bembeyaz, pembe gözlü yavrucukları, havuz başına inip su içecekleri zaman gözetler, birden sıçrayarak pençesine takar, pamuk tüylerini kıpkızıl kana bulayıp parçalar, yutardı! Sonra da, bu marifetlerini müteakip karnı tok, yalana yalana yaklaşır, kucağıma tırmanırdı.

Bir gün artık canıma tak dedi, yüksek bir ağaca tırmanıp, tüfek elde, havuz başını bekledim. Duvarda göründü,

1 zamimeten: ek olarak

usul usul indi, yaklaştı, gözleri hırs ve heyecan içinde güvercinlere dikili, karnını yerde yılan gibi sürüyerek atılmaya hazırlandı. Karşısında bir beyaz güvercin, tehlikeden bihaber, naz ü eda ile kırıla döküle yürüyor, suya geliyordu. Tam zamanıydı, kedim bir gerildi, toparlandı, yine gerildi, sıçramaya müsait bir vaziyet aldı, hemen atılmak üzereydi, tetiği çektim, can havliyle kendisini suya attı, sonra bir baştan bir başa yüzerek çıktı; kaçtı. Neden sonra, aradığım zaman, incirin altında can çekişir buldum. Asıl garibi başına civardan yirmi kedi toplanmış, her iniltisine karşı hiddetle miyavlıyorlar ve mütemadiyen kendisini pençeliyorlardı!

Bir adaleti ifa etmiş olmakla beraber elan kedimi kendi elimle öldürüşümün ezasını duyarım... Herhalde, bundan anlıyorum ki ağır ceza mahkemesi reisliği benim harcım değil...

Üçüncü hatıram: Mekteb-i Sultani'de iken bir cumartesi sabahı, evlerimize beş saat evvel gitmek arzusuyla üç kişi kömürlük kapısından kimseye sezdirmeden kaçtık... Orada bir tahta kapı keşfetmiştik ki itince yan sokağa açılıyordu; biz de ittik ve bir de baktık ki hamam sokağındayız, serbestiz... Ah, o ne geniş bir nefes alıştı, ciğerlerime on kişiye yetişen hava kâfi gelmiyordu, öyle açtı, sanki içeride boğulmak üzereydik... Acele acele yürüdük, büyük caddeye çıktık, içimizden biri derhal evlerimize gitmeyi ve birbirimizden ayrılmayı teklif etti, öbürü muvafık buldu, ben itiraz ettim:

"Canım," dedim. "Hava bakın ne güzel, şöyle Taksim bahçesine doğru yürüyelim!"

Mütereddidane kabul ettiler, sağ tarafa attığımız iki adım bizi mektebin kâtibiyle burun buruna getirdi, yakalan-

dık; halbuki onlar benim sözüme uyacaklarına ben onlarınkine uymuş olsam ve o iki adımı sola atsaydık kurtulmuş ve muradımıza ermiş olacaktık!

Köşe başında durunca sağa veya sola atılacak adımlara o zamandan beri hâlâ dikkat eder, yanlış atılmış iki adımın tehlikesinden hâlâ ürkerim. Siyasiyatta da böyledir... Harb-i umumide kabine, böyle bir köşe başında sola döneceğine sağa dönmüş ve memleket onun için felakete uğramamış mıydı?

Anlayana en ufak vaka en büyük derstir?

Aşka Dair

Yaz aşkına dair dediniz, işte misali:
T. F.

Ah, âşık olsam! On altı yaşımdaki gibi, çılgıncasına, ölürcesine, perişan, harap bir âşık olup dünyayı, dünyanın bu dertlerini unutsam, aşkımdan başkasını düşünemez bir hale gelsem, ne memleket derdi, ne maişet kaygısı, gözüm dildademde[1], Mecnun gibi "Leylâ! Leylâ!" diye gezsem ve artık dilimden bakkalla kasabı bıraksam, gözümden Ankara ile İstanbul'u atsam, yalnız aşkımı, maşukamı anıp, bunun peşinde pürheyecan, duvarlardan atlayarak, pencerelerden gözetleyerek, şiirler yazıp nameler vererek, çiçekler gönderip selamlar alarak başka bir âlemde, mesut ve müteselli yaşasam! Bugünün adi ve zevksiz dertlerini unutmak için, deva, şifa niyetine genç ve sersem bir âşık, bir âşık-ı şeyda olsam...

Artık para ve politika düşüncesinden bezdim! Değişiklik olsun diye, biraz da aşkı düşünsem!

Şayet düşünmekle vaziyetin çaresini bulabiliyorsanız, düşününüz efendiler, sizler düşününüz! Benden artık paso!

1 dildade: gönül vermiş, âşık

Zira gece düşündüm, gündüz düşündüm, yürürken düşündüm, yerken düşündüm, bir sigara yaktım düşündüm, bir şişe rakı içtim düşündüm, ateşin karşısına geçtim düşündüm, bacaklarımın arasına bir mangal aldım düşündüm, kömürleri karıştırdım düşündüm, külleri eşeledim düşündüm, bıyıklarımı büke büke düşündüm, saçlarımı okşaya okşaya düşündüm, elimi şakağıma dayadım düşündüm, çenemi avcuma sıkıştırdım düşündüm; hülasa düşünmenin her şeklini, her çeşidini tecrübe ettim, karanlıkta düşündüm, aydınlıkta düşündüm, bağdaş kurup düşündüm, sırtüstü yatıp düşündüm, okudum düşündüm, yazdım düşündüm, kavgadan sonra düşündüm, sohbetten sonra düşündüm, yine bir fikir, bir çare, bir muvakkat tedbir olsun elde edemedim, düşünmekle şu musibete, şu para ve politika derdine bir fayda bulamadım! Nihayet zihnim pas tutmuş bir sarnıç kilidi gibi artık, ne kadar zorlaşan, işlemez, açılmaz oldu... Şimdi artık, yolları bozulup suyu tükenmiş bir çeşme musluğu gibi beynimin kuruluktan gıcırdadığını duyuyor, dişlerinin arasına taş sıkışmış bir kahve değirmeni gibi dimağımın sert bir yere dayandığını, artık bu düşünceleri öğütmez olduğunu görüyorum. Binaenaleyh, zamane dertlerini unutmak, avunmak ve aklıma yeni ve tatlı bir meşgale bulmak için âşık olmak, sevda peşinde, ne derdi ihtiyaç, ne derdi vatan, gözleri bağlı, yüreği zincirde, ahval-i âleme lakayt, vukuattan bihaber, müteselli bir ömür sürmek istiyorum.

Maişet ve vatan endişesi altında dimağımın manda ayağı basmış bir kurbağa gibi yamyassı olduğunu, gözlerimin çeşmhanelerinden uğradığını görüyorum ve bundan kurtulmak için aşka atılmak diliyorum; istiyorum ki aşk beni

öyle meşgul etsin, aklımı öyle alsın ve beni öyle bir serseme çevirsin, kayıtsız edip bıraksın ki artık gözüm ne Hanya'yı, ne Konya'yı, ne Ankara'yı, ne İzmir'i görsün, kulaklarım artık ne Muhammed'i, ne Mustafa'yı dinlesin. Artık ne ölüye ağlayım, ne diriye güleyim, kendi âlemimde meşgul yaşayıp dünyaya yabancı kalayım!

Hem aşk sermayeye ihtiyaç göstermeyen yegâne meşgaledir, ne kumar gibi para ister, ne içki gibi sıhhat... Kimi istersen bedava sev, hem sevebildiğin kadar sev, hatta istersen Hint padişahının kızını bile, velev ki dilenci olsan...

*

Aşk insanda başka işleri düşünmeye mecal mi bırakır, imkân mı verir? Mesela, bir gün, vapurdan çıkarken, köprüye gelirken veya iskeleye çıkarken, bir evde veya bir kırda, nerede olursa olsun; sarışın veya kumral, esmer veya buğday, ne renkte olursa olsun; fakir veya zengin, kız veya dul, nasıl olursa olsun, onun ehemmiyeti yok, birine tesadüf edersiniz, size, şimdiye kadar gördüklerinizden bambaşka görünür, hayran kalır, sararır, sendeler, şaşırır, hülasa böylece âşık olursunuz... Bir defa aşk başladı mı, ama tam manasıyla, delice bir aşk... Artık bırakın kendinizi... Gözünüz dünyayı kan deryasına dönse görmez, halk ayaklarınız altında çiğnense haberiniz olmaz, hani sinemalarda çift levhaları göstermek için yaptıkları gibi, etrafınızda cihan dumanlanır, kararır, daralır, daralır, ancak iki kişinin, iki vücudun, iki başın sığacağı bir çerçeve kadar kalır... Artık iş, güç, dert, düşünce hep odur, yabancı bir kovana düşen arı gibi zihne başka bir

fikir girdi mi, orada boğulur, kalır... Artık heyetin avdeti, konferansın kararı, İzmir'in hududu, Ankara'nın meclisi devede kulak kabilinden kalır; evinize döndünüz mü, kim düşünür bakkalın hesabını, kasabın pusulasını... Baştan savma cevaplar verir, odanıza kapanır, başlarsınız maşukanızın ismini bir beyaz kâğıda yazmaya... Ama kaç defa, bin mi, beş bin mi? Rika, sülüs, kûfi, divanî, çiçekli, çerçeveli... Hadsiz, hesapsız, çeşit çeşit... Bununla gemi ve kule resmi yapan çocuklar gibi, dünyadan bihaber, masumane saatlerce oyalanırsınız! Sonra bir hülyaya dalarsınız, ama ne hülya, dipsiz mi dipsiz, saçma mı saçma, münasebetsiz mi münasebetsiz... Mesela sevdiğinizin üzerine bir otomobil gelirken kolundan tutup bir tarafa çekersiniz, veya vapurdan çıkarken denize düşer, hemen atılıp çıkarırsınız; evi tutuşur, alevlerin içine girip canını kurtarırsınız, anası minnettarane ayaklarınıza kapanır, babası sevincinden ellerinizi öpmeye başlar, "Bize buyurunuz!" derler, ikram ederler, kızcağız bu kahraman gence, şu canını kurtaran meziyetli adama takdirle bakar, derken onun yüreğinde de bir meyil hasıl olur, sırasını getirir, şairane bir demde "Sizi seviyorum!" dersiniz, o "Ben de sizi..." diye kızararak cevap verir, hemen kucaklarsınız, o memnun gülümserken siz sıcak gözyaşları dökerek sevincinizden ağlarsınız... Fakat tam buraya gelince hülyadan ayrılır, bakarsınız ki kucağınız bomboş... Haydi tekrar hülyaya, hem bu sefer başka çeşit, daha tatlısına... Artık böyle bir zemin dururken fırka projesi yapmaya, dünyanın derdini düşünmeye vakit kalır mı? Zaten maşukanızın diğer sevdikleriyle, rakiplerinizle mücadeleden, sevda kıskançlığından siyasetinkine imkân bulunmaz ki... Elinizden mahbubenizi

almasınlar, mesnet sandalyesinin ehemmiyeti mi olur? Zaten hülyanın en hoş ciheti rakiplerin suhuletle izalesinde[1], bunu hayalen teminde değil midir?

Aşk insanı edebiyata, alelhusus şiire sürükler. Başlarsınız o güne kadar kıymetini anlayamadığınız genç şairleri beğenmeye... Hatta şiirlerini yüksek seda ile, yeni bir ses ve ahenk vererek okumaya, ezberlemeye bile koyulursunuz... "La Dame aux Camélias" elde, "Rafael" dizde, "Graziella" ile "Antonina" başucunuzda bir defa aşk romanlarına başladınız mı artık ne Anadolu Ajansı'nı okursunuz, ne Havas telgraflarını... Dünya yıkılsa başınızı kaldırmak canınız istemez!

Ne hava, ne para âşığa tesir etmez. Karlar altında dışınızdan tir tir titreyerek kapı önlerinde beklerken, içinizden ispirto lambasına tutulmuş bir şırınga iğnesi gibi kıpkırmızı olduğunuzu duyarsınız; cebinizde metelik olmasa maşukanızın bir tebessümüyle kendinizi Karun kıyas edersiniz! En münasebetsiz yerlerde, mesela sevdiğiniz İstanbul'da iken siz Alemdağ tepesinde onu bulacak, onunla karşılaşacak gibi olursunuz, her sokakta rast geleceğinizi zanneder, bu ümitle yaşarsınız! Ya ilk münasebet, o helecan, sonra mülakatlar, o yakıcı intizarlar... Saatin hayatta kesbettiği o ehemmiyet! "Daha görmeme beş saat var!" dersiniz, dolaşır, okur, yıkanır, giyinir, bakarsınız ki ancak yarım saat geçmiş... Ahmet Paşa istifa etmiş de Mehmet Paşa sadrazam, size ne? Sizin nenize! Halk sefaletten kırılıyormuş, peki ama siz de aşkınızdan tutuşuyorsunuz, gözünüz onu görür mü?

Ya sonra dargınlıklar, ayrılmalar, tekrar buluşmalar, tekrar darılışmalar... Bunlar ne akıl alıcı, ne zaman tüketici, ne

1 izale: yok etme, giderme

gönül üzücü vakalardır, adamın etrafına bakmaya vakti kalmaz ki... Âşık için aşkından ehemmiyetli vaka, maşukasının fevkinde şahsiyet, visalden büyük mesnet yoktur. Aşk açlığı bile unutturur, aşk kendinden başkasını düşündürmez, aşk sefaletler içinde insana saadetler, felaketler arasında neşeler verir masrafsız bir iksir, masrafsız bir içki, masrafsız bir meşgaledir, her derdi, her musibeti bedava unutturur, insanı en muazzam felaketler içinde bile mesut edebilir, avutur, aldatır!

İşte bunun için, bu meziyetlerinden dolayıdır ki şu zamanda hemen durmayıp âşık olmak lazımdır. Dünyanın dertlerini unutmak ve felaketleri görmemek için en kestirme yol, gözlerimizi aşkın bağıyla örtmek ve kulaklarımızı aşkın pamuğuyla tıkamaktır. Her keseye elverişli, en ehven ve en şairane çare budur, aşktır!

Dilimiz Ne Der, Biz Ne Düşünürüz?

İnsanların yüreğini duvar ilanı gibi yanılmadan, şaşırmadan, suhulet ve selasetle[1] apaçık okumaya başlayalı, yani bir hayli zamandır, hayat bana bir eğlence oldu. Dudaklarımda müstehzi bir gülüş, kayıtsız ve alışkın, herkese bakıyor, herkesi görüyor, herkesin yüreğini okuyor, artık boş lafa kanmıyor, dökülen dillere inanmıyor, dinen sözlere aldanmıyorum. Ben ağızdan çıkanı değil, zihinlerden geçeni, yüreklerde saklananı işitiyor, artık yalnız onları okuyor, onları muhakeme ediyorum. Ben bu ilmi nereden öğrendim, hangi mektebin mezunuyum, kimden icazet aldım, üstadım kimdir bilmiyorum.

Fakat nasıl doğuştan bir istidat ile hikâye yazdım, mizah yaptım, eski lisanı öğrendim ve yeni lisanı terennüm ettimse, bunu da öyle hocasız ve şahadetnamesiz, kendim de farkında olmayarak, öğrendim; daha doğrusu, baktım ki bunu öğrenmişim, bunda da maharet ve meleke sahibi olmuşum... Şimdi bu bilginin verdiği bir gurur ile dünya-

---

1 selaset: akıcılık

nın bütün âlimlerini, bütün şeyhlerini ve dervişlerini, meşahir[1] ve esatizinden[2] hepsini hiçe sayıyor; avucumun içi gibi gördüğüm insan yüreklerini tetebbu[3] ve mütalaa[4] ile kitaplardan müstağni[5], ne eğlenceli, ne istifadeli ne meraklı bir ömür sürüyorum!

Ben kulaklarımı insanların sözlerine değil, yüreklerine veriyorum ve dediklerini değil, düşündüklerini dinliyorum! İşte misali:

*

Vapurdayım... Bir tanıdık gelip karşıma geçiyor, yüzüme baktıktan sonra bir dost edası, bir dost tatlılığıyla, mütebessim diyor ki:

"Maşallah, seni iyi gördüm, rengin yerinde, görmeyeli toplamışsın, vallahi memnun oldum!"

Ben başımı kaldırıp muhatabıma şöyle yüreğine doğru, zihninin içini arayıp tarayan gözümle bir bakıyorum ve görüyorum, okuyorum, anlıyorum ki hakiki lisanıyla öyle söylemiyor; şöyle diyor:

"Amma da semirmişsin, besili kaza dönmüşsün, pirzolayla şarabı at gövdeye, bak keyfine. Dünyaya metelik verme, sonra bir de zaruretten bahset!"

Hatta daha ileri varanı da bulunur:

"Elbette semirirsin, az para mı vurduydun? Şimdi afiyetle ziftlen!"

1 meşahir: meşhurlar
2 esatiz: üstadlar
3 tetebbu: bir şeyi iyice inceleme, onunla ilgili bilgi edinme, araştırma
4 mütalaa: tetkik, etüt
5 müstağni: elinde olanla yetinen, doygun

Ben işitmemişlikten gelirdim:

"Teşekkür ederim," derim.

*

Hasta olursunuz, neden sonra iyileşirsiniz, yolda biri rast gelir, der ki:

"Geçmiş olsun efendim, pek merak ettikti, neyse geçirdiniz a, Allah bir daha göstermesin!"

Acaba doğru mu diyor, yoksa? Hemen yüreğine göz atarım ve bir de bakarım ki şöyle söylüyor:

"Geçirdi be... Halbuki ümitsiz diyorlardı. Fakat acı patlıcanı kırağı çalar mı? İyi bir adam olsaydı çoktan giderdi; yaşa bakalım, biraz daha yaz, biraz daha söv, say! Sende bu muzır huy varken dünyaya temel çivisi kakarsın!"

Ben aldırmam, alelusul:

"Teşekkür ederim," derim.

*

Bir mansıba[1] geçmişim, tebrike geliyorlar, hepsinin yüzü neşeli, dudakları mütebessim, hulûs, samimiyet, memnuniyet gözlerinden, sözlerinden, el verip temenna edişlerinden taşıyor:

"Allah hayırlı etsin, Allah muvaffak-ı bilhayır buyursun, daha âlâ mevkilerde görürüz inşallah, zaten sizin zekâ, sizin dirayet ve fetanetinizle[2] şu memuriyet doğrusu mütenasip

1 mansıp: makam, yüksek memuriyet
2 fetanet: çabuk anlama ve kavrama yeteneği

değilse de ankarip[1], biavni hüda[2], o da olur, memleket sizin gibi genç, fatin, hamiyetli ricale muhtaç! İlâh..."

İçine bakarım ki şöyle düşünüyor:

"Ne günlere kaldık ey gazi hünkâr! Böyle mühim, yüksek bu mevkiye nasıl olur da seni getirirler, senin kaç paralık meziyetin var ki... Üç günde kepaze olursun a, o muhakkak, fakat memlekete günah! Hükümet çoluk çocuk elinde kaldı, tevekkeli inkıraz bulmuyoruz!"

Cehren[3] şöyle devam eder:

"Size olan samimiyetimi, muhabbetimi bilirsiniz, hüsn-ü ahlakınızın eskiden beri meftunuyum, beklediğim bir menfaat de yok, kalbimden geçeni söylüyorum, gazetede okuduğum zaman dünya benim oldu!"

Yürekten ise şöyle geçirir:

"Hani pek sevdiğim bir mal da değilsin a, huysuzun birisin, lakin ne yapayım, elinde nüfuz var, benim şu işi belki yaptırtırım diye söylüyordum, avanak! Fakat şimdi açmaya gelmez. Hele beş on gün geçsin... Aman yarabbi, seni de mi bu mevkide gördük? Gazeteyi okuyunca ev başıma yıkıldı sandım!"

Ben bermutat, vurdumduymazlıktan gelirim:

"Teşekkür ederim," derim.

*

Matbaada muharrir arkadaşlardan biri ziyarete gelir:

"Monşer, neydi o geçen günkü makalen, bir şaheser,

1 ankarip: çok geçmeden
2 biavni hüda: allah'ın yardımıyla
3 cehren: yüksek sesle, açıktan, alenen

belki on defa birbiri arkasına okudum, okudukça hayran kaldım!"

Gözlerimi çevirir, yoklarım... Söylediğiyle düşündüğü taban tabana zıt:

"Ahmağın biri methetti de şöyle bir göz gezdirdim, ne saçma yazıydı o Yarabbi! Ne tahrirde selaset var, ne fikirde zarafet... Bir defa bile okumaya tahammül edemedim!"

O medihlerinde ısrar eder:

"Hem biliyor musun, gittikçe sanatın tekâmül[1] ediyor, günden güne terakki var, makalelerin hepsi birbirinden parlak, inci tanesi gibi kıymetli yazılar, kusursuz mu kusursuz!"

"Hem farkında mısın budala, gittikçe düşüyor, günden güne fenalaşıyorsun, makalelerin hepsi birbirinden soğuk, çakıl taşı gibi beş para etmez yazılar, kusurlu mu kusurlu!"

Ben anlamamışlığa vururum:

"Teşekkür ederim," derim.

*

Kapı çalınır, hizmetçi çoktan beri yüzünü görmediğim, semtime uğramayan birini haber verir:

"Efendim, ziyarette kusurum var, biliyorum, mahcubum ama emin olunuz ihlasta kusurum yok... Aile gailesi, vakit bulup da tasdi edemiyorum ki. Yoksa Allah'ın günü ziyaret emelindeyim!"

O söyleyedursun, ben içyüzünü görür, onu işitirim:

"Etrafta bazı sözler, buhran-ı vükela lafları dolaşıyor da... Belki seni de yine bir mevkiye geçirirler, ne olur, ne

1 tekâmül: olgunluk, olgunlaşma

olmaz bir uğrayayım dedim de onun için geldim; yoksa bu kışta, bu kıyamette şu cehennemin bucağına kalkıp gelir miydim? Hatırımda bile yoktun!"

Ben onu da bozmam:

"Teşekkür ederim," derim.

*

Bakkal der ki:

"En âlâsıdır, efendim, sizin için bilhassa ayırdım, ağızda eriyor!"

Ben bunu şöyle okurum:

"Daha fenası can sağlığı, bu işlerden çakmadığını bildiğim için sana ayırdım, altı saat kaynat, yine yutabilirsen bravo sana!"

Dükkâncı der ki:

"Sermayesine veriyorum efendim, siz müşterimsiniz diye... Yoksa başkasına bu malı beş liradan beş para aşağı satmam!"

Gönlünden geçen böyle değildir:

"Bende sermayesine mal verecek göz var mı? İster müşterim ol, ister olma, arşınından iki lira kazanmadıkça ben adama mal mı veririm?"

Bilmezliğe vururum:

"Teşekkür ederim," derim.

*

Bir politikacı karşıma oturur:

"Zavallı memleket, değersiz ellerde harap oldu, bu ne

suiidaredir, bu ne hıyanet ve cinayettir! Ehil, dirayetli, namuslu adamların mevkii iktidara gelip devleti tam kurtaracakları zaman bu... Mesela zatıâlileri gibi zevat..."

Yüreğini araştırırım, görürüm ki şöyle diyor:

"Memleketi düşündüğüm filan yok, zaten kimin elinde olsa bitmiş... Ben de gelsem yapacağım bu; lakin mazul, mağdur durmaktan da imanım ağladı. Şöyle bir koltuk ele geçirip beş, on para yapsam, ötesini düşünmem, senin de ne mal olduğunu bilirim a, sanki öbürlerinden farkın ne?"

Aptal aptal gülerim:

"Teşekkür ederim," derim.

*

Bir yiğit menakıbını hikâyeye başlar:

"Dört kişi karanlıkta önüme çıktılar, yangın harabcsindeydik, in yok, cin yok... Silah da taşımam, işim fena, korkaklığa gelmez, dedim, hemen silkindim, bir tokat birine, bir tekme öbürüne, diğer ikisini de omuzlarından yakalayıp şöyle sarsıverdim, çil yavrusu gibi dağıldılar, tabana kuvvet kaçtılar! Benim yerimde siz de olsanız öyle yapardınız a, bilirim cesaretiniz vardır, şecisinizdir[1]!"

Şöyle yüreğini yoklarım, bakarım ki yufka:

"Köşe başında bir gölge görür gibi oldum, benim gölgem miydi, başkasınınki mi, duruyor muydu, yoksa yürüyor muydu, pek farkına varmadım ama korkumdan yüreğim ağzıma geldi, tersyüzüne bir döndüm, tabanları kaldırıp öyle

1 şeci: yürekli, yiğit

bir kaçmaya başladım ki arkamdan sapan taşı yetişemezdi... Sen de benim gibi gölgesinden korkan bir adamsın a!"

Anlamamış dururum:

"Teşekkür ederim," derim.

*

Bir gün nazır çağırır, der ki:

"Zatıâlinizi şu mevkiye tayin etmek istiyorum, dirayetiniz, vukuf ve ihatanız bizce mücerrep[1], kabul buyrulur mu? Beraberce çalışırız!"

Kulaklarımı zihnine uzatırım, bakarım ki şöyle söylüyor:

"Bana kalsa seni hademe bile yapmam ama öyle icap etti, ne dirayetten nasibin var, ne vukuf ve ihtisastan..."

Hiç duymamıştan gelirim:

"Teşekkür ederim," derim. "Zatıdevletleri gibi kıymettar bir recul-ü devletle bulunmak acizlerince pek ziyade şayanı iftihardır!"

O benim gibi yüreklerden geçeni okuyacak dirayette bir adam mıdır bilmem... Canıyürekten:

"Teşekkür ederim," der.

Halbuki ben ona:

"Senin gibi kıymetsiz bir amirle beraber çalışmak çekilir bela değil, ama ne yapalım, artık bu defalık böyle gitsin!" demiştim.

Ah bizler, bu insanlar!

1 mücerrep: denenmiş, sınanmış

Hayvanlara Gıpta

Belki zevkleri, heyecanları, duygu ve düşünceleri insanlarınkinden daha az basittir, ama ihtiyaçlarının ne derece hiçten, biraz su ile bir parça da gıdadan ibaret olduğu düşünülürse hayvanların hayatına gıpta etmemek mümkün müdür? Zannetmem ki hayvanat arasında bazıları insan olmak, insan şekline girmek ve insan sirayetini almak istesin; fakat ben, kendim de dahil olduğum halde birçok insan bilirim ki bazen insanlığından bezer, bıkar, utanır veya iğrenir de hayvanattan bir kısmının hayatına gıpta eder, bir at, bir aslan veya bir kartal olmaya adeta can atar, hülyasında hayvanlığı süsleye büyüte o hale getirir ki insanlığın artık gözünde ne zevki, ne meziyeti kalır, imkânını bulsa elbiselerden tecerrütle[1] tüy, post altına girip bu yeni ve bambaşka hayata, o sade ve basit hayvanlık âlemine atılmaya candan hazır, ezelden razı olur.

Filvaki hayvanattan bir kısmının geçirdiği ömür gıptalara layıktır a... Bazen, boş zamanımda, sigaramı tüttürür, düşünürüm de kendim için hayvanların hayatını benimsemekten keyif duyarım. Şu gittikçe süflileşen, gittikçe bayağı,

1 tecerrüt: her şeyden uzaklaşma, sıyrılma, soyutlanma

hakir, zebun olan insanlıktan, velev hayalen bir lâhza olsun ayrılmak natüvan[1] vücudumda bir azılı atın zindegisini, düşük ensemde bir aslan yelesinin azametini, çelimsiz ellerimde bir kartal pençesinin kudretini, gevşemiş damarlarımda genç bir pelenk kanının kuvvetini bulmak ne büyük bir teselli, ne tatlı bir hülya olur! O kadar ki bunun zevkiyle adeta kendimden geçerim, o sırada, masallarda olduğu gibi, karşıma birdenbire, Hızır çıksa veya "of!" der demez önümde, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap peyda olsa ve "Dile benden ne dilersin?" deyiverse hemen bir kartal olup uçmayı ister, arkama bile bakmadan ve ufak bir ayrılık acısı, bir keder bile duymadan derhal balkona çıkar, iri kanatlarımı şöyle bir, iki defa azametle, vekarla açar, kapar, tecrit eder, ondan sonra kendimi göğün boşluğuna bırakır, insanlardan müteneffir, tahassürsüz, teessürsüz uçar giderdim! Artık benibeşer beni arasında arayadursun, kesik başı isterse benim başım farz etsin veya başsız bir gövdeyi benim vücuduma benzetsin, başı bulunca gövdeyi arasın, gövdeyi elde edince başı bulamasın, böylece çırpınadursun ben, şahane kartal, bu gibi meşguliyetlerden münezzeh, göklerde, yükseklerde pürvekar uçup uçup sonra yüce, sarp, çetin bir dağ başına inerek yuvamı kurar, keskin gözlerimle avımı arar, bulur bulmaz tepesinden kurşun gibi iner, bastırır, pençeme kıstırıp çıtırdatarak lezzetle yer, sonra kızıl guruba karşı tüylerim kabarmış, gagam kanlı, bir müddet akşamın güzelliğini vahşi ve haşin bir nazarla mağrurane seyredip daha sonra da âdem şerrinden korkusuz, maişet hususunda endişesiz kayalığa konar, rahatça uyurdum!

1 natüvan: güçsüz, dermansız

Ya pelenk olmak istemez miyim? Adalelerim çelik gibi sağlam ve müteharrik, vücudum kıvrak ve sinsi, ayaklarım çalak ve sessiz, karnımın yumuşak tüylerini otlara sürüyerek ve yere sürtünerek avımın peşinden gider, bir maharetli sıçrayışla üzerine kapanır, keskin tırnaklarımı sırtından geçirip parçalar, kıtırdatarak yer, sonra kırmızı dilimi Ganj Nehri'nin soğuk sularında serinletip nihayet gölgeli, kuytu, yosunlu bir orman kenarında başka türlü ihtiyaçlardan azade, gerine gerine, tok ve pürsıhhat keyfimce uyurdum!

İnsanlar arasında yaşayan hayvanattan ise at zevkime gider. Fakat cins bir at... Sabahleyin uyanınca iki maharetli seyis bin itina, bin takayyütle[1] ve tıpkı bir muteber adama hitap eder gibi "Paşam! Aslanım!" diye diye kemal-i nezaketle yanınıza yanaşırlar, incitmeden, acıtmadan saatlerce cildinizi kaşırlar, fırçalarlar, ovarlar; güderilerle yüzünüzü silerler, parlatırlar; yemeğinizi önünüze koyarlar, suyunuzu ayağınıza getirirler, tırnaklar yağlanır, saçlar taranıp örülür, biraz soğuksa sırta fanilalar konulur, sıcaksa pencereler açılırlar, kirlendinizse ılık sular ve hususi sabunlarla yıkarlar ve akşam olunca altınıza pufla gibi yumuşak, kabarık, sıcak bir yatak yaparlar, hülasa her istirahatinizi temin edip etrafınızda pervane gibi mütemadiyen dönüp dolaşırlar... Bu rahat ve refaha mukabil sizin işiniz ayda yılda bir sahibinizi şöyle yarım saat gezdirmekten ve ara sıra da haşarılık, hırçınlık edip, şaha kalkıp şunu, bunu ürkütmekten ibarettir. İnsanlardan hiçbir ferde bu derece az bir zahmet mukabilinde bu kadar fazla refah müyesser olamamıştır ki... Gel de müzayaka ve ıstırap yükü altında ezilmiş şu kötü insanlığa

1 takayyüt: üstüne düşme, özen gösterme

bu şaşaalı, şerefli ve rahat atlığı tercih etme! Zannetmem ki değme adam şu zamanda böyle bir ikbali kolay kolay reddedebilsin ve bir teklif vaki olursa insanlıkta kalmak için sebat gösterebilsin!

Uzun tüylü, başı yeleli ve iri, gözlerinde hilim ve sükûn, etvarında itaat ve vekar, gözleri munis, fakat icabında azılı ve korkunç bir çoban köpeğini düşününüz... Koyun ve kuzu gibi şersiz, belasız bir cemaat içinde, münzevi ve dertli çobanla başbaşa, çıngırak ve kaval seslerini dinleyerek yeşil vadilerde, tabiatın güzelliğine dalmış ne asude, ne sıhhi, ne şairane bir ömür sürer... Kâh yatar, kasavetsiz bir uykuya dalar; kâh koşar, havlar, şakalaşır, gönlü avutur; kâh yüksek bir yamaca çıkar, etrafı seyreder; kâh dereye iner; buz gibi memba sularından şapır şapır içer, serinler; işte böyle Jean Jacques Rousseau'nun tahayyül ve tavsiye ettiği bir hayat içinde mesut ve pürsıhhat yaşar gider. Bunu kim istemez?

Bazı tembel adamlar ise ev köpeği ve kedi olmak isterler, yastık üstünde ve mangal altında geçen o uykusu bol, kasavetsiz ömrü beğenirler... Mesela güzel bir kadının sevgili bir finosu olmak... Çoğu âşıklar için bu ne latif bir emel, tahayyülüyle baygınlıklar geçirilen ne tatlı bir gayedir! Daha çapkın ruhluları pire olmaya bile razıdırlar ya! Âşık ve şair ruhlu adamlar için ise gaye güvercin ve kumrudur; ömürlerini öyle, hu hu ile, muaşaka ve muaneka[1] ile geçirmeye can atarlar!

Ben şu galâyı es'ar[2] içinde asıl karıncalara gıpta ediyorum; yazdan yığdıkları zahireler ortasında şu kışı, maakabile

1 muaneka: kucaklama
2 galâ-yı es'ar: fiyatların yüksekliği

dertsiz, korkusuz ne mesut geçirirler... Şu İstanbul denilen beldede bir karınca kadar her ihtiyacını temin etmiş, yaza safa-yı hatırla[1] muntazır, istikbalinden emin kaç adam vardır? Biz, toprağın üstünde, bir dilim ekmek için çamurlara batmış, harap ve perişan didişirken onlar, altımızda, yuvalarında, kilerleri tıka basa dolu şimdi, hiç şüphesiz, endişe-i ferdadan bihaber, kendi usullerince helva sohbetleri ve müsamereler, şarkılar ve rakslar tertibiyle meşguldürler... Ne talihli hayvanlar!

Zaten hayvanlar birçok sebeplerle insanlardan daha talihlidirler. Bir defa, onlarda giyim kuşam, çamaşır derdi tamamen mefkuddur[2]... Bu zaman için az kâr mı? Mesela evli bir aslan, bir doğan, bir tilki ailesi için mücevher, palto, kumaş, süs meselesi mevzuubahis olmayınca, bittabi niza, iftirak sebeplerinden en başlıcaları da kendiliğinden zail olmuş bulunur. Bu suretle yıldız barışıklığı, hüsn-i imtizaç[3] da yüzde seksen müemmendir!

Benim, insanlıktan öyle nefret ettiğim günler olur ki hayvanatın en menfurunu, en barit ve en korkuncunu, mesela yılanı bile hoş ve şayan-ı gıpta bulurum... Hint'in muhteşem bir ormanında iri bir ceviz kütüğüne dolanmış, vücudu yay gibi sağlam ve çevik kocaman bir boayı düşünelim; kâh yalçın bir kayaya uzanır, kâh güneşe sırtını verir, ısınır, keyiflenir; acıkınca bir gazal yavrusu yutup dünyanın en latif, en derin, en zevkaver bir uykusuna dalar ve asıl mühimi, beş saatte bir değil, yirmi günde bir acıkmak suretiyle bütün

1 safa-yı hatır: gönül rahatlığı
2 mefkud: kayıp, yok, olmayan
3 hüsn-i imtizaç: iyi geçinme

insanlardan daha talihli, kendi âleminde daha ezasız, daha ıstırapsız, ihtiyaçtan hemen hemen vareste ne tatlı, ne müreffeh bir hayat geçirir!

Hülasa, adam gibi, adamakıllı yaşayamayacak olduktan sonra bizim gibi insanlar için hayvanata gıpta etmekten tabii bir keyfiyet olamaz!

Cemiyet Hayatı

Serlevhama bakıp imzamı görmeyenler içlerinden şöyle derler:

"İlmî bir makale olsa gerek; kim bilir ne ağır, ne anlaşılmaz bir mevzudur. İki satırda bir 'seciye', 'enmuzeç', 'hars', 'şuur', 'tesalüp', 'zümre', 'infiratçı', 'içtimaa', 'enfüsî', vesaire gibi alışamadığımız acayip kelimelerle ve birtakım Frenkçe tabirlerle doludur. Basbayağı Türkçe yazılmış makaleleri okuyoruz da anlayamıyoruz, kafamız öyle şişkin ve yorgun, bunu nasıl anlayabiliriz? Geçelim!"

Fakat geçmeyiniz. Emin olunuz ki benim başım da sizinki kadar yorgun; ben de sizin kadar bu kabil ciddi ve derin tetebbulara tahammül edemiyorum, ben de sizin gibi şathiyat ve havaiyattan ötesine bir türlü gözlerimi çeviremiyor, zihnimi yürütemiyorum, burada benim bahsedeceğim "cemiyet hayatı", ilme, içtimaiyata münasebeti olmakla beraber hiç de ağır, yorucu bir mevzu değildir. Ben hepimizin başındaki dertten çarçabuk, kısa kısa, apaçık bahsedip geçeceğim:

Bakıyorum hâlâ kime rast gelip de, "Nereye?" diye sorsam bana, "Fırkaya, cemiyete, kulübe, şirkete..." diyenler çok...

"Bugün heyet-i idare veya meclis veya hissedaran top-

lanacak da... Mühim müzakerelerimiz var!" diye de izahat veriyorlar.

Derhal gözümün önünde o heyet-i idare veya o meclis yahut da o hissedaran içtimai tecessüm ediyor: Davet saat ikide miydi? Üç olur, gelen yok... Neden sonra biri görünür, arkasından biri daha... Fakat bunlar, aynı heyette bulunmakla beraber birbirlerine şiddetle muarız iki azadır ve gayeleri şudur: Reisi istifa ettirip yerine geçmek... Niçin reis olmak isterler? Para için mi? Hayır! Sadece "reis" olmak için... Reis olmak ve istibdadını yürütmek için! Benim bildiğim hemen hemen her heyet-i idare veya meclisin esas meşguliyetini bu mesele teşkil eder. Ve cemiyet veya o fırkanın asıl işleri daima muattal[1] kalır, azaya heyecan ve faaliyet veren riyaset intihabıdır; bunun haricinde canlı başlı kimse müzakerata iştirak etmez, kimse o heyetin menfaat ve mazarratım düşünmez, böyle işlere metelik vermez.

Derken iki, üç aza daha gelir, fakat ekseriyet temin olunamaz ki... Bu intizar müddetini mevcut zevat kulaktan kulağa fısıltılarla, pencere önünde hafi hasbıhallerle, birbirlerine gizliden gizliye atıp tutmalarla geçirirler, Nihayet biri "Müzakereye başlayalım!" der; bunu teklif eden salonda, diğer taraftan fazla taraftaranını mevcut gören kimsedir.

İster ki bir gürültüye getirip dediğini yaptırıversin... Fakat öbür taraftan bir açıkgöz hemen cebinden nizamnameyi çıkarır ve bir maddeyi kemal-i ehemmiyetle, nassı[2] katı gibi okur:

1 muattal: işlemez, kullanılmaz duruma gelmiş
2 nas: açık ve kesin yargı

"Mevcut azanın nısfından bir fazlası hazır bulunmadıkça müzakereye başlanamaz!"

Yeniden davetnameler yazılmak üzere heyet abus, hadit, tehditkâr ve haşin birer tarafa ellerini, kollarını sallayarak, ikişer üçer dağılır. Ekseriyet temin edilemediği günler en hoş, en sakin geçen günlerdir. Hilaf-ı âdet bir defa ekseriyet toplanıp müzakereye başlandı mı kıyamet kopar: Evvela herkes, bilsin bilmesin, meseleye karışmak, bir rey beyan etmek ve sonra da kendi reyini yürütmek arzusundadır. Mesela bir beyanname, bir cevap, bir müdafaaname, bir protesto mu yazılacak:

Şurasına şöyle bir cümle sokmak lazımdır: "Her ne kadar şirketimiz uhdesine düşen vazife-i vataniyesini ifa hususunda tereddüt göstermez ise de..." diye biri hiç lüzumsuz bir teklifte bulunur, buna bir diğeri itiraz eder:

"Hayır, bunun yerine: 'Şirketimiz vazife-i vataniyesini ifa etmekle mütearif[1] olduğu nazar-ı teemmüle[2] alınarak...' diyelim."

"Yok, bana kalırsa: 'Şirket vatanın menafiini elbette gözeteceği cihetle...' demek daha muvafıktır."

"En âlâsı: 'Şirket vatanperverlikte kimseden ders almak ihtiyacında değildir' desek..."

"Şiddetli düşer!"

"Beriki de zayıf kalıyor!"

"İtidal lazım!"

"Bilakis şiddet göstermeli!"

1 mütearif: bilinen, bilinir
2 teemmül: bir işi ayrıntılarıyla düşünme, düşünüp taşınma

Bu münakaşa üzerine cümle şu bimana şekle girer:

"Her ne kadar şirketimiz uhdesine düşen vazife-i vataniyesini ifada tereddüt göstermez ve tereddüt göstermeyeceği de mütearif bulunmakla beraber aynı zamanda vatanperverlik dersini de kimseden almaya ihtiyacı bulunmadığını kemal-i sükûn ve itidal[1] ile arz ve fakat lüzumu halinde ibraz-ı şiddetten de geri kalmayacağını ilaveten beyan eder."

Bu suretle mutedil, müfrit[2], eski kitabetçi, yeni usancı ne kadar aza varsa tatmin edilmiş olur! Lakin riyaset için ayrı ayrı her ferdi tatmin mümkün olamayacağı cihetle nihayet entrikalara revaç verilir. Kimisi mecliste bir ekseriyet temini için kan ter içinde kapı kapı dolaşır; her uğradığına:

"Bir müessese-i İslâmiyedir, yazıktır, reisin suiidaresi yüzünden mahvoluyor!" tarzında beyan-ı şikâyetle kendisinin veya refikinin intihabını teklif eder.

Kimisi imza toplar, kimisi darbe-i hükümet şeklinde bir proje hazırlar: Bir gün reis merkeze girerken bakacak ki levha yerinden inmiş ve müessese, fırka veya cemiyet, her neyse başka bir mahalle göç edip başka bir reis de yerine oturmuş... Filvaki böyle de yapılır? Fakat reisi sabık durur mu?

"Mühür bendedir!" der ve gazetelere ilan gönderir:

"Bazı kimselerin müessese ve fırkamız namına bir merkez açarak kendilerine heyet-i idare süsü verdikleri haber alınmış ve hükümet nezdinde teşebbüsat-ı lâzımede bulunulmuş olduğundan alakadaranın nazar-ı dikkatleri celp olunur."

1 itidal: aşırı olmama durumu, ılımlılık, ölçülülük
2 müfrit: aşırı

Ertesi gün berikilerin bir ilanı neşrolunur:

"Heyet-i umumiyenin celp ve davetine lüzum görüldüğünden haziranın yirmi yedinci günü azanın vesikalarını bil'ahz[1] yeni merkezi teşrifleri."

Lakin diğerleri itiraz ederler:

"Heyet-i umumiyeyi ancak reis toplayabilir; işte dördüncü madde..."

Ötekiler cevap verir:

"Azadan on beş zatın taleb-i tahririsi ile heyet-i umumiye inikat eder; nizamnamenin beşinci maddesinin üçüncü fıkrasını okusanıza..."

Hülasa bu nizalarla, bu münakaşa ve münafeselerle nihayet o müessese veya kulüp veya cemiyetin ocağına az zamanda incir dikilir, eşyası mezada gidip kapısına da kilit vurulur. Bizde cemiyet hayatı hep böyle, buna müşabihtir. Davet günü hangi aza tam saatte gelir? Hangi içtimada muntazam bir ruzname vardır? Nerede bilen söyler, bilmeyen dinler ve söyleyemeyen susar? Hesaba, kitaba bakarak işleri kim görür? Evvela büyük bir hevesle kocaman bir konak tutulur: Ayda iki yüz lira kira... Bir telefon alınır: Yüz yetmiş beş lira vaz'ıye... Yazıhaneler, koltuklar, elektrik tesisatı, hademeler, kapıcılar, hepsi mevcut... Altı ay sonra binanın kirası verilemez, telefonun masrafı ödenemez: Birisinden çıkılır, öbüründen mahrum kalınır, fakat münakaşa ve münafese[2] devam edip gider.

Biz bu cemiyetleri, bu kulüpleri, bu müessese ve şirketleri birbirimizle didişmek, birbirimize külah giydirmek ve

1 bil'ahz: alarak
2 münafese: haset, kin, çekememezlik

birbirimizi kırmak için açarız. Hemen hemen hepsinde dediğini yaptırmak isteyen bir zümre mevcuttur: Onların her şeyi benimseyen, her işe burunlarını sokan, malikânelerinde gibi gezinip konuşan bir halleri vardır ki nihayet diğer tarafı incitir; yavaş yavaş mukabil bir kuvvet hasıl olur; bunu da bir çarpışma takip eder ve hepsinin sonu da inhilaliyle biter.

On iki yıldır hangisinden bir hayır geldi, hangisi devam etti? Hiç... Fakat bakıyorum hâlâ kime rast gelip de "Nereye?" diye sorsam, bana, "Fırkaya, cemiyete, kulübe, şirkete..." diyenler çok...

Güya işlerin ledünniyatını[1] ben bilmiyor, anlamıyormuşum gibi akıllarınca bir ehemmiyeti mahsusa vermek bir gösteriş yapmak da istiyorlar:

"Mühim müzakeremiz var!" diyorlar...

Mühim müzakere mi? Bilirim, ben her çeşidini, fırka, cemiyet, heyet, kulüp, müessese, şirket, her türlüsünü gördüm, hepsinden hissemi aldım... Fakat ne gariptir ki bütün bunları bildiğim, gördüğüm halde hâlâ birçoğunda azayım. Ben de, sokakta rast geldiklerim gibi "Nereye?" diye sorarlarsa, "Fırkaya, cemiyete, kulübe, şirkete..." diyorum...

Hatta bazen ben de, tıpkı bu aleyhinde bulunduklarım gibi aynı ehemmiyetli tavırla ilave ediyorum:

"Mühim müzakeremiz var!"

Peki, âlâ, müzakereler hep mühim ama neden hiçbirinden bir semere hasıl olmuyor, neden hiçbiri bir işe yaramıyor, neden ortada bir eser yok? Bunu birbirimize sormuyoruz ve bu sıcakta veya kış soğuğunda bir merkezden bir mer-

1 ledünniyat: bir işin gizli tarafları, içyüzü

keze, bir meclisten diğerine koşuyor, müzakere, müzakere, yine müzakere, avunup duruyoruz.

Bu benim kaçıncı azalığım, kaçıncı istifam, kaçıncı mücadelem... Meşrutiyetin başımıza geçirdiği külahlardan biri, bir müzici de bu, "cemiyet hayatı" oldu. Kurtulmaya imkân yok...

Ah, işte saat üç... Halbuki bugün ikide bir merkezde, dörtte diğer bir mecliste içtimalarımız vardı! Vakit geçirmeye gelmez, hemen gitmeli... Zira, zira:

"Mühim müzakeremiz var!"

Gazeteciliğe Dair

Geçen sabah, vapur iskelesinde, titiz ve idraksiz bir adamın kendisine gazete uzatan müvezziye:

"Yüz para da bunun nesine..." diye söylendiğini ve mırıldana homurdana yürüyüp geçtiğini gördüm. Meslek ve sanatımın böyle alenen, sokak ortalarında hakarete uğraması canımı sıktı.

Kendi kendime:

"Gidip şu herzegûdan[1] izahat isteyeyim!" dedim; fakat sonra vazgeçtim, ondan izahat isteyeceğime gazetecilik sanatındaki müşkülat ve muhataraları bilmeyen bilumum karilere izahat vermek daha doğru, daha faydalı olacaktı.

Acaba o sarf edilen himmet, dökülen göz nuru, çekilen eziyet, çürütülen dimağ mukabilinde alınan yüz para zahmetin kaçta birine tekabül ederdi? Bir gazete nasıl, ne zorlukla, ne fedakârlıklara mukabil, ne elim şerait ve ne tehlikeli kuyudat tahtında neşrolunurdu? Muharrirler, bu amele-i tahrir gazete denen her gün yapılıp her gün bozulan bu fikir binasını ne rençberce sây içinde vücuda getirirlerdi? Bunu müşterilerimizden kaçta kaçı bilebilirdi? İşte bu

1 herzegû: boş konuşan

müphem cihetleri tenvir, bu meçhul noktaları izah için bugün de karilerimize bir nebze gazetecilikten bahsedeceğim; şimdiden öyle tahmin ediyorum ki vereceğim izahat onları tamamen ikna eyleyecek ve bu satırları okumuş olanlardan hiçbiri artık kendisine gazete uzatan müvezziye "Yüz para bunun nesine," diye söylenmeyecektir!

Dediğim gibi gazete, her gün başlanıp ikmal edilen ve ertesi günü yıkılıp dağıtılan bir fikir binasıdır. Bir günde vücut bulup, bir günceğiz yaşadıktan sonra, aynı günde ikmali hayat eden böcekler gibi gazeteler de sabahleyin doğar. Günün ilk şaşa ve zindeliği içinde uçuşup ellerde dolaştıktan sonra öğleye doğru tedricen azalırlar, akşama doğru da hayatlarını ikmal edip yerlerini ertesi gün başkalarına, yenilerine terk ederler. Bu kısacık müddete rağmen bir gazeteyi yüz el, yüz kafa anlar ve karıncalar gibi mütemadiyen uğraşarak ancak, daradar vücuda getirir.

Evvela sermuharrir vardır; sermuharrir bizde her gün bir siyasî makale yazmak mecburiyetinde olduğu için hayatı azap içinde geçer... Sabahleyin gözünü açınca:

"Bugün ne yazacağım?" diye kendi kendisine sorar.

Başının içi bomboştur; hiçbir mevzu bulamaz; önüne gazeteleri yığar ve ilham almak için hepsini okumaya başlar. O sırada sermuharrir için hayatın hiçbir zevki yoktur; manzara, musiki, kadın, evlat muhabbeti, cümlesi nazarından silinir; bütün kaygısı şu noktada toplanır: Makaleyi yazmak ve ondan sonra ne yapacaksa yapmak! Aksi gibi ön kâğıda başlar, kahve içer, sigara tüttürür, gezinir, bir türlü mevzusunu bulamaz. Bazen bulur, yazamaz, kalemi her kelimeye mıhlanır kalır... Matbaaya gelmek için sokağa mı çıktı, rast geldikleriyle görüşür, görüşür

ama dalgındır, ne dediğinin, ne cevap verdiğinin farkında bile değildir... Masasına geçti mi karşısına sermürettip[1] çıkar:

"Makale hazır mı?" der; hazır olmak nerede, daha zihninde bile yok...

İşte bu saatte sermuharrir bey kendisininkinden maada dünyanın her sanatına meftundur, o esnada bir hamal gelse de, "Sen şu yükü Kadıköy iskelesine götür, ben makaleni yazıvereyim!" dese, hemen hemen kabule razıdır.

Her kelimeye bedel kuyudan bir kova su çekmek şartıyla da mübadele-i hizmete can atar. Pencereden bakar, halk, serbest sokaklarda dolaşıyor, kıskanır... Kendisini de işini bitirse ve öyle, bir defa caddeye fırlasa, kaygısız yürüse! Vadesi geldiği halde borcunu ödeyememiş, parasını tedarik edememiş bir adam gibi yüreği eza, üzüntü içindedir. Neden sonra zihninde cılız bir aydınlık hasıl olur, oturur ve kalem işlemeye başlar. Bir saat sonra makalc hazırdır.

"Oh!"

Oh fakat yarına ne yazacaksın sermuharrir bey?!

Heyet-i tahririye müdürü yapılardaki ırgatbaşı gibidir; zihni mimar vazifesini gören sermuharririnki gibi fazla himmet sarf etmez ama amelenin ve işin intizamından o mesuldür, önünde elli, altmış gazete, bir koca makas, hepsini okumaya, mesleğine göre iktibasa, muhbirlerin getirdikleri haberleri sıralamaya, havadis serlevhalarını, ikinci serlevhaları icat ve tertibe mecburdur. Başını kaşımaya, kahvesini soğutmadan içmeye, sigarasını söndürmeden tüttürmeye muvaffak olamaz. Bir taraftan sermuharrir çağırır, bir taraftan telefon öter, bir taraftan muhbir gelir, bir taraftan

1 sermürettip: baş dizgici

sahib-i imtiyaz seslenir... Caddeden otobüsler geçer, matbaaya ziyaretçiler dolar, mürettipler yazı bekler, saat beşi, altıyı çalar; o, gürültüden şaşırmış, işten bunalmış, geciktiğinden müteessir, şişkin göz, sersem kafa ile muttasıl[1] yazar, keser, dizer ve sorar:

"Daha kaç sütun ister?"

Üç derler, dört derler, beş derler... O adet azaldıkça sevinir, yazar, yazar, nihayet sermürettipten şu müjdeli haber gelir:

"Gazete doldu!"

Heyet-i tahririye müdürü o zaman derin bir oh çeker...

Oh! Fakat yarına ne dolduracaksın biçare adam!?

Muhbirler yapıya levazım-ı inşaiye, kireç, kiremit, çimento, çivi alan vekilharçlar gibidir. Nasıl onlar dükkân dükkân gezerler, dolaşmaktan ve pazarlıktan harap, türap olurlarsa bunlar da devair-i devleti kapı kapı gezerler, dehlizlerde beklemekten ve havadis koparmak için nabza göre şerbet vermekten yorgun düşerler, akşamüzeri sekiz, on havadisle girdiler mi yeni bir hizmet çıkar:

"Rıhtıma Gülnihal vapuru gelmiş, muhacir varmış, hemen koş, ne öğrenirsen yaz!"

O Sirkeci'ye koşar, bir diğeri maliye nazırının daveti üzerine Beyazıt'a fırlar, bir üçüncüsü yeni bir cinayet hakkında malumat almak üzere Kasımpaşa merkezini boylar. Ama kar yağıyormuş, güneş her tarafı cayır cayır yakıyormuş, ama şimdi kim bilir Yoğurtçu çayırı ne kalabalık, park ne serin, sözleştiğin genç kız ne sabırsızdır? Bir şu işi de bi-

1 muttasıl: sürekli, aralıksız, biteviye

tirsen, yazacağını yazıp kâğıdını mürettiphaneye atsan bir oh çekeceksin...

Fakat yarın, hem de pazar ve cuma olmasına rağmen, hep bu endişe içinde, bu seyyar halde, bu nabehengâm[1] vazifeler karşısında değil misin a muhbir efendi?!

Musahhih ise herkesin işi biterken işe başlar ve giden muharrirlerin, mütercimlerin, muhbirlerin arkasından hep hüzün ve melal ile bakar... O matbaada en sona kalacak ve dünyanın en müziç, en tahammülsüz bir vazifesini görecektir. Bazen için için dalar, ne okuduğunun farkında değildir; kalemi muttasıl sütunların yanına kargacık burgacık işaretler, çizgiler atmakla meşguldür. Musahhihler remil döken bakıcılara benzerler, sükûn ve uzlete gömülmüş olan matbaada bir başlarına çalışır ve kâğıtlara harfler, şekiller döküp kendi kendilerine mırıldanırlarken bir sihir, bir büyü yapar gibi insana haşyet ve endişe verirler. Gece yarısına doğru, herkes mehtapta gezer, sinemada güler veya fırtınalı geceyi sıcak yatağında dinlerken onlar başkalarının hatalarını düzeltmekle ömürlerini tüketirler.

Mürettipler ise hem ayakta çalışmaya, hem en kötü, en okunmaz yazıları çıkarmaya, hem de en ufak, en küçük harfleri seçip dizmeye mecbur olmaları itibarıyla dünyanın en tahammüllü, en sabırlı en melekhaslet[2] adamlarıdır. Ekseriya ne saçma, ne bilüzum, ne yavan yazılar için bu emeği sarf ettiklerine bakıp da acımamak kabil midir? Tane tane harflerden bir çarşaf kadar gazete vücuda getirmek... Aman yarabbi, bu ne himmet, bu ne gayrettir!

1 nabehengâm: zamansız, vakitsiz
2 melekhaslet: melek huylu

Sahib-i imtiyaza gelince her gün endişeli bir haldedir. Satış çıkar, iner... Kâğıt piyasası mütebeddildir[1]... Diğer gazetelerle rekabet bir türlü tükenmez! Bakar ki en mühim havadisi atlamışlar, kan başına çıkar... Yahut görür ki en güvendiği bir muharririni celp etmişler; yüreğine bir sızı girer... İdare memurundan her sabah satış adedini sorarken eliyle kalbini bastırır:

"Bin kadar arttı!" dedi mi?

"Oh!" der. "Oh!"

Fakat yarın, öbür gün ne olacağı nereden belli a sahib-i imtiyaz bey?!

Bunlardan başka gazeteciler şu tehlikelere maruzdurlar: zemmü kadih, tazminat davaları, hapse mahkûmiyet, siyasî sebeplerle her devir tebeddülünde Bekirağa bölüğünü, menfayı veya vadi-i firarı boylamak! Sonra gazeteciliğin ne mazuliyet[2] maaşı vardır, ne tekaüdiyesi, ne de terfii... Ya beynelmuharrirîn o münakaşalar, o isnatlar[3], o iftira ve ithamlar? Çok defa tokada, bastona kadar bile varır... Suikast da cabası! On iki senedir firari, menfi, maslup[4] ve baktul olarak gazetecilik âleminin verdiği zayiatı bir göz önüne getirin, bir de o üç yüz gazeteden elde ne kadar sermayenin tükendiğini nazar-ı itibara alın, gazeteleri ve gazetecileri takdir ve hatta tazizden başka ne yapabilirsiniz?

1 mütebeddil: değişken
2 mazuliyet: görevden alınmışlık, azledilmişlik
3 isnat: karacılık iftira
4 maslup: asılmış, asılarak öldürülmüş

On Sekiz Bin Lira

On sekiz bin lira...

Gazetelerden bazısının rivayetine göre “Pembe Konak” ismini taşıyan faizci müessesesinin açığı on sekiz bin liraymış... Belki de biraz daha fazla veya biraz daha noksan, onun ehemmiyeti yok, fakat muhakkak olan bir cihet varsa on beş binle otuz bin lira arasında bir meblâğ şurada burada, gazete kâğıdı, sahne dekoru veya boya kutusu gibi lüzumsuz ve faydasız ve kârsız işlerde çarçur olup gitmiş, ne alana, ne verene hayrı dokunmadan erimiş, bitmiş! Halbuki, düşününüz; şu parayı daha layıklı, ne menfaatli bir tarzda israf mümkündü!.. Mademki, ne olsa, heba olup gidecekmiş, onu ya nefsine yarar, ya halka fayda verir bir surette, şan ü şerefle, refah ve izzetle sarf etmek daha münasip olmaz mıydı? Mesela şu on sekiz bin lira sizin veya benim –daha iyisi benim– elimizde olsaydı, ne yapardık? Elbette gazete çıkarmaz, tiyatro oynatmaz, bu kabil gaileli işlere ayak basmaz, endişeli ve neticesiz teşebbüslere el uzatmazdık... Fakat acaba ne yapar, nasıl yer, ne şekilde yaşardık? İşte dün sabah bunu düşündüm ve şöyle birkaç sarf ve israf tarzı buldum:

Hatırıma evvela uzun bir seyahat geldi, uzun ve pürrefah bir seyahat... Ah, şu mevsimde, Akdeniz sahilleri katmer

katmer leylak, manolya ve portakal çiçeklerine bürünmüş, ılık bahar rüzgârları altında gökleri ve suları rayihaları altında bunaltırken koca bir vapurla Boğazlardan süzülerek çıkmak, ne emsalsiz bir saadettir! Bir gün, bir güneşli gün, Galata rıhtımının kalabalığını çalak ve acul bir otomobil ikiye ayırarak geliyor, gümrüğün önünde duruyor, yepyeni halis İngiliz malı bir büyük bavul ve bir el çantası... Eşya bundan ibaret... O otomobilden inen sizsiniz, arkanızda açık renk elbise, ayağınızda yumuşak iskarpinler, ağzınızda bir havana, mumbasıt ve mütebessim! Aynada kendinizi görünce birden tanıyamıyorsunuz, bir bildik siması gibi kendi kendinize selam verecek gibi oluyorsunuz, on sekiz bin lira sizi hem şeklen, hem veçhen, o derece değiştirmiş... Elinizden bir dakika ayırmadığınız o küçük, sahtiyan çantada güzergâhınıza serptiğiniz liraların vesikaları var: Biner biner, uğrayacağınız her meşhur beldenin bankalarına tevzi etmişsiniz; her beldede bir sağlam kasanız ve bir emin paranız mevcut, şöyle gişeye uzanır uzanmaz bir deste banknot hemen avcunuza giriyor ve size, seyahatinize devam hak ve salahiyetini bahşediyor! Binaenaleyh kaygısızsınız, her taraf şen, şaşaalı ve siz herkesten daha şakrak, daha neşeli... Paralı adamlara has bir sağlam basışla merdivene çıkıyor ve kamarotların selamlarına başınızı, şöyle, belli belirsiz eğip dairenize giriyorsunuz. Oh, burada ne güzel bir yeni cila, bir ziynet ve temizlik kokusu var! Eşyanızı yerleştiriyor ve güverteye çıkıyorsunuz, önünüzde bir cihan, bir cihan-ı ezvak[1] açılmış, artık sizin için yok yok... Neler görecek, neler

1 ezvak: tatlar, neşeler, lezzetler

bilecek, neler tadacaksınız, ne şehirler, ne adamlar ve ne kadınlar... Bir eğlenceden bir eğlenceye, bir tiyatrodan bir diğerine, bir konserden bir başkasına, şu liman benim, bu şehir senin, kâh dağ sırtlarında, kâh nehir boylarında kâh kumsallarda mütemadiyen alarak, yiyerek, içerek gezecek, tozacak, dolaşacaksınız. Sonra bir beldeye ineceksiniz ki ruhunuzu sıkacak, akşamına terk edeceksiniz... Yolunuza, bir otel methalinde veya bir gazino taraçasında veyahut da bir tiyatro dehlizinde bir gün, bir kadın çıkacak, dudakları kıpkırmızı, gözleri yemyeşil, saçları sapsarı ve dişleri bembeyaz, yürürken bir akışı, dururken bir küstahlığı, otururken bir gömülüşü ve ara sıra da size dönüp bir bakışı var, olur şeylerden değil...

"Pardon madam!"

Siz yere düşen eldivenini veriyorsunuz.

"Bonjur mösyö!"

O ertesi gün sizi selamlıyor. Daha ertesi gün de İsviçre'de, bir dağ tepesinde yeşilliklere gömülü bir kameriye seçmiş, yarı saklı, baş başa öğle yemeği yiyorsunuz ve hesap ediyorsunuz ki daha on sekiz bin liranın henüz beş bini erimiş... Öyle mi? Gelsin Paris, oradan Londra, haydi geriye, Belçika, Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç... Şu Bolşevik belası olmasa Rusya'ya da gidersiniz ama artık hacet de yok, İstanbul'u biliyorsunuz a, yetişmez mi? Yahut da seyahatinizi Avrupa haricinde yapıyorsunuz! Mısır'dan geçerek, Hint'e, Hindiçin'e doğru ve hatta Japonya'ya kadar... Veyahut da Amerika'yı intihap ediyorsunuz... Hülasa geniş vapur güvertelerinde, salıncaklı iskemlelerde uyuklayarak, vâsi otel salonlarında maroken koltuklara gömülerek, saz ve

neşe âlemlerinde kendinizden geçerek, bol yiyip, bol içip, bol para sarf ederek ne eğlenceli, ne gamsız ve avare bir ömür sürüyorsunuz, bir ömür ki avdette zindanlara girseniz size hayali bin cihan değer!

Ah, gel de gazete kâğıdıyla tiyatro dekoruna giden bu paraya yanma!

Diyelim ki seyahat meraklısı değilsiniz, on sekiz bin liranızı debdebe ve şerefle kendi memleketinizde yemek istiyorsunuz ve diyorsunuz ki:

"Gelen ramazandır mübarek ayı eski tarzda, herkese açık bir iftar sofrasıyla geçireyim ve on sekiz bin lirayı öyle inam, ihsan ve darat içinde bitireyim!"

Derhal bir konak kiralıyorsunuz, bir eski vükela konağı... Ramazanın birinci akşamı kapılar ardına kadar açılıyor ve redingotlu uşaklar misafirlerin önüne geçip salonlara götürüyor. Siz köşede, elinizde kehribar tespih, dudaklarınızda tehlil[1], pürvekar ve yarı abus oturuyorsunuz, karşınızda misafirler dizi dizi, üstuplu ve tazimkâr[2] bekleşiyorlar, derken top sesi, yemek salonuna geçiliyor, ama ne sofra... Tam eski usulde, iftariye on beş türlü reçel, balık yumurtasından havyarına kadar hepsi tamam! Evvel et suyuna çorba, arkadan kıymalı yumurta, rosto et, sadeyağlı pilav, zeytinyağlı enginar, beyinli Nemse böreği, hurma tatlısı, tavuklu pilav, çilek hoşafı ve envai meyve... Yemekten sonra kakule kokan kahveler ve İskeçe tütünleri... Daha sonra buzlu turunç şerbetleri... Her gece bu, böyle... Aşağıda fıkara için beş tabla çıkıyor, yukarıda altmış kişilik masa kuruluyor. Günde tam

1 tehlil: "la ilahe illallah" sözünü tekrarlama
2 tazimkâr: saygı gösteren

beş yüz lira sarf etmek hesabıyla bir ayda on sekiz bin lira ancak yetişiyor! Fakat düşününüz ne keyifli, ne azametli, ne şahane bir hayat... Masanın başından şöyle misafirlere bir göz gezdiriyorsunuz, aman Allah aç kurtlar gibi ete, tatlıya ve böreğe saldırıyorlar ve memnuniyetlerinden için için adeta homurdanıyorlar! Ne kadar seneler var ki koca İstanbul bir açık iftar sofrası görmedi ve parasıyla dahi olsa bu derece mükemmel bir yemek yemedi!

Gel de gazete kâğıdıyla tiyatro dekoruna giden bu paraya yanma!

Mamafih, olabilir ki, alayişten hazzetmez, yabancılar arasında kalmaktan hoşlanmazsınız, bu on sekiz bin lirayı yine inam ve ihsan ile fakat gizli ve tuhaf bir surette sarf etmeyi düşünüyorsunuz. Mesela yolda giderken bir dilenci size elini açıyor ve:

"Kırk paracık ver beyim" diye yalvarıyor.

Bu avuca siz bir ellilik banknot sıkıştırıyor ve geçip gidiyorsunuz. Yahut küçüklüğünüzden beri size bir hizmeti, himmeti ve yararlığı dokunan kimler varsa, kadın ve erkek, birine biner, beş yüzer liralık kaymeler koyuyor ve "iyiliğinizi gören adam tarafından" ibaresiyle her birine gönderiyorsunuz, düşününüz, hiç memul edilmeyen bir zamanda gökten cebinize giren bu bin lirayı... Ne veren belli, ne de getiren! Ertesi gün birer vesile bulup bu bahtiyarları ziyaret ediyorsunuz ve gördüğünüz haller, o neşeler, o hayretler sizi şevk içinde bırakıyor...

Fakat yine olabilir ki hem memlekette kalmak, hem de bu parayı nefsinize hasretmek istersiniz: Gidip Ada'da bir köşk kiralıyorsunuz, en rahatını, en asudesini... Sabahleyin

uyandınız mı banyo hazır, sizi yıkıyorlar, ovuyorlar, giydiriyorlar, kahvaltınız geliyor: Henüz sıcak bir peuşler, kaymak, tereyağı, halis koyun sütü ve envai reçeller... Derken atınız merdivenin önüne yanaşıyor, bir sabah gezintisi yapıyorsunuz. Avdette elbise değişip yarım saat istirahat ediyorsunuz ve öğle yemeğine başlıyorsunuz: Kanlı külbastı ve eski şarapla beraber... Daha sonra gündüz uykusu, araba tenezzühü, kulübü ziyaret, viski soda, taze barbunya balığı eksik olmayan bir akşam taamı, gece gezintisi, uyku... Ne gazete okursunuz, ne politika konuşursunuz, her türlü endişe ve dertten uzak tam bir refah ve istirahat hayatı... Öyle ki altı ay sonra tam yirmi kilo artmışsınız, yanaklarınızdan kan damlıyor!

Gel de, böyle yapmayıp gazete kâğıtlarıyla tiyatro dekoruna on sekiz bin lira sarf eden adama acıma!

Yananlara Yardım

Ahşap İstanbul'un büyük ve eski bir parçası daha yandı. Bugünkü kârgir binalı, zevksiz sokaklı İstanbul'un göğsünde o parça maziden bir yadigâr gibi kalmıştı. Ananelerine bağlı, mazisine sığınmış, tarihe bürülü ne sakin, ne mütevekkil bir ömür sürüyordu...

Demirle çeliğin çatışmasından çıkan sinir bozucu medeniyet gürültüsü bu yerlerin sessizliğini ihlal edemiyor, asrın maddiyata tapan hırsı buraların dindarlığından içeri geçemiyordu. O izbe, loş mahalleler arasında ezan sesleriyle zikir ve ayin sadalarının yüreklere işleyen faydalı tesiri devam edip gidiyordu. Kof, çürük kaplamalı; çarpık, çökük cumbalı mecalsiz evler; devrin dehşet verici ahlaksızlığından ürkmüş de birbirlerine sokulmuş gibi sırt sırta dayalı, susmuş binalar benim ruhuma ne kadar munis, ne kadar aşina geliyordu... Yollarda insan, başlarını büyük çitlembikler bekleyen otlara gömülü garip mezar taşlarına; serili hasırlarına karadutlar dökülen tenha kır kahvelerine; arkaları dönük köhne evlerle çevrilmiş geniş çayırlara rast gelirdi. O sokaklarda bostan kuyularının gıcırtıları duyulur, leyleklerin şamatası işitilir; kırlangıçların acele acele koşuştuğu, kumruların kırıla döküle dolaştığı görülürdü. O sade ve metanetsiz evlerde İslamiyet'in safiyet ve tevekkülü; bu alayişsiz,

kapanık mahallelerde eski Türklerin kanaati, kâmilliği yaşardı. Asırlar evvelki hayatımızı hâlâ yaşatan bu yerler adeta bir baba yadigârı, bir tarih numunesi, eski İstanbul'un son bakiyesi, en mühimi, en canlısıydı. İşte yanan, asırların canlı olarak bize tevdi ettiği böyle misilsiz bir milli bergüzardı.

Kırmızı parıltılı bakır mangallarında taze kalaylanmış hoş güğümler kaynayan basık odalara uğradığım olurdu; minderlerine koyu ehramlar serili, pencerelerine renkli cicimler gerili bu kapanık, çukur hücrelerden hazzederdim. Kapı tokmağının durgun sokaktaki fazla şamatası, içeriden gelen şakrak nalın sesleri, ilk girince ekseriya yeni yıkanmış bulunan malta taşlığa uzatılı fildişi gibi tertemiz tahtalar ne kadar hoşuma giderdi... Yazın, sokaklarında rutubet eksik olmayan bu gölgeli, yosunlu mahallelerden entarili adamlar, arakiyeli dervişler, teberli şeyhlerle karşılaşarak, fesleri nazar boncuklu, kasları rastıklı çocukları seyrederek döne dolaşa geçtiğim zamanlar vücuduma ve ruhuma garip bir serinlik yayılırdı. Anadolu kasabalarını hatırlatan bu seyrandan avdette bana Galata'nın gürültüsü, tramvay, otomobil şamatası, aceleci ve nefisperest halk ne çirkin gelirdi... Bu yangında biz İstanbul'un hem yerlilere, hem ecnebilere en şahsiyetli, en mümtaz ve kıymetli görünen bir kısmını kaybettik. İstanbul'un bu yangında İstanbulluğundan bir derece daha eksildi. Yazık ki eski İstanbul, fakir İstanbul yandı.

*

Yüreğimizi sızlatmaya kâfi gelen bu zıya, maalesef tek derdimiz değildir. Asıl dert bu sakin, kapanık mahallelerin

şimdi apaçık, gürültülü meydanlarda kalan sakinleri, fakir ve namuskâr bir kısım hemşerilerimizin yoksulluğudur. İnsanın bu devirde bir demir çiviyi bir altın iğne, bir toprak kiremidi bir billur kâse fiyatına aldığını düşünelim; düşünelim ki bir basma gömlek bir çuha elbise pahasına, bir çürük çorap bir sağlam çizme bedeline satılıyor. Yananı yerine koymak için Karun'un hazinesi, zararı kapatmak için Hanım Tai'nin ihsanı bile kifayet etmez. Zaten biz bu yangında bir daha aynı şekliyle, aynı tarihi hoş manzarasıyla vücuda gelmesine imkân olmayan bir eski abideden mahrum kaldık. Bu yangın bize anane, akide ve mazimizi biraz daha kolay unutmamız için meydan açtı; biz bu yangınla alelade bir mahalle değil, maziyi canlı olarak gözlerimiz önünde durduran bir belde, bir ahlaklı kabile kaybettik

Lakin şimdi onu düşünmeyeceğiz. Tarihi ziyanımıza, milli kaybımıza, iktisadi açığımıza bakmaya müsaademiz yok. Biliyoruz ki o gün göklere sığmayan yangın dumanının her zerresindeki kıymet en pahalı havana sigaralarınınkinden çok fazlaydı; o gün gök en büyük israfını yapmıştı; çılgın bir hava içinde en pahalı bir dumanı içerek en zalimane bir surette keyiflenmişti. Biz yananlara yardım cihetini düşüneceğiz, bunu düşünmeliyiz, düşüncemiz yalnız bu olmalı!

Ben şu satırları hüzünlü bir gece içinde yüreğim yana yana yazarken dışarıda coşkun, işleyici bir yağmurun mütemadiyen döküldüğünü işitiyorum. Mahsullere feyiz, tarlalara bereket verecek olan bu katreler, kaynar birer damla gibi gönlümün üstüne dökülüyor. Yangından çıkanları düşünüyor, yangından ancak canlarını kurtarabilmiş ninelerimizi, dedelerimizi, yavrularımızı hatırlayarak şimdi, şu saatte sı-

ğıştırıldıkları yabancı damlar, muhafazasız çadırlar üzerinden akan bu sel altında nasıl gamlı gamlı bekleştiklerini göz önüne getiriyorum. Onlar için zaten açık hava, bahar, güzellik de bir felakettir; felakete uğrayanları tabiatın güzelliği teselli etmez, bilakis üzer; gamlarının yükü altında ezilenler için yalnız bir güzellik vardır: Hemcinslerinin yardımı...

Biliyorum, Türk, sen de zengin değilsin; sen de bugün yemeğe kanmış, rahata kavuşmuş bir halde bulunmuyorsun; senin de tükenmez dertlerin, sayısız noksanların, hadsiz ihtiyaçların var; fakat azından da vermeye, noksanından ayırmaya mecbursun... Cebindekinden, kilerindekinden çıkaramıyorsan evinde oda göster, odanda yer hazırla! İhtiyaç içinde kıvranan, izdiham arasında ezilen akrabanı aramak, ahbabını soruşturmak vazifendir. Malından veremiyorsan gönlünden ver; mülkünde kabul edemiyorsan kalbinde yer göster... Aranılıp soruşturulmuş olmak bile o bedbahtlar için tesellidir.

Bin türlü unvanlar, türlü maksatlar altında cemiyetler tesis eden hayırhah hanımlarımız için işte merhametli, şefkatli kalplerini gıdalandıracak ne mühim vesile... İstiyorum ki yangından çıkan dullar, yoksullar kadın elinden yardım görsünler, kadın ağzından teselli duysunlar, kadın gözlerinden kuvvet bulsunlar! Maksadı ne olursa olsun, ticaret veya hayrat, her cemiyet, her şirket hissesine düşen fedakârlığı yapmalı, içinde yaşayıp kazandığı bu şehrin felaketine, derdine iştirak etmelidir. Alelhusus ahalinin tenkidine, itirazına karşı derhal coşarak hasenatından bol bol bahseden zamane zenginleri için, bu, Allah'ın ve halkın karşısında taksirlerini affettirecek hayırlı bir iş de olabilir. İlle harbin en büyük, en mühim kârını dercep eden gayrimüslim tebaa millete şu

vesile ile hayırhah olduklarını göstermelidirler. Tarihin bir gün tabii olarak gelip çarpacak olan aksülameli, gazabı ortasında selamet kapısının anahtarı, bugün yapacağı iyilik, hayırhahlık olacaktır. Zenginler sade piyasa haberlerini değil, biraz da vicdanlarının sesini dinlemelidirler. Hareketini bu iki sadaya uyduranlar maddi ve manevi, iki başlı sağlam bir kazanç yapmış olurlar.

Hülasa İstanbul'un, payitahtın vazifesi yananlara yardımdır. Fakat zahiri, alayişli bir muavenet değil, esaslı, kuvvetli bir yardımdır. Bana öyle geliyor ki Allah'ın nazarı üzerimize çevrilmiş, şu son imtihan içindeki hareketimize bakıyor. Yarının selameti bugünün hareketine bağlı... Dinimizin ahkâmından kuvvet alarak yüreğimizin gösterdiği yolda çalışmalıyız. Her birimizin ya döşeklere düşmüş bir ümitsiz hastası, ya mazinin tehdidine uğramasından korktuğumuz minimini bir yavrusu, yahut da gurbetlerde habersiz kaldığımız bir sevgilisi vardır; bunların başı için, ölülerimizin ruhu, dirilerimizin selameti için, sade malları mülkleri değil, bağırları da yanmış olan şu fakir hemşerilerimize yardım etmeliyiz.

Eski sakin ve refahlı devirlerde bile misilsiz bir felaket sayılabilen bu yangın, Cihan Harbi'nin velvelesi, pahalılığı içinde, düşünmeli ki ne büyük bir badiredir... Musibetin büyüklüğü nispetinde çalışmalıyız. Beşiğinde dünyanın felaketlerinden habersiz sakin sakin uyuyan yavruma bakarken, vicdanımdan gelip, bana çocukları sokaklara dökülmüş ailelere yardım emreden kutsi sesi dinliyorum. Bugün işte şu manevi ses İstanbul'un büyük ve şefkatli yüreğini inletmelidir...

Bu sese itaat etmeliyiz!

Lisana Hürmet

Mezarlıklarda serviler kesildi, Yedikule'de burçlar yıkıldı, Fatih'te bir eski medrese kalktı diye gazeteler haykırıyor, halk söyleniyor, hükümet telaş ediyor, kıyametler kopuyor. Âlâ... Memleketin güzelliği namına yapılan bu hareketi kıymetli buluruz. Elbette, önüne gelenin baltayı yakalayıp asırlar görmüş ağaçları devirmeye, eline bir kazma geçirenin gelip maziyi canlandıran kaleleri kaldırmaya, küreği kapanın sanat ve zevk örneklerini eşip örtmeye hakkı yoktur. Peki ama lisanımız servilerden, burçlardan, medreselerden daha mı kıymetsizdir? İsteyen, sellemehüsselam, içine girer, eşinir, tozar, baltasını ağaçlarda, kazmasını duvarlarda, küreğini topraklarda dener, sonra çıkıp gider... Öyle mi? Elbette değil. Değil ama bugün bazı kalemler lisanı keyiflerine alet ediyorlar; biz susuyoruz. Bir binanın yıkıldığına, illa maddi şekiller şehadet edecekse –bir harabede olduğu gibi– lisanın etrafında da yonga, enkaz, moloz arayıp bunları bulduktan sonra yıkıldığını anlayacaksak, bittabi, anlamak bize kısmet olmaz. Ortaya enkaz yerine biraz misal yığarak kolayca kanaat hasıl etmemiz mümkündür.

Ben, tahribatın kasten yapıldığını zannetmiyorum. Biraz düşündüm ve bunun bilgili görünmek, okuyanları şaşırt-

mak, "Neler de biliyor, neler de öğrenmiş!" dedirmek için yapıldığına kani oldum. Daha ziyade marazi bir hal... Esbabı ne olursa olsun biz zarara bakarız; bu tahribatı yapan ister bir düşman, ister bir mecnun, ister bir çocuk olsun. Kimsenin garip, âlim, malumatlı görünmek istemesine, bu keyfine, hepimizin müşterek malı olan lisan alet olamaz. Musahabemizi daha ziyade aydınlatmak için öyle bir muharriri vazifesi başında çalışırken göz önüne getirmemiz lazımdır:

Kalem elinizde, yarınki gazeteniz, yahut gazetelerinizden birine, ikisine, üçüne –hepsine yetiştirebilecek tükenmez bir tahrir kudretiniz var ya– başmakale yazılacak. Ne yazacaksınız? Hele bir serlevha bulalım, ona karileri şaşırtıcı bir şekil verelim, fikir sonra kendiliğinden gelir... İş, okuyanları bir kelime ile avlamakta, şaşkına çevirmektedir. Fakat ele alınan kalem ahırdan çıkmış bir küheylan gibidir; uslu durmaz ki... Eşinir, kişner, hırçınlanır, illa sizinki gibi dünyaları nalının altında ram gören böylesi olursa... Seyisin gezdirdiği gibi sizin de onu binme zamanına kadar bahçede avutmanız lazımdır. Tutar kâğıdın başına birçok çizgiler, manasız kelimeler döker, bir bardak su resmeder, bir gemi yapar, hepsinden fazla da, derin bir meftuniyet duyduğunuz isminizi, kendi isminizi, o şöhretli şanlı isminizi, yazar, yazarsınız. Hâlâ bekliyorsunuz. O azgın ata maharet meydanında mahmuz vurup koşturacak, mânialar[1] atlatacak fikir, beyninizin o şaşaalı mermer merdivenlerinden elan inememiş, ayağında çizmeleri, elinde kamçısı, çevik bir sıçrayışla yere atlayamamıştır. Hiç yoktansa –mesela– serlevha yerine bir

1 mania: engel

"icmal-i ahval" kondurursunuz. Fakat ne hâyide[1] tabir, sittin senelik gazetecilerin ağzında çiğnene çiğnene mahalle çocuklarının sakızına dönmüş. Hem bu her muharririn, Türk, Frenk, Amerikalı, Japon her gazetecinin, herkesin kullandığı, kullanacağı bir serlevhadır. Halbuki matlup olan karileri şaşırtmak, maharetinize parmak ısırtmaktı. Birden –ey deha! Ne de yaman fışkırışların vardır!– "ahval"in "ha"sını siler, yerine bir "he" koyarsınız: İcmal-i ehval... Parlak! Düşününüz, telaffuzları bir de manaları ayrı; okuyanlar nasıl da şaşacak; evvela bunu bir mürettip yanlışı farz edecekler: "a, ahval he ile yazılır mı?" diyecekler. Yazılır ya cahil, oku da bak, muharririn senden ne kadar yüksek akıllı, ne kadar zeki ve malumatlı olduğunu anlarsın... Sen onun yanında kabağa nispetle bir mercimeksin; o, o kadar büyük, sen bu kadar küçük!

Peki ama "ehval" ne demektir, "hevl" in cemi... Acaba öyle mi? Kamusta başka manaya gelmiyor mu? Adam sen de, bizde lügat ilmiyle kaç kişi meşgul, hepimiz cahiliyiz: bakmaya lüzum bile yok; hem zaten vakit de dar. Muhtelif üç gazeteden üç mürettip çırağı "Efendim, başmakale?" diye dizilmişler, bu feyiz, bu zekâ, ihtira çeşmesine taslarını uzatmışlar, bekliyorlar. Siz işinize devam ediniz; "hevl" korku, "ehval" korkular, korkuların icmali... Âlâ, mademki serlevhaya korkular koyduk, makaleyi de buna uydurmalı... Korku, korku, korku; kim korkar? Hah, tamam, itilafçılar; nerede, nerede korkarlar? Şark cephesinde mi, garpta mı? Hindistan'dan, Japonya'dan, Amerika'dan korkmazlar mı?

1 hayide: ağızdan ağza dolaşmış, bayat, köhne söz

Korkarlar. O halde makalede İtilaf Devletleri'nin bütün korkularını icmal edersiniz. Hem Mısır'daki "Ebülhevl" den de bahse imkân vardır; malumatfuruşluğa mükemmel bir zemin! Artık kalem yürüyor, koşar, uçar. Fakat dikkat etmeli, öyle Hint'ten, Kanada'dan, Japonya ile Amerika'dan her muharrir gibi kitap veya gazete malumatıyla bahsetmemeli; içine "Muharrir-i acizin bizzat çeşman-ı basiretpîşanımla[1] gördüğüm..."; "bilhassa fenni ruh aşinası usulüyle tetkikatta bulunduğum..." gibi cümleler ister.

Buraya kadar yaptıklarınıza benim karışmamda mana yoktur; kâhyalığı sevmem, ne edeyim, ne etsinler... Arzu ettiğiniz kadar halkı şaşırtınız, malumatınıza kandırınız, atınız, tutunuz. Gazetenizin ismini siz kenara yerleştiriniz, yahut sonuna getiriniz; ilanlarını iç sayfalara yazınız, başmakaleleri hiç beklenmeyen yerlere oturtunuz, ne yaparsanız yapınız. Hani Nasrettin Hoca, "Karla ekmek yemesini ben icat ettim ama kendim de beğenmedim." demiş, öyle farz ediyorum ki siz de beğenmiyorsunuz fakat yapıyorsunuz. İnsanların, mevzu usulleri, kökleşmiş zevkleri o kadar kolaylıkla değiştirip yenilerini derhal beğendiriverecekleri şüpheli bir keyfiyettir. Ekseriya bu tebeddüller –sizinkiler gibi– manasız, faydasız, çirkin olur. Her neyse, bize ne! Zevkinizin şeriki, gazetenizin sermayedarı değiliz. Keyfinizce gazetecilik ediniz! Fakat lisana, işte buna ilişmemeli, lisana da gazetenizin şekilsizliğini, dağınıklığını vermeye uğraşmamalısınız. Herkesin yazdığı lisanı yazmamak keyfi için Türkçemizi, Türkçemizin eski üslubunu da, yenisini de karmakarışık etmek cüretkârlıktır.

1 basiretpîşan: ileriyi gören

Mesela "kulağa küpe etmek" Türkçe bir tabirdir. Ne kadar kudemaperest olsanız bunu gene öyle, olduğu gibi kullanmaya mecbursunuz. Bu kaideye uyacaksınız. Niçin? Çünkü mal sizin değildir. Bir milletin, bir devrin, bir neslindir. Tecrübelerinizi benim malımda yapmaya hakkınız olur mu? Siz kaideye riayet, usule muvafakat, lisana hürmet meselelerine tünelin döşemesi kadar bile ehemmiyet vermiyorsunuz. Her eli kalem tutan, her gazete çıkaran, her kitap yazan Türkçeyi istediği gibi kullanırsa, sonra... Siz "Âzâne küpe" diyorsunuz. Buna neden lüzum görüyorsunuz? Kulağa küpe, manayı ifade edemiyor mu? Şeklen mi çirkin? "Âzâne küpe" daha munis mi geliyor? Bittabi hiçbiri değil. Öyle, keyif bu ya, canımın istediği gibi... İşte burada haksızsınız. "gömlek değiştirmek" de öyle, "karnis-i tebdil" ne eski ne yenisine sığar; böyle demekle bir sanat yapmış olmuyorsunuz, bir zevk uyandırmıyorsunuz. O halde herkesin bildiği, söylediği gibi yazmak daha mantıki, daha muhakemeli bir hareket olmaz mı?

Mesela bir serlevha: "Nemekâlût bir memleket!" A, bu da ne demek? Kari şaşıyor, acaba muharrir Kanada'da, Sibirya'da, Amerika'da, dünyanın gidilmez, görülmez diyarlarında rast geldiği bir memleketten, tuz kuyuları içinde bina edilmiş garip bir kasabadan mı bahsedecek? Ne merak? Heyecanla makaleye atılıyorsunuz; a, meğerse "nemekâlût" hani adi bir tabir vardır, "tuzlu" pahalı demek; nemekâlût bunun yerine kullanılmış... Doğrusu muharrirliği sizden evvel kimse bundan fazla suiistimal etmemiştir, bundan sonra da edemez.

Bir eski edebiyat, bir Servet-i Fünun edebiyatı, bir yeni edebiyat, bunları hep anlıyoruz. Onlar ya bir sınıf güzide-

nin, ya nispeten halkın lisanıdır. Kendilerine mahsus kaideleri, rabıtaları, usulleri vardır. Mensup olanlar mümkün mertebe bunlara riayet ederler. “Hamamda deli var!” kabilinden lisanın içine dalıp lüzumsuz, sebepsiz işgüzarlık hoş olmuyor.

Kara dağ yerine cebel-i esved... Kara dağ tercüme edilirse cebel-i esved haline geleceğini iptidai talebesi de bilir, fakat yapmaz... Derhal yerine “der’an” neden? Lisanımız bu gayrimenus[1] acem kelimeleriyle zenginleşmiş mi oluyor? Yarın daha sivri akıllı biri ortaya atılır da “der vaktüha” derse, bir başkası da garabette bunu bastırmak için Fransızcadan bittercüme “tarla üzerinde”, “bir darbede” manasızlıklarını “hemen, derhal” yerine kullanırsa... Kullansın mı diyeceksiniz. Evet, lisanın bir zabıta-i maniası yoktur; maalesef Türkçemizi tasarruf hususunda kanunen hürüz, lakin bu hürriyet lisanımıza alışılmamış lüzumsuz tabirler, soğuk terkipler, tatsız acemilikler sokmak için kullanılmamalı! Bunlarla Türkçemiz zenginleşmez. Serbestiz diye meydana atılıp bir lisanı böyle keyfimize göre darmadağınık, karmakarışık, altüst etmek, aklımıza çevirmek mi lazımdır?

Olabilir ki siz kamusun hafızı, lisanların vâkıfı, binbir dile aşina, her ilm ü fende dânâ bir zatsınız; fakat bize her yazınızda dimağınızın kökçü dükkânlarındaki gibi acayip otların dolu kavanozlarından bir tutamlık malumat alıp lüzumlu lüzumsuz şuraya buraya serpiştirmeniz makalelerinizi çok çeşnisiz ediyor. Bu zevk ciheti; lisanın midesi ise yaptığınız kelime abur cuburluğundan sancı çekiyor. Mese-

1 gayrimenus: alışılmamış, yadırganan

la bir meseleden bahisle "Biz bu işe caniptar değiliz!" buyuruyorsunuz. Şayet bu merakınız artmakta devam ederse on seneye kalmaz, yazdıklarımızı anlayamayacağız. Çok yakında, sadeleşen lisanımızın memleketimiz dışarısında duran ırkdaşlarımızı da kendisine kari edeceğini ümit ederken, bunu beklerken, siz İstanbul halkını da kaybetmek azmiyle çalışıyor görünüyorsunuz. Kendiniz yazıp kendiniz okumak ve kendinizi anlamak gayenizse, hiç neşretmemekle buna daha masrafsız muvaffak olabilirsiniz.

Mektep çocuklarına gücü yettikleri kadar temiz, pürüzsüz, kolay bir lisan hazırlamaya uğraşan yeni nesil, muharrirler ve muallimler, bazı kalem sahiplerinin Türkçede yaptıkları bu kabil laubaliliklerden müteessir oluyorlar, yüreklerinin sızladığını duyuyorlar. Bunda haklıdırlar. Derslerini hazırlayan, mektep kitapları yazan, lisana çalışan ve bunlarda memleketin aşkından kuvvet bulan bir zümre, bir ciddi heyet öyle keyifperestlikten üzülmez olur mu? Kudretim olsa, aklım olmasa da ben gidip şimdi mesela Ahmedi Salis Çeşmesi'nde banyo biçiminde bir yalak yapsam, Süleymaniye'nin minarelerine şemsiye şeklinde birer baş taksam, Kariye Camii'nin mozaiklerini yer yer söküp adi mutfak tuğlaları döşesem memlekete milli bir mimari sokmaya çalışanlar elbette üzülür. Lisan meselesi aynı zamanda hars, medeniyet meselesidir. Ruhumuza köklerini uzatan, temelini yüreğimize kuran böyle bir meselede, sanat haricinde, keyif için lisan hovardalığı etmek, muhakemeli dimağların kârı değildir. Meşhur olmak, kendinden bahsettirmek için böyle yapmak, bevvali zemzemle kundakçı Erostrate'ın kârıdır.

Boğaziçi, Olduğu Gibi

Bu sabah uyandığım zaman içimde güzel bir rüyanın keyfini duydum; zihnimde bir alaimisema[1] açılmış gibiydi; peri masalı dinlemiş bir çocuk kafası nasıl renk, ışık, hayal ile dolu ise benim yaşlı başım da öyleydi, batan ve çıkan al güneşlerle, kayıp giden mor sularla, kucağında ay yüzdüren havuzlarla, silkindikçe yaprak yerine yıldız serpen ağaçlarla süslü idi.

O kadar ki başımın yerinde bir Japon feneri sallanmaktadır sandım; hülyadan ve masaldan ibarettim.

Bu, niçin böyle, diyordum, ne rüyası gördüm? Sonra hatırladım: Dün akşam Boğaziçi'nde bir gezinti yapmıştım, hâlâ onun tesiri altında, lezzeti içindeydim.

İstanbul'u, her güzel gününden istifade ederek biteviye gezmekteyim. Evvelki hafta Büyükada'ya gittim. Aya Yorgi Tepesi'nde yemek yedim. Geçenlerde sandalla Haliç'te bir gezinti yapmış, Silahtarağa'ya kadar uzanmıştım. Moda ve Kadıköy'den, eskiden beri hoşlanırım. Kalamış çok sevdiğim bir yerdir. Erenköy civarı zaten çocukluğumun ve gençliğimin hatıralarla dolu bir semtidir. Tabii Florya'yı da unut-

1 alaimisema: gökkuşağı

muyorum. Hülasa, hiçbirinin zevkinden kendimi mahrum ettiğim yok.

Fakat bütün bunların içinde, daha evden çıkarken yüreğimde tatlı helecanını, kavuşma sabırsızlığını duyduğum yer Boğaziçi'dir. Boğaziçi dâhi şair dediğimiz tabiatın Cihan isimli şiir kitabında rastlanılan iki şaheser mısraıdır. Yazık ki otuz seneden beri yeni nesiller kübist ve fütürist modasına kapılarak o iki mısraın tam kıymetini veremiyorlar, tam zevkini sezemiyorlar. Açık deniz ve geniş plaj merakı Boğaziçi'nin arabesk ve oyuncaklı güzelliğini ihmale uğrattı. Şiir, heykel, mimarlık bugün, iki tarafına beton rıhtım çekilmiş bir kanal; dosdoğru, dümdüz ve çok yavan bir su cetvelidir; kaprisli, zikzak, yılankavi Boğaziçi değildir.

O moda devrini ikmal etmek üzeredir, tekrar eski tarza, eski üsluba dönmek zamanı yaklaştı. İstanbul halkı da, kırak ve kurak tarlalardan bezip yakında Boğaziçi'nin her dönemecinde bir başka değişiklik gizlenen manzarasına avdet edecektir ve herhalde kübik kulübelerini buraya taşımayacaktır.

Eskiliğin en çok yaraştığı ve yeniliğin hiç de hoşlanmadığı yer Boğaziçi'dir. Orada çimento kalıbı modern inşaatı yasak edecek bir kanun maddesini bakalım hangi zevk ehli ve tabiat sahibi devlet adamımız başaracak... 1939 Newyork sergisindeki Türk üslubu güzel pavyonumuzun resmine bakarken düşündüğüm şu oldu: Onu, mesela, Emirgân kıyısına kurmak! Suadiye ve Florya'ya yakıştıramadım.

Evet, Boğaziçi harap bir haldedir, yıkık ve yanıktır, hazin ve boştur. Eski devirlerin büyük ailelerinden kalma kocaman yalılar çöküktür; bahçelerinde tarhlar silinmiş, yerleri-

ni otlar ve sarmaşıklar kaplamıştır; mermer aslan ağızlarından akan sular kesilmiş, havuzlar kurumuştur; denizin dili törpüden daha keskin ve hain çıkmış, kalın meşe direkleri yemiş, binaları çökertmiştir. Kayıkhane kapılarıyla rıhtım parmaklıklarını rutubet çürütmüş, taşları küf, demirleri pas kemirmiştir. Korularda yıldırım yiyip devrilmiş, bakımsız kalıp kurumuş ağaçlar vardır; tepelerde yetim kalmış köşelere, koylarda dizüstü düşmüş evlere rast geliyoruz.

Fakat Boğaziçi'ne bu hüzün, bu melal, bu mazi ve bu geçmiş zaman ne kadar yaraşıyor! Tenhalığı ne dinlendirici, bikesliği ne hoş! O tenhalık sayesindedir ki suların taş kovuklarındaki fısıltısını, ağustos böceklerinin kırlarda ötüşünü ve geceleyin bülbüllerin ormanlarında serenadını daha rahat, daha vuzuhla işitiyor ve dinliyoruz.

Boğaziçi modern hayatın bet sesinden kaçıp çılgın telaşından kurtulacağımız tek yerdir. Her tarafı bize:

"Dinle ve dinlen!"diyor.

Ve orada insan denizi dinliyor, rüzgârı dinliyor, aydan ve yıldızlardan bile bir şey dinliyor; hep tatlı mırıltılar, fısıltılar, hışırtılar ve şıkırtılar dinliyor ve kulağı bunlarla dinleniyor, gözü yeşillikler ve maviliklerle dinleniyor, vücudu gibi ruhu da dinleniyor.

Gölge, ışık, su oyunlarının en sanatkâranesini, en çeşitlisini ancak orada seyredersiniz: Akşamüstü veya seher vakti bir koy manzarası bir "feeri", bir Hint ve Çin masalıdır. Ya mehtapta? Zaten ay bana, İstanbul'da sırf Boğaziçi körfezleri için doğar da başka semtlerde hatır için dolaşır zehabını verir. Körfezde tek bir kandil ışığı bile sihirlidir, manalı, derin ve düşündürücüdür.

Güneş ışıkları ise oralarda dokunsan ses çıkaracak ve çarpsan kırılacak kadar billurlaşmıştır. Koru gölgeleri her yerdekinden daha koyu, basınca gömüleceğinizi sandıran bir yumuşaklıktadır; bir nevi kuştüyü yastık gibi çekip başınızın altına koyacağınız gelir. Kıyılarda sarayların fağfur kâseler gibi nazik, narin bir duruşu, tepelerde fıstıkların avize gibi asılıp bir renkten renge girişi vardır, başlı başına bir seyrandır. Mermer bedenli zarif çeşmelerini yaşlı, saltanatlı koca çınarlar ne hırsla, ne zevkle kucaklarlar... Bana bir taze cariyeyi kürkünün içine saran, sarmalayan iri kavuklu ve samur cübbeli yeniçeri ağasını hatırlatır!

Boğaziçi'nin en seçme güzelliği, zaten, hal içinde daima mazi kalmasındadır. İnsan sadece dünyanın en hayret verici tabiat manzaralarını görmeye gitmez, eski zamanları da yâd için vesile bulur. Boğazda yalnız bugünün zevki sürülmez, biraz da dünkü hayatın, tarihin de keyfi tadılır.

Onun içindir ki iki kıyısına kübik evler ve gazinolar kondurulmuş bir Boğaziçi, üzerine badana vurulmuş bir mozaik tavan kadar çirkin görünebilir, sanata bir zulüm teşkil eder. Mimarlıkta kübizm nedir? Damsız, şehnişinsiz, cumbasız, sundurmasız bu başı, kuyruğu, kanadı, gagası, ayağı kopmuş kuş üslubu, Nasrettin Hoca'nın leyleğini akla getiren bir komik inşa tarzı değil midir?

Boğaziçi'nde yükseklere tırmanmak isteyenler için sırtlar arkanızda, ta yanımızda hazırdır; düz yolu sevenler içinse rıhtım boyu önünüzdedir. Avların en eğlencelisi olan balığa boğaz bir geniş akvaryumdur; hatta yalınızın penceresinden bile oltanızı atabilirsiniz!

Boğaziçi her yaş, her meslek, her hilkat için bir hususi

güzelliği haizdir. Onun büyük mikyasta[1], yepyeni, boya kokusu üstünde ve kireç kuyusu önünde bir imara da ihtiyacı yoktur.

Boğaziçi şimdiki haliyle, olduğu gibi, yarı harap, yarı mamur, yarı mahzun, yarı şen her zamanından, her devrinden daha güzel, daha cazibelidir; onu bu şekliyle sevelim. Çok keser sesi, çok çimento kokusu istemez: Perileri kaçırmayalım!

---

1 mikyas: ölçek, ölçü

"Üslub"u Müdafaa

Bir Fransız mecmuası yeni ve eski nesle mensup edebiyat ve ilim adamlarından üslup hakkında mütalaalarını sordu. Aldığı cevaplardan herkesin bir noktada birleştiği görülüyor:

Bir eserin yaşaması üzerinde yazılış tarzının son derece ehemmiyeti vardır.

Üslubun birçok tariflerini yaparlar. Ben bu tarifi teşbih yoluyla yapmayı tercih edeceğim:

Mesela çilek reçeli kaynatacaksınız; kilerde şeker, mutfakta tencere, su ve ateş mevcuttur; çilekler de önünüzde hazır. Reçelin nasıl yapılacağını evvelceden görmüş, öğrenmiş olmanız şartıyla işe başlarsınız; çilekleri saplarından ayırır, şekeri kaynatır, limon sıkarak sulandırır, meyveleri zamanında içine atar, kıvamında kaynatır, köpüğünü alır, soğutur, nihayet kavanozlara koyarsınız. Reçel meydana çıkmıştır. Bu, ne fazla sulu, ne fazla lüzucetli[1], ne rengi bozuk, ne kokusu uçmuş değilse iyi bir reçel olmuş demektir. Fakat lezzetine, kokusuna, manzarasına bir başka güzellik, incelik, hususiyet ilave edebilirsiniz, insanı, şöyle görür görmez, ta-

1 lüzucet: yapışkanlık, yapışkan olma durumu

dar tatmaz imrendirebildiniz ve hoşlandırabildinizse âlâsını yapmış olursunuz. Şu şartla ki çilek reçeli, bu reçel hakkında eskiden bildiklerimizden büsbütün ayrı, mefhuma aykırı bir manzara ve tat arz etmesin... Faraza rengi yeşil, tadı kekremsi, taneleri ezik, kokusu acayip olmasın. Malum ve mücerrep usule uygun bir şekilde hazırlanmış olmakla beraber orijinalitesi şekil ve lezzet değişikliğinde değil, nefaset ve şeffaflığında, berraklığında sezilsin.

İşte üslubun tarifi bu misal sayesinde, kendi kendine meydana çıktı:

Lisan bir kiler ve mutfaktır; yazı yazmak reçel kaynatma usulündeki kaidelere riayettir; reçel eserinizdir; fikir o reçeldeki hassadır. Peki, üslup nedir? Çilek sepetidir; reçelin lezzeti, manzarası, bilhassa tanelerinin seçme, iri, pürüzsüz, diri, iyi istifli olmasıdır. Sepetten seçiş, işte üslup... Rasgele, yaralı, bereli, ezik, geçkin, mayhoş olanları, yarı ayıklayarak, kum, kir içinde şekere atı atıvermek... Bu üslupsuzluktur. Onun içindir ki üslubun teşbihsiz tarifi şudur: Bir muharririn fikrini anlatmak için lisanda mevcut vasıtalardan istifade ederken kaideye riayet şartıyla kelimeleri seçiş ve o lisanı ihtimamla kullanış tarzı.

Sarf ve nahiv kaidelerini altüst etmeden yapılabilecek marifet ancak bu, kelime seçimi ve lisanın yerinde kullanılması olabilir. İstidat, gayret, emek, hususiyet, orijinalite hep bu noktada toplanır... Fiili öne, faili arkaya, edatları sona atmak gibi kolay orijinaliteler, arada fikir, kıymet bile bulunsa eserin uzun ömürlü olmasına manidir. Kısacası: Zaten öyle yazı yazılmaz.

Demek ki üslup, evvela, lisanın muayyen ve makbul ka-

idelerine riayet icap ettiriyor. Üzerinde durulması lazım gelen bir nokta da budur: "Klasik" ve "modern" diye üslup ayrılıkları görüyoruz; hangisine uyacağız? Bir münekkit diyor ki: "Bir eserin uzun ömürlü olması ihtimalini arttırmak için en iyi çare zamanındaki üslup tarzının damgasını çok fazla taşıyan ve modası geçeceği anlaşılan şekillerinden, ifratlarından uzak kalmak şartıyla yine zamane tarzında yazmak..." Bundan güzel bir nasihat olamaz.

Bir başka muharririn fikrince de: "Bir kitap, müteaddit nesiller nazarında kıymetini muhafaza için zamane markasını pek belli şekilde taşımamalıdır. Böyleleri, ne kadar meziyetli olsalar, çaresiz, unutulmaya mahkûmdurlar."

Abel Bonnard itinalı, usule uygun üsluba çok kıymet vermektedir: "Onsuz hiçbir edebi eserin yaşamasına imkân yoktur. Üslup, bizzat eser demektir. Hatta fikirleri ne pek derin, ne de pek orijinal olmayan bir muharrir, sırf, bu fikirlere verebildiği güzel şekiller sayesinde, bazen, büyük edipler arasında yer almıştır."

Genç bir romancı olan Paul Nizan da diyor ki: "Üslup bir eserin yaşayıp yaşamayacağına en esaslı bir miyar addolunabilir. Meziyeti ne olursa olsun, şayet üslubu bir gün onu okunmayacak hale getirirse bu eser inkıraz bulacaktır. Fikrimce sürrealistler gayet kısa ömürlü olacaklardır. Hatta Giraudoux bu itibarla yüksek liyakatine rağmen, sanırım ki Mauriac'a nispetle daha az yaşayacaktır."

Yine yenilerden Jean Cocteau: "Üslup ruhtur, ruhun görünmek için girdiği şekildir. Üslupta moda mı? Bir ağırbaşlı moda olduğu gibi bir de havai, hoppa moda vardır," diyor. Asıl uzak kalmamız lazım gelen üslup da bu sonuncusudur.

Bugünün gençleri, filvaki, üslup kelimesinden başka şey anlıyorlar: Fazla itinalı, fazla tuvaletli, teşbihli ve oyunlu yazılara üsluplu diyorlar. Natürel yazının güzelliğini kimse inkâr edemez; yazık ki edebiyatımızda henüz numunesini göremiyoruz. Zira kuruluk ve katılık, renksizlik ve nursuzluk natürel demek değildir; konuşma arasında yaptığımız kaide kargaşalığını yazıya nakletmek ise hiç değildir; adî sarf ve nahiv hataları yapmaya gelince, bu üslup natürel değil, "dénaturé", yani çığırından çıkmış olur.

Natürel kelimesindeki kolaylığa, akıp gidişe, basit görünüşe bakıp da öyle olmayı mümkün görenlerin bu iddia ile ortaya koydukları esere bakıyorum: Bir çağlayan sandıkları, bir mahalle kahvesi havuzunda çiseleyen teneke başlıklı fıskiye karikatüründen başka bir şey değildir! Sonra üslupta müessir olan bazı amilleri dikkate almalıdır: Bizim gibi divan, Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatının tesiri altında kalanların ve renkli, güneşli şark ikliminde yaşayanların üslubu, tabii halinde biraz süslü olacaktır. Dilimizin hüviyetini de göz önüne alalım: Türk folkloru kuru ve yavan değildir, teşbihli ve denklidir. Okuyucularımızda bir hüsnüniyet vardır ve muharrir hitap ettiği zümrenin hoşlandığını ihmal etmemeye mecburdur. Hususiyle ben, musahabe, mizah, hafif hikâye gibi mevzuların üsluplu olmasını bu tarz yazıların mahiyeti icabından addederim.

Yeni manasında üsluplu olmak belki bir kusurdur; fakat eski manasında üslupsuzluk bir intihardır.

İnsan ve Bahar

• Asıl sihirli bahar, nereye gitseniz beraber taşıyabileceğiniz bahardır; ruhunuzdaki bahardır. Bu baharı buz denizine ve kum sahrasına, her iklime; kânun gecelerinden temmuz öğlelerine, her mevsime götürebilirsiniz.

• Ruh baharına hiç kavuşmadan ne kadar dünya baharı seyretmiş adamlar vardır. Bunların gördükleri bahar sadece ışık ve boyadan ibarettir; bu baharda nur ve renk eksiktir. Zira hakiki renk ve nur gönülden gelir. Boya ise rengin tortusu, ışık ise nurun posasıdır.

• Dünya iklimleri gibi insan iklimleri de olduğunu bilirsiniz: Daima koyu, sisli veya daima çiğ güneşli ruhlar... En coşkun bir gül bahçesinde bir İzlanda pusuyla dolaşan, en sulak bir mayıs çayırında Tih kuraklığıyla duran bu kapanık veya katı ruhlu adamlar için bahar, hazımsızlık veren bir ziyafetten başka bir şey olamaz.

• Çöl ortasındaki yüksek dağların yamaçlarında nasıl bahar yine hükmünü sürer ve karakış içindeki bir ılık odada nasıl tipi bir çiçek sandığı kesilirse bazı insanların ruhun-

da, etrafını kaplayan kasavete rağmen yine çiçekli, feyizli ve nurlu kalır. Bu hilkatte olanlar, bu baharla yoğrulmuş bulunanlar arzın mihverini değiştirmiş ve iklimlerin çemberini devirmiş mucize ehilleridir. Zira herkes için gelip giden, solup biten, kısa geçen bahar onların iç bahçesidir; istedikleri zaman mermer merdiveninden inerler, berrak havuzuna eğilirler, taze tarhlarında dolaşır, yumuşak gölgelerinde dinlenirler.

• Otların kabardığı, yoncaların çiçeklendiği, derelerin yeşil kıyılara sürünüp taze yapraklı ağaçların akislerini sinesinde gümüşlediği bahar, insan için de hoştur; fakat daha ziyade geviş getirici, gözü yerde hayvanları memnun etmelidir. Bir inek dile gelebilseydi, şüphesiz pek haklı olarak en evvel ve en fazla baharı överdi. Halbuki insan için methedecek başka çeşit ne dimağ baharları mevcuttur: Büyük sanatkârların her mevsimde ister istemez önümüze serilen eserleri.

• Baharı insan bir şiirde, bir heykelde, bir roman sayfasında, bir maşuka sözünde, bir hoş sohbet nüktesinde de bulabilir. Zevk veren her şey biraz da bahar getiriyor demektir. Mademki bahar bir açılıştır, havanın, çiçeğin, yaprağın, ışık ve rengin açılışı, zekânın ve ruhun açılışı neden bahar sayılmasın?

• Güzel bulduğumuz bir kadın, taze bir genç, bir sevimli çocuk her gün rastlayabileceğimiz birer bahardır; bir bahar feyzi, rayihası, servet ve hayırperverliği taşırlar: zira bahar

da zengindir ve cömerttir, öyle gözler vardır ki havuzlara iğilmiş leylâklar rengindedir; öyle dudaklar görürüz ki yarı kapalı gelinciktir. Öyle endamlar seyrederiz ki yeni sürmüş filizlerle tomurcuklu taze dalların gevrekliğini ve gençliğini hatırlatırlar. Bir gözün içine bütün bir bahar sığabilir; bir el size bütün bir baharı verebilir; bir küme saç, koyulukları ve açıklıkları ile bütün bir bahar akşamıdır. Nasıl ki ferah, dinç bir tebessümde bütün bir bahar sabahının keyfi sezilebilir.

• İnsanın baharı, baharların en güzelidir.

Fakat en kuvvetli kış da insanınkidir. İnsan doğuşuna ve huyuna göre dört mevsimden birine mensuptur yahut bir günde birinde ötekine geçer. Bina ve mobilya üsluplarında da ben dört mevsimi bulabilirim. Mesela kat kat örtülmüş, loş, külfetli, izbe olan gotik, kıştır; ferah, aydınlık, temiz ve mermer yonan, yazdır; renk renk mozaikleri, altın ve gümüş resimleri, süslü kandilleriyle Bizans mabedinde bir bahar israfı vardır. Bizim çinilerimiz, tahta tavan ve duvar tezyinatımız göz ısırmayan kibar renkleriyle bir sonbaharı andırır.

• Tahiti Adası gibi biteviye bahar mevsiminde yaşayan insanlar varsa da mart havasına benzeyen kaprisli huylarıyla, yahut yaz gününü akla getiren yorucu ruhlarıyla bizi üzen ve bezdirenlerine daha çok rastlarız.

• Çehreler böyle değil midir?

Kimisi bir kasırganın gökte hazırlanışı kadar barut renkli ve yüklüdür; ruhumun bir sığınağa erişmek için başını eğmiş, helecanlı adımlarla koştuğunu duyarım. Kimisinde bir

mehtabın bönlüğü ve iğreti nuraniliği vardır; uykumu getirir. Kimisinde nisan yağmurundan sonraki güneşli nemi bulurum, bağrında ılık ve parlak damlalar titreyen bir lale gibi gönlüm mesuttur. Kimisinin karşısında, daha iyi görmek ve rayihasını da duymak için penceremin iki kanadını birden açacağım gelir; kimisinin ise yüzüne perdeyi çekeceğim!

Bazen şunu düşünürüm: Bir Bedevi ve Eskimo için din kitabımızdaki bir cümbüşlü bahar tasviri olan cennet, eza verecek derecede imrendirici, bu cihetten de işkenceli değil midir? Fakat mukaddes bahar tasvirini Hawaii Adalarındakilere okusak ne kadar yavan bulurlar! Onlar ki her saat baharın bağrındadırlar, yemişler başlarının üstünden sarkar, kevserler ayaklarının altından akar ve huriler gözlerinin önünde sekip şakır. Kum ve buz çölündeki yanmış veya donmuş adama istikbalde ve başka dünyada şarta talikan baharı müjdelemekten daha iyisi vardır: Bulunduğumuz küredeki şu adalara erişmenin yolunu göstermek!

• Çoğu hayvanlar baharı yalnız yeşilliğe kavuşmak için sırf göz ve mide bakımından değil, cinsi zevke ulaşmak için de dört gözle beklerler. Mesela kedi, mangal altında dertop olmuş mart hayaline daldığı zaman herhalde atlar gibi çayırda yayılmayı veya insanlar gibi Kâğıthane safasına çıkmayı düşünmüyor.

• Bir çiçekle bahar olmaz, derler. Aşk baharı tek çiçekle olur...

Damlara Bakıp Düşündüğüm

Odamın pencereleri damlara bakıyor.

Bunda bir fevkaladelik yok; her yüksekçe pencereden birkaç dam görünebilir. Fakat benimkiler bir, beş, beş yüz, bin değil, kocaman bir şehir parçasının, Şişli'den denize kadar süren birkaç bin damına nazırdır.

*

Sanki yıldızları dam olan bir acayip gökyüzünü seyir için kurulmuş bir rasat kulesindeyim. Rahatı şu ki benim kâinatımın yıldızları başımın üstüne toplanmamışlar, tepemde tepinmiyorlar; bakmak için su içen kümes hayvanları gibi kafamı yukarıya kaldırmaya lüzum yok. Hepsi ayağımın altında serilmişlerdi. Frenk karikatürlerinde dünyaya nazar eden aksakallı, mütebessim halik benim galiba!

*

Bazen şöyle düşünüyorum: Bunlar tam yıldız değildirler; yıldız enkazıdırlar. Gökte soğuyarak artık dönemeyen, tutunamayan küreleri –bir belediye hırdavat ambarı gibi–

buraya yığmışlar. Hem de alt alta, üst üste, intizamsızca boşaltıvermişler! Kimisi çökmüş, kimisi fırlamış, çoğu da henüz sıcakçadır: Kiremitlerin kızıl rengi bana o enkazın büsbütün soğumadığı hissini veriyor. Zaten tüten bacalar, bu yamru yumru olmuş kürelerdeki yarı yanmış yangının alametleri değil midir?

*

Bilhassa geceleyin, mehtap ışığında damlar düşündürücü oluyor; korkunç oluyor. Abdülhak Hâmid'in "Dışı sükût ile dolu, içi mahşer" sözünü hatırlatan bir mana alıyor. Geceleri damlar dirilerin barındığı, merdivenle çıkılan kabarmış toprak altlarıdır; nefes alan mevtaların inleridir. Rüya nedir? Kafamızın, ölmediğini anlatan nefes alışı değil mi?

*

Damlar birer definedir, definelerden çıkmış küplerdir. İçlerinde ne var acaba? Hülyadan vazolar, muhabbetten yüzükler, emelden sikkeler, hırstan silahlar ve faziletten kandiller mi? Aralarında kara böcekler gibi dolaşanlar da deni[1] düşünceler mi?

*

İnsanlar, damlar altında soyunurlar. Fakat sadece maddi soyunma mı? Hayır. Ruhlar da orada çıplaklaşırlar. Elbise ve terbiye, çoğu defa, bedenimizin ve benliğimizin dış kıya-

1 deni: alçak, kötü, kişiliksiz

fetidir. Dam altına girip de terliğimizi giydiğimiz dakikadan itibaren hüviyetimiz de soyunmaya başlar.

*

Bizim dam altında yaptıklarımızı güvercinler, kumrular ve kediler dam üstünde yapıyorlar. Damların sesi ve süsü bunlardır; altında neler geçtiğinin birer remzi gibi üstüne kondurulmuşlardır.

*

Siz, bacalarda bir ağırbaşlılık, bir eski zaman filozofluğu hali sezmez misiniz? Dumanlar bana başlarındaki isli felsefe düşünceleri buram buram dışarıya vuruyor zehabını verir. Tünekte hindiler ve damda bacalar kadar derin düşünceye dalmayı hiçbir şekil temsil edemez. Bazen bu manzaradan öyle sıkılıyorum ki bacaları sarsmak, kımıldatmak, "tefekkür" den kurtarmak istiyorum.

*

Büyük binaların kıta kıta, yan yana, başları katı şapkalı baca dizileri bana, nedense, Üçüncü Napoléon'un Solferino meydan muharebesine ait tabloları hatırlatıyor. Tıpkı o resimlerdeki gibi bu bacalar da yere yatmayı bilmezler, avcıya yayılmazlar, dimdik ve birbirlerine yanlarından yapışık, ateş hattına öyle, kahramanca göğüs gererler!

*

Ay, dikkat ederim, damlara basmaktan ve bacalara yaslanmaktan çok haz duyuyor. Tepemizde kedimsi, yumuşak ve tüylü bir gezişi, kendine bir eş arayışı var. Ay ışığı bana, denizde yıkanır, sonra dama çıkıp kurunur gibi geliyor.

*

Damların ağladığını hepiniz bilirsiniz: Yağmur altında... Fakat güldüğünü de ben gördüm: Kırağı yağdığı gecelerin sabahında! Hem ışık, hem de su olan, hem kara benzeyen, hem ter gibi dizilen bu taze, neşeli, inci şey damların bir tebessümü oluyor.

*

Benim başım da bir damdır. Kenarında kâh kumrular ötüşen, kâh güvercinler öpüşen, kâh kediler gezinen bir dam... Güzel fikirlerin muhabbet veya zevk duygularının dolaştığı dam! Bazı insan başlarının damında baykuşlar yuva kurmuş; bedbinlik mekân tutmuştur; kargalar kanat çırpar, puhular göz açar. Benimkinde, isterim ki, küçücük, sevimli, hiçten, fakat hoş fikirler çırpınsın, serçeler cıvıldaşsın!

Ana, Çocuk ve Oyuncak

İyi giyinmiş taze bir ana ve yanında çiçek gibi bir çocuk...

Yolda böyle annelere ve böyle yavrulara bakmak, büyük bir zevkimdir. Hamdolsun hiçbir gün çok acele gidilecek bir işim, başımı yere eğecek kadar da yüklü ve gamlı bir başım olmadığı için durur, durur bakarım; belli etmemeye çalışarak, tabiiliklerini bozmasınlar diye usulcacık, başka şeylerle meşgul görüne görüne bakarım.

Cins bir kısrak ve bir tay manzarası... Güzel bir fidan, yanında gevrek sürgünü... Berrak bir pınar ve ondan süzülen serin derecik... Bir kotra ve arkasında yavrusu! Aklıma hep böyle hoş, zarif, küçüklü büyüklü çiftler gelir. Onları da severim. Fakat güzel bir ana ve yavrusu, yan yana sokakta giderlerken, camekânlara bakarlarken, tramvaydan inip binerlerken her levhadan daha gönül çekici, cana yakın, manalı ve düşündürücüdürler.

Bize kendi küçüklüğümüzü, anamızı hatırlatırlar; kendi çocuklarımızı, eşlerimizi hatırlatırlar; bazen acıklı da olsa mahrem hayatımızdan ılık sahneler hatırlatırlar. Sonra ana ile yavru Freud nazariyesine hak verdiren acayip bir seksapel kaynağıdır; içimizde tıkanıp kalmış müphem hislerimizi

şuurlaştırır; bizi oldukça sarsıcı, lezzetli bir hülya enginine sürükler.

Analık güzel şeydir; çocukluk güzel şeydir; ikisi yan yana gelince katmerli güzel şeydir. Katmerli sümbül ve şayet olabilirse katmerli şiirdir.

*

Ben bunları düşünürken önümüze bir oyuncakçı camekânı çıktı.

"Anne, bunu ben isterim!"

"Alırım yavrum! Alırım minikocuğum! Hele bugün dursun da..."

"İsterim!"

İhtiyatla camekâna göz attım. Minimini parmağıyla gösterdiği oyuncak, selüloitten yapılmış ufacık bir bebekti. Etiketini okudum: 125 kuruş! Başka etiketlere baktım... Oyuncakçı dükkânı değil, antikacı mağazası! Eskiden hükümetten bir imtiyaz almak için bunlar rüşvet olarak hediye edilebilirdi; çocuk oynayıp kırsın diye değil! Güzel annenin mahzun mahzun:

"Hele bugün dursun da..." demesine hak verdim, üzüldüm.

Kadının ve yavrunun ahbabı olmadığıma, bu bebeği hediye edemediğime üzüldüm. Annenin cici çocuğunu bin tatlı dil dökerek camekânın önünden sürükleyip götürmesine baktım, üzüldüm. Oyuncaksız kalan bütün yavrular, oyuncak alamayan bütün analar, babalar hesabına, kendi hesabıma üzüldüm!

Çocuklarımıza ucuz oyuncak temin etmeliyiz.

Oyuncak insan yavrusunun ilk kitabıdır; hayat dersi aldığı ilk kitap... Hatta kitaptan ve dersten daha "tabii", meyli, ayni işe yarayan oyuncağıdır. Sevinmek, kırmak, tamir etmek, çalışmak, öğrenmek gibi fıtri duygularını ve kabiliyetlerini oyuncakla idman eder; hayat antrenmanı oyuncakla olur. Medeniyet oyuncağa daima ehemmiyet vermiştir.

Firavunlar zamanına ait, Louvre Müzesi'nde bir oyuncak vardır: Sekiz kürekli bir tahta kayık. Roma devrinde de çocukların kılıç, kalkan, mızrak, ok ve yay gibi oyuncakları olduğu lahitlerden çıkan eserlerle anlaşıldı. Pompei'de alçıdan yapılmış minimini kağnılar bulunmuş, İngiltere müzesine Gallo-Romain devrinden kalma dört kürekli bir araba konmuştur. İlk tekerlekli oyuncak tahta araba yirmi üç asırlıktır! Tuhaf bir şey söyleyeceğim: "Bebe" kelimesinin bizdeki aslı Fransızca "poupée"den ise bu kelimenin aslı da bir rivayete göre küçük kız manasına Latince "pupa"dan alınmıştır; fakat bir yerde gözüme iliştiğine nazaran "pupe"ye bu ismi veren Roma imparatoriçelerinden Poppée'dir. Bu kadın Neron'un karısıydı; deli imparatordan karnına yediği bir tekme yüzünden ölmüştü. O kadar süse, tuvalete düşkün, düzgünlü boyalı idi ki kız çocukların oyuncağı, onu hatırlattığı için, bu ismi aldı.

*

Halbuki bebek Neron devrinden çok eskidir; Mısır mezarlarında birçok bebekler bulunmuştur ve asıl acayip ciheti bu Mısır, Yunan, Roma bebekleriyle şimdikiler arasında

büyük bir fark yoktur: Onların da kolları, ayakları ve başları hareket edecek şekilde yapılmıştı; yirminci asırdakilere benzerdi. Bebek çocuğun çocuğudur, derler.

Bunlardan bahsedişimin sebebi oyuncağın medeni hayatta vahşi hayattaki ehemmiyetini, lüzumunu, esaslılığı göstermektir. Çocuk oyuncaktan, yani saadetten mahrum edilemez.

Şeker ve çelik fabrikası kurulabilen bir memlekette neden bir oyuncak fabrikamız yok? Niçin bir tahta parçasına iki değnekle üç bez kırpıntısı eklenerek yapılmış bir ecnebi malı oyuncak gemiye bir buçuk lira verelim? Neden oyuncak bir "ithalat" eşyası olsun?

Cici ana ile sevimli yavrusu antika malı etiketli oyuncak camekânından mahzun mahzun uzaklaşırlarken bunları düşündüm ve küçük isimli bu mühim işin başarıldığı gün o ana ile çocuğunun elde paket, gidişlerindeki neşeyi hayalimde yaşatarak kendime bir teselli ciheti buldum.

Medeniyetin birinci vazifesi çocuğun dudağına tebessüm kondurmaktır; gam düşürmek değil!

Modern Su Perisi

Eski bir şöhretli şairimiz, bir açgözlülüğü tuttuğu gün, sevgilisini "Güneş Hamiresi" ve "Kamer Murebbası" gibi fırıncı ve tatlıcı ağzı ile tasvire kalkmıştı. "Hamire de nedir, ne biçim tatlıdır, İstanbul'a mahsus acayip bir börek midir?" diye meraka düşme ve gözünün önüne fıstıklı bademli, nar gibi kızarmış bir tepsi baklava getirme. Lügate bakınca anlarsın; o, sadece "hamur" demektir. Arapçalaşınca yavan kelimeler böyle ağdalanır, olduklarından fazla manalı, manzaralı görünür, aldatır. Bu bakımdan eski edebiyatımız bir "hamire" idi; "palûze" gibi şekerli şerbetli, renkli ve cilalı, ahenk ve boydan ibaret, gösterişli bir şeydi; durduğu yerde tir tir titrerdi; ama vitamin ve kalori itibarıyla bir zeytin tanesine değmezdi. Bugünkü edebiyatımız ise muhakkak ki "hamire" değildir; ama tam "hamur" da olmamıştır; henüz başlangıcındadır: "Ham" şeklinde duruyor!

Mürebbayı bilmen lazım, macun ile pelte arasında çok şekerli ve pek koyu bir tatlı... Kaşıkta sıvaşır kalır, yalamakla temizlenmez; dilini törpü gibi üzerinden sık sık ve sıkıca geçirmek, adeta eğelemek icap eder, ta ki kaşığın madeni meydana çıkıp parlamaya başlasın. Terbiye mâni olmasa iyi-

si parmağını banmaktır; o zaman hem lezzeti katmerleşir, hem dilin zahmeti azalır.

Şair, yukarıdaki teşbihleriyle demek istiyor ki: Güneş'in ışığını yoğurmuşlar, yoğurmuşlar, sevgilimi bu nur hamurundan vücuda getirmişler yahut Ay'ı almışlar, şekere atıp kaynatmışlar, kaynatmışlar, ışıktan bir macun yapmışlar; sevgilim meydana gelmiş.

Âlâ, şairin yanına bir testi de serin su koydun mu ziyafet tamam demektir. Güneş hamurunu koparır, koparır, yutar; Ay macununa da parmağını banar, banar, yalar; üstüne de Kutup Yıldızı'ndan mamul buz gibi testiye ağzını dayar; daha sonra Samanyolu'nun bir gölgeli tarafını bulup yatar, horuldar!

Bu, fazla bir "gökyüzü" muaşakasıdır; fazla hayalîdir; biz "arz"a ve "asır"a inelim. Eskiden duru beyazlık, yumuşaklık, tombulluk makbulmüş; kadın adalesiz, kemiksiz, nasırsız olmalıymış. Güneşten yoğrulmuş, aydan dondurulmuş bile olsa öyle hamur ve pelte makulesi kof ve hantal vücutlara âşık olmak modern zevkimize uymaz.

Sadede geliyorum:

Nişanlım hakkında malumat istiyordun. İşte asıl "Güneş Hamiresi" odur; fakat pişmiş, gevrek ve serti... Rengi son günlerde tam kıvamını buldu: Penceremden baktığım bütün mahalle evlerinin kiremitleri bana hep onun tenini hatırlatıyor. Bu vücut öyle pişkindir, sımsıcak renkli, takır takır, kıtır kıtır, parmağını vursan tırnağını sızlatacak kadar serttir. Plajda, yüz üstü, upuzun yatarken marangoz dükkânından yeni çıkmış bir ceviz kontrplak gibi güneş, teninde göz alıcı akisler yapıyor ve sürdüğüm zaman elim menevişli cilası

üzerinden gıcır gıcır kayıyor. Öyle senin bildiğin insan cildi tesirinden ziyade bunda bir mobilya teması zevki var. Vernik kokusu eksik!

Filvaki bu hale gelinciye kadar günlerce ve beraberce az zahmet çekmedik. Bu cilt, önce, güneşe serilmişe domates salçası gibi fena halde kızardı; üstünde adeta yarıklar, kabarcıklar husule geldi; sonra bir yanmadır başladı. Karşılıklı, kuma bağdaş kurup ama dilenci gibi bir iyi kaşındık; kaşınma evde ve yatakta da devam etti. Derken çarşı hamamında ve tellak elinde keselenen vücutlardaki kir gibi büklüm büklüm, fitil fitil tenimizden ayrılan bu derileri avuçlarımızla ovalaya ovalaya derledik, topladık, attık, daha doğrusu etrafımıza serptik.

Nihayet renklerimiz beyazdan pembeye, pembeden kızıla, kızıldan esmere, esmerden çikolataya, şimdi de son haddi olan yanık kahveye döndü; plajda "bukalemun" misali renk değiştirdik. Ama korkma, bütün gayretimize, zahmetimize rağmen simsiyah olmadım, olamadık.

Sana, leffen[1], nişanlım Ayten'in –bu lale devri adı modern kızlara pek aykırı düşüyor ve içimden değiştirdiği renklere göre benimkine, mesela Alten, Korten, Kirten, Kuruten, Karaten, gibi isimler takmak arzusu geliyor!– plajda çekilmiş bir resmini gönderiyorum. Sıçrayarak havada yakalamak istediği şey elbette, çaylak elbiselerimizi kaptı da kurtarmaya çalışıyor sanmazsın, bir minimini lastik tekerlektir. Bunu birbirimize atıyoruz ve boşluktan kolumuza geçirmek maharetini gösteriyoruz. Çocuk oyunu bile sayılmaz; lakin

1 leffen: ilişikte, ekte

deniz eğlencelerinin biri de odur. Asıl maksat hareket, her tarafını oynatmak ve estetik vaziyetler almak...

Nişanlım, gördüğün gibi, zayıftır, ama adaleli, pazulu, atletiktir; iyi tenis oynadığı ve mükemmel bisiklete bindiği için de şurasından burasından oldukça nasırlıdır. Onu, asıl, deniz mayosuyla plâj gazinosunda dans ederken bir seyredebilsen... Islak saçlarından dökülen damlalar cilalı kontrplake vücudundan bir hoş yuvarlanıp kayıyor ki! Tenine yapışan kumlar da yavaş yavaş kuruyup çıtır çıtır yerlere düşüyor... Latif şey, vesselam! Eski kadınların cildine üç kum tanesi yapışsa rahatsız olurlardı; bugünküler harp siperlerindeki kum torbaları haline geliyorlar da bize mi demiyorlar.

Şairin "Güneş Mürabbâsı" mıdır, "Kamer Hamiresi" mi, sırasını unuttum, teleme peynirleri gibi beyaz, yumuşak, tutkallı ve kaymaklı, akça pakça sevgilisi kendisinin olsun. Güzellikte hamur, murabba, pelte, sütlaç, peynir ve pamuk asrında değiliz; asrımız "betonarme", yani çimento, çakıltaşı, kum ve demir çubuk halitası asrıdır. Sert, katı, dayanıklı; sudan, güneşten, soğuktan, hatta zelzeleden yılmaz sağlam, kunt güzellik asrıdır.

Bu itibarla da benim nişanlım modern bir huri, şu sırada da modern bir yaz ve su perisidir...

“Gönül” Hakkında

Yazık ki aşktan bahsetmeyeceğim; bir lisan bahsine dokunacağım.

“Gönül”, bazı dillerde mevcut olup da başkalarında tam karşılığı bulunmayan çok şümullü kelimelerimizin başında gelir.

Bunu, elimizdeki iki, üç Türkçe kamus ne diye tarif ediyor? Sadece: Yürek, dil, fuat, kalp ve meyil, arzu, heves, alaka, aşk manasına alıyorlar.

Gönülde bunların hepsi vardır, fakat daha başka manaları kaydetmeliyiz. Onu anlamak ve anlatmak için bu kelimeye ait tabirleri, terkipleri gözden geçirmek faydalı olur.

Pek sevdiğim, çok manalı, munis, zengin bulduğum “gönül”ü nerelerde, nasıl kullanırız?

Noksan olduğuna, hususiyle İstanbul şivesine aykırı düştüğüne şüphe etmediğim kamusları bir yana bırakarak, kendimce, bildiğime, işittiğime göre bu kelimenin kullanma tarzlarını yazacağım. Lügat kitaplarımızın henüz bütün incelikleriyle kaydedemedikleri bir hayli noktalar bulunacağını ummaktayım.

Bana “gönül”, “gün” ve “güneş”ten çıkmış gibi geliyor. Bunu “güneş-dil” teorisiyle anlatamayacağıma keder ediyo-

rum. Değil onun gibi çetin nazariyeleri, kafamın bazen pek sade fikirleri bile kavrayamayan bir inatçılığı tutar. Koca ırmakları yarar, geçer de böyle bir ufacık çay kenarında iki ön ayağını diker, gerilir, kalır. İrademin kamçısı istediği kadar sırtında şaklasın... Faydası yoktur.

Güneş nasıl arz için hayat, hararet membaı ise vücut için de gönül öyledir; benliğini yapan, yaşatan, aydınlatan kuvvet demektir; adamın içindeki nur ve ateş demektir; akıl ve hesap haricinde de hükmeden seyyale demektir. Gönlümüz bizim iç kâinatımızdır ve varlığımızın en nazik ciheti de odur. Bu bilinmeyen şey, görünmeyen yer, fakat daima duyulan kuvvet, hüviyettir.

Şimdi "gönül" kelimesiyle birleştirerek ifade ettiğimiz çeşit çeşit tabirlere gelelim:

Gönül almak: Yapılan bir kusuru, kabalığı, haksızlığı, unutturmak, affettirmek için nazik muamele göstermek, tatlı söz söylemek, hediye vermek (bu tabir büyükten küçüğe karşı kullanılır). Bir çocuğun, hizmetçinin, memurun gönlü alınır. Fakat büyük de olsa yakın akraba için kullanılabilir: Anasının gönlünü aldı, denir. Yarım elma ile gönül alma: Pek kıymetsiz bir şeyi tam sırasında hediye ederek büyük memnuniyete sebep olmak.

Gönül vermek: Âşık olmak. Çoğu defa gençler için kullanılır: Kız komşunun oğluna gönül vermiş; yaşlılara yaraşmaz; zira gönül vermek tabirinde masumiyet vardır: "Bin gönlüm olsa birisini bile o herife vermem" sözünden anlaşıldığına göre de gönül vermek daha ziyade kadınlara has tabirlerdendir.

Gönlü akmak: Tabirinde, gönül vermekteki kast, istek yoktur. Farkında olmayarak tutulmak manasına gelir.

Gönül çekmek: Âşıklık hali. Fakat bu tabir visalden evvelki haleti ifade eder. Birbirine kavuşanlarda aşk devam edebilirse de bu, gönül çekmekle anlatılamaz.

Gönlü çekmek: Canı istemek, içi çekmek. Bu manada "gönlü istemek" de vardır, istemek mastarına kuvvet verir. Mazeret de ifade eder: Ne yapsın gönlü istemiş! Fakat "gönlü çekmek" diğerlerinden fazla şiddet gösterir. "Gönlü ilişmek" ise bir şeyi isteyip de henüz ele geçirememek demektir; "gözü kalmak"tan hafiftir.

Gönlü kalmak: Büsbütün başka manaya gelir: Darılmak, gücenmek demektir.

Gönül çelmek: Çalışıp çabalayarak, güzel vaatlerde bulunarak birini kendisine âşık etmek.

Gönlü çelinmek: Bu suretle âşık veya razı olmak: "Çocuğun gönlünü çeldi. Kızın gönlü çelindi" gibi.

Gönlü bağlamak: Temiz manada, tam cinsiyet aşkı ifade etmeyerek, sevmek, emel bağlamak, rapt-ı kalp.

Gönlü olmak: Evvelceden istemediği bir şeye razı olmak.

Gönlünü etmek: Aldatmak şeklinde olmayarak mülayim sözlerle ikna etmek.

Gönlünü yapmak: Arzusunu yerine getirmek.

Gönül yapmak: İyilik etmek.

Gönül kırmak: Gücendirmek. Bunun "kalp kırmak"la arasındaki fark: Daha ince, hassas, nazik bir yerinden, kaba şekilde olmayarak, fakat tesirli bir surette darıltmak.

Gönül kırılmak: Böyle bir muameleye uğrayıp gücenmek.

Gönlünü hoş tutmak: Üzülmek sebepleri olduğu halde üzülmemeye çalışmak.

Gönül avlamak: Ötekini berikini kendisine çekmek ve âşık etmek huyu, marifeti. Bunda samimiyet yoktur, mürailiği, hercailiği gösterir.

Gönül avutmak: Hiçten sebepler bulup üzülmekten kurtulmak; derin bir alakası olmayarak hafif şekilde zevkini sürmek.

Gönlü bulanmak: Şüpheye düşmek (midesi bulanmak manasına da kullanılır).

İki gönül bir olmak: Telakki halinde birbirini aynı derecede sevmek, fenaya zora katlanmak ve bundan zevk duymak derecesinde karşılıklı sevişmek: "İki gönül bir olunca samanlık seyran olur."

Gönlü açılmak: Ferahlamak. "Kırlara çıktım, gözüm gönlüm açıldı." (Gözüm kelimesiyle beraber kullanılır.)

Gönlü var: Razı olmaya mütemayil demeye geldiği gibi evvelceden işaret koymuş, mimlemiş demektir.

Gönlü yok: İsteksizlik, beğenmemek, uyuşamamak, hazzedememek: "Kadının kocasında gönlü yok vesselam!"

Gönülsüz: Kibirsiz, mütevazı manasını daha fazla ifade eder. Fakat bazen de isteksiz manasına da gelebilir: "Bu işte gönülsüz gördüm."

Alçak gönüllü: Pek kibirsiz, babacan.

Gönüllü: Arzusuyla askerlik eden, harbe giren. Fakat "gönüllüsü" şekline girince sevgilisi, mahbubesi, seçtiği, tutkun olduğu şey manasını ifade eder: "Bu çocuk onun gönüllüsüdür." Yani birçok çocuğun içinde en fazla sevgilidir, demek.

Gönlüne göre: İstediği, layık olduğu şekilde: "Allah gönlüne göre versin."

Gönlünden ne koparsa: İçinden nasıl gelirse, fazla düşünmeden vicdanın ne emrederse.

Gönül eğlencesi: Eğlence: "Çocuklarım gönlümün eğlencesidir." Makbul olmayan şeyler için pek kullanılmaz.

Gönül kocamaz: Yaş artmasıyla vücuda tâbi olmayan manevi varlığımız ihtiyarlamaz, arzularımız azalmaz ve eksilmez demektir.

Gönül delisi: İki manada kullanılır: 1- Aşk, maddi menfaatlere bakmadan aşk uğrunda hırpalanan, sevda düşkünü ve meraklısı (bu manada çokluk ifade eder, müteaddit kimselere bir bir ardına tutulmak), 2- Yalnız birini delicesine sevip onun hakaretlerine, hıyanetlerine bakmayarak aşkta sebat.

Gönül budalası: Aynı manaya gelir; fakat bu, bir acıma gösterir: "Zavallı kadın, gönül budalası!"

Gönül belası: Aşk yüzünden katlanılan eziyetler: "Ne yapsın, hepsine göz yumuyor, gönül belası!"

Gönlüne doğmak: Vukuundan önce hissetmek, fenalığı sezmek: "O gün yola çıkmak istememişti, kazaya uğrayacağı gönlüne doğmuştu."

Gönül gözü: Aldanmayarak doğruyu, maneviyatı görmek hassası.

Vesaire... Görülüyor ki bu kelime, yalnız insan hakkında kullanılıyor; tamamen "beşeri"dir.

*

Bunlara bakıp da öz Türkçemizin zenginliğine hayran kalmamak, aynı zamanda da bir kamus yapmak zorluğunun derecesini anlamamak mümkün değildir.

Fakat işte o zenginlik ve güzelliktir ki bize zorluğa ve zahmete katlanmak için hız verecektir.

İşlenecek maden damarı himmete değer.

Yeni Usul Mecmuacılık Aleyhinde

Neşriyat kongresinde konuşulmayan bir mesele vardı: Yazı rekoltesinin kalitesini yükseltmek. Azadan biri kalkıp da, mesela, şöyle demedi:

"Acele yazıyoruz, ihmalkâr yazıyoruz, fena yazıyoruz; yazdıklarımız; hep gündelik, çoğu baştan savma yazı. İdarehane masasının bir kenarına ilişiyoruz, elimize, rasgele, ucu aşınmış, mürekkebi tortulanmış bir kalem alıyoruz; pürüzlü bir matbaa kâğıdına üç öksürük, dört sigara, bir çay arasında –girene 'Merhaba!', gidene 'Selametle!', telefona 'Alo! Alo!'– siyasî bir makale, bir adapte hikâye, bir beylik röportaj, bir basmakalıp tenkit, hatta roman parçası karalıyoruz. 'Oldu da bitti, maşallah!' diyoruz; çıkıp gidiyoruz. Ama içimizde bir hoşnutsuzlukla... Mesleğin icabını tam yapamamaktan doğan bir nedamet!"

Çocuklarına iyi bakamamış ihmalci babaların, evlerine çeki düzen verememiş gezginci hanımların, derslerine çalışıp vazifelerini tamamlayamamış tembel talebenin ara sıra duyduğu kendinden hoşnutsuzluk da buna benzer. Sofraya çeşnisiz yemek koyan aşçı kadının yüzünde de onu buluruz: Sanat kusurunun neşesizliği!

Muharrirleri bu ihmale sevk eden sebep nedir? Bana öyle

geliyor ki neşriyatın aldığı modern şekil yazıyı ikinci dereceye düşürdü, birinciyi ihraz eden süstür. Eski tabirle, mazruftan fazla zarfa ehemmiyet veriyoruz: Bol resim, çok tezyinat, gösterişli başlık, boyalar, çerçeveler, neler de neler! Yemeğin esasını şimdi garnitür ve tabak teşkil etmektedir. Birer miktar yeşil zeytin, Rus hıyarı turşusu, kıvırcık salata, pancar haşlaması, löp yumurta parçaları ve arasında iki ince dilim, suyu çorbaya kullanılmış dana söğüşü... İşte neşriyat masamızın yemeği!

Mecmualar ve karikatür gazeteleri için yazıdan ziyade garnitürünün ehemmiyeti, kıymeti vardır; kapak hepsinden mühimdir. Sarışın bir kız kafası, mayolu bir sinema yıldızı, eğilip çorabını çeken bir kokot, çömelip papatya toplayan bir köylü kız resmi buldun ve onu boyacı küpüne üç kere daldırıp ilk sayfaya geçirdin mi mesele tamamdır; gazete hazırdır; baş hüner budur. Mecmua, daha doğrusu asıl adıyla "magazin" sahibi:

"Nasıl," diye sorar, "bu nüshanın kapağı? Bu nüshanın mizanpajı, resimleri, çerçeveleri, çizgileri, mürekkebi, basılışı, asılışı?"

Yazılar, ikinci son kertede hatırlanan, hatta çoğu defa hatıra getirilmeyen teferruattan ibarettir. Birkaç tanınmışa yakın imza bulunsun yetişir. Üst tarafı doldurmadır: Ayağını el gibi kullanan bir çolağın, yahut burnunu sağa sola, fil hortumu gibi oynatan bir hokkabazın resmi var ya? Kaplumbağa nasıl sevişir, ananas nasıl yetişir, yahut kele ne merhemi sürmeli, kör ne biçim yürümeli başlıklı fıkralar var ya? Tahtakurusunu ezmeli mi, yoksa bir ipliğe dizmeli mi, deve filetosu mu lezzetlidir, yoksa köpekbalığı ızgarası mı? İşte böyle meraklı, faydalı, eğlenceli, fotoğraflı makaleler var ya? Yetişir!

Parlak, tutkallı, şeffaf, renk renk kâğıtlar nasıl şekercilikte bir değişiklik yaptıysa, matbuatta da resim, renk, süs o tahavvüle sebep oldu. Bir esanslı karamelayı üç çeşit süslü kâğıttan sıyırarak yiyoruz, üste bir de niyet okuyoruz. Mecmualar da öyle süslü ve renkli kâğıt bolluğuna gömüldü, onun için de malın kalitesi, kıymetinden kaybetti.

Muharrirler, bu taşkın tezyinata saklanan makalelerini benimsemiyorlar. Okuyanlar da tam bir tahlil yapmak fırsatını bulamıyorlar. Sayfayı çevirdiler mi bir de bakıyorlar, demin sütunlarında dikkatle, ehemmiyetle dolaştıkları kıymetli bir makalenin lezzetini unutturan büsbütün başka ayarda bir yazı... Bir sayfa evvel, mesela, klasiklerin tercümesi hakkında bir etüt okumuşlardı; şimdi atkestanesinden revani yapılmasının usullerini öğreniyorlar!

Bu abur cubur içinde ne zihin damağının çeşni sezmesi, ne fikir midesinin hazım yapması mümkündür.

Eski Servet-i Fünun ve eski Yeni Mecmua sayfalarının hemen hemen aynı kalite ve aynı gayedeki –o Versailles parkı gibi latif, iç açıcı, düzgün, muntazam tarhlı ve sakin havuzlu– sütunlarına hasret çekmemek mümkün olamıyor. Onların arasında zihin çelmeden, sürçmeden, sağa takılıp sola ilişmeden ne intizamlı, rahat, ferah adımlarla dolaşır, ne hoş bir bahçe sefası sürerdi; sanat açlığını nasıl bir "hıfzıssıhha" kaidesince giderirdi!

O sütunlarda tek parlayacak, göz alacak, gönül çelecek şey yazı ve yazının kalitesiydi ve böyle olduğu içindir ki muharrir yazısına özenir, emek verir, eser olmasına çalışırdı. Onlar, akademik yazılardı; yani tuvaletsizdi, boyasızdı, çıplaktı, tabii güzelliği meydandaydı, hiç olmazsa üstat eserle-

rinin kopyasıydı; göz önünde dururdu; istediğiniz gibi seyreder, tetkikten geçirirdiniz. Etrafında sizi çeken, yoran, boğan lüzumsuz teferruat yoktu. Oraya müze diye girerdiniz; panayır diye değil! Bir mektepti; oyuncakçı dükkânı değil! Bu sebeple de yazı itina isterdi, ihtimam isterdi. Kendi masanızda çalışır, kendi kaleminizi ve kâğıdınızı kullanır, kendi kafanızı yorardınız; sanatın haysiyetini gözetirdiniz.

İşte bütün bu sebeplerden dolayıdır ki yazı kalitesi düşmüştür.

Ama diyeceksiniz ki, senin şu şikâyetinin çıktığı gazete veya mecmua, her ne ise, hangisi ise o dahi aleyhinde bulunduğun şekildedir.

Doğru.

... Fakat masaldaki, suyu insanı deli eden sarnıçtan içenlere bakarak akılları başında kalmış padişah ile veziri nasıl halka uymak için gidip o sarnıca kadehlerini uzatmışlarsa, bu veya o gazete ve mecmua da herkese benzemeye mecbur olmuştur; ticaret de modaya tabidir. Yarın usul değişebilir. Değişinceye kadar ben de şayet bir gazete veya mecmua çıkarırsam, yapacağım odur. Benim magazinimde de, belki, boyacı küpüne dalmış kapaklar, çorabını çeken kadın, kavak ağacına çıkan bal, devekuşu yumurtasını yutan yılan ve yılana gem takıp yarışa çıkarmış maymun resimleri göreceksiniz; aşkın müshille tedavisi hakkında bir etüt okuyacak ve deniz suyu ile karıştırılmış zencefil kökünün zayıflamaya birebir yaradığını öğrenip istifade edeceksiniz.

Bunların arasında, belki de, Yahya Kemal'in bir şiirine rastlayacaksınız!

Modası Geçmiş Bir Meşhur

Epeyce zamandır dünya gazeteleri ve mecmuaları çok şöhretli bir adamın resmini basmaz ve lafını etmez oldular.

Filvaki bu resim, pek de seyrinden hoşlanılacak, temaşası estetik tahassüslere yol açacak, göz ve gönül şenlendirecek bir güzel şey değildi. Ne bir sinema delikanlısıydı ki kadınlar boyuna bosuna, duruşuna, düşünüşüne, tebessümüne veya melaline kapılıp hayalata dalsınlar ve yaratana kurban olsunlar. Ne bir sporcuydu ki bacağına, baldırına, adalesine veya pazusuna bakıp iç çekelim ve göğüs geçirelim. Ne bir diplomat idi ki dünya vaziyetinde üzerine aldığı rolün iyi veya fena neticelerini düşünüp sevinelim veya üzülelim. Namlı bir muharrir, bir ressam, bir doktor, bir milyarder de değildi; meşhur bir katil, bir dolandırıcı, bir casus, bir haydut da değil...

O, sadece beline bir değirmi patiska sarmış bir kemik mekanizması, bir iri gözlüklü kadit, bir aç, bir hastaydı; acınacak bir yarı diri, bir yarı ölüydü. Bir iskelet farz ediniz ki henüz içi tamamen boşalmamış ve gözleri daha büsbütün kuruyup oyulmamış... İşte çoktandır mahrum olduğumuz resim bununkiydi.

Bir zamanlar her gün, her gazetede, muhakkak, ona da-

ir bir resim, bir makale veya bir haber, herhalde bir bahis vardı: Gandi açlık grevine başladı, Gandi hapse girdi, Gandi ölüyor, öldü, ölmedi; süt içti, ananas yedi; gülümsedi, uykuya daldı, ilh... ve resimlerini seyrederdik: Tahta bir sedire uzanmış, gayet rahatsız bir vaziyette, baş aşağı, kıç yukarı, takır takır, kemik kollarının arasından bize bakıyor, hem biz ona şaşacağımıza o bize şaşıyor gibi manalı, tezyifli bakışla... Yahut bizi elinden tutmuş tellağın kolunda hamama giren bir sıska tiryaki gibi düşmemesine, düşüp kuru kemikleri tuzbuz olmamasına çalışılarak güçbela bir yere götürülüyor. Yahut da sert bir küp kapağı üstüne bağdaş kurmuş, elinde bir tas, talimli maymun veya terbiye görmemiş bir insan vaziyetinde döke saça, çene kıllarından damlata akıta sütünü içiyor.

Hülasa, hiçbiri seyre değer hoş bir manzara değil. Plajda rastlasak deniz suyundan tiksinerek uzaklaşacağımız, trende veya tramvayda yanımıza gelse koşacağımız ve köşe başında görüp de tanımasak avucuna, uzaktan, sürünmemeye dikkat ederek bir kuruş atacağımız çirkin ve iğrenç bir adam kurusu, bir örümcekleşmiş adam!

Fakat yirminci asır medeniyetinin hayran kaldığı bir insan-ı kâmil numunesi!

Gandi'nin bu derece rağbet görüşünün sebebini şimdi iyice sezmeye başladım; O, silahsız isyan, harpsiz istiklal taraftarıydı; sulhseverdi; kendi tırnaklarını kendisi sökmüş, kendisini zararsız bir hale yine kendisi sokmuştu. Harpten yeni çıkmış olan beşeriyet, böyle bir tipe sempati duydu, Gandi; sulh remzi oldu.

Derken ufuklarda harp alametleri göründü; halk yeni

beliren simalara gözünü dikti. Bunlar öyle çırılçıplak, kamburu çıkmış, avurdu avurduna göçmüş ve karnı karnına yapışmış tiplerden değillerdi; çok sağlam, lüzumundan fazla yüklü giyinmişlerdi. Gandi sivildi; hem de tam sivil olmasına bir ufacık peştamal maniydi! Bunlar üniformalıydı; çizmeliydi, silahlıydı; ötekinin zıddıydılar: Gandi menfi siyaset, mülayimlik, oruç ve perhizle iş görecekti; bunlar müspet politika, sertlik, ordu ve donanma ile...

İki ayrı devri temsil ediyorlardı: Gandi'nin resimleri revaçtayken sulh ve asayiş günlerindeydik; yeni resimler meydan alıp eskisinin pabucu, yahut takunyası dama atılınca harp ve karışıklık devrine girmiş oluyorduk. Binaenaleyh, şayet bir gün gelir de gazetelerde yine Gandi'ye rastlamaya başlarsak dünya vaziyetinin salah yoluna girdiğini anlamış oluruz.

Gandi'nin ne şeklini, ne mezhep, ne de mesleğini sevmekle beraber şimdi o çehre bana adeta mülayim ve sevimli görünmeye başlıyor. Yanlışlıkla belden aşağı takılmış sanılan beyaz prostelası, mezat malı gözlükleri ve kurumuş haşhaş çiçeği başıyla acayip, belki de hoş bir şeydi; eski çanak çömlek dizili bir antika dolap vitrininde heykeli güzel durabilirdi, anlayanı düşündürür, anlamayanı güldürürdü.

Gandi'yi oldukça tanıyanlardanım. Bilirim ki Hint vatanperveri irfan ve isyan itibarıyla paha biçilmez bir Hint kumaşıdır. "Mahatma" yani "yüksek ruh" lakabını alan bu mükemmel adamın evvela bir mezhebi, saniyen bir mesleği vardır. Mezhebini benim anlayışım ve anlatışımla kısaca çizeyim.

Ruh kalın kabuklu ve kaba elyaflı bir meyvedir. Su ka-

bağı, meşe kozalağı, atkestanesi cinsinden bir münasebetsiz şey... Fakat meziyet göstere göstere bu şekil meyvenin kabukları incelir, lifleri sıyrılır, galizliği gider. Kabahat işleye işleye ise kabuklar kalınlaştıkça kalınlaşır; lifler üredikçe ürer, içindeki ruh baltayla yarılmaz ve tırpanla soyulmaz bir lif peyda eder. Gandi felsefesindeki bu acayip nebatın hayvanlıktan ve insanlıktan kurtulup Allahlığa inkılap için kabuklarından soyulması, kabuğun zar gibi incelmesi, lifin ibrişim kadar ipekleşmesi lazımdır. Bunun içinde "murakabe[1]"ye varmak, "riyazet[2]"e koyulmak, "kesr-i nefs[3]"e çalışmak iktiza eder. Ötesi maddiyetten büsbütün tecerrüt ve tamamen ruha tahavvüldür.

Milattan altı asır önce kurulmuş bu meyveli mezhebe, Gandi, zamaneye uyarak Tolstoy felsefesinden bir miktar şeker ve reçel eklemiş, eski ağza yeni taam yapmıştır. Mezhebi odur. Mesleği ise hepimizce malum: Silahsız isyan!

İşte benim müspet ve Müslüman kafama girmeyen nokta budur: Oruç ve perhizle isyan!

Mideme isyanın istilacıya isyan manasını alacağını realist ve pratik aklıma kabul ettiremiyorum. İsyanı yalınkılıç hücumda görüyorum; sedire uzanıp bağırsak kurutmakta değil! Kanını kurutmak değil, kanını akıtmak isyan olsa gerektir. Boş midemdeki gurultu, silahlı isyan gürültüsünün yerini tutamaz. Bedenimizi miskinleştirip uyuşturarak ruhumuzu yükseltmek belki Hint aklına uygundur; fakat Türk

1 murakabe: iç dünyasına dalma
2 riyazet: perhizle nefsini kırma, dünya nimetlerinden kendini uzak tutarak nefsine hakim olma
3 kesr-i nefs: nefis kırılması

kafası göğsünü gererek ruhun ulviyetini göstermeyi tercih etmek suretiyle gayesine erdi. İşgalde Anadolu oruçla isyan etse ve Atatürk perhizle mukabelede bulunsaydı Sevr kefeni güç yırtılır ve Lozan bayramına zor erişilirdi. Mideyi boşaltmanın istilaya karşı silah boşaltmak kadar tesirli ve şerefli bir iş olduğunu ne milattan altı asır evvelki Brahman mezhebi, ne de yirmi asır sonraki Tolstoy felsefesi bize kabul ettirebilir.

Bunlar içindir ki umumi bakıştan Gandi bana şekli, kıyafeti cihetinden olduğu kadar düşünüşü ve yürüyüşü noktasından da yabancı, fikrime aykırı, estetiğime zıt gelir. Mamafih şu harp hazırlıkları arasında geçen rahat kaçırıcı günlerde Mahatma'nın kadit bedeni bir sulh perisi kadar cazibeli, oruçla isyan nazariyesi bir evliya türbesi kadar gönül dinlendirici ve ruh okşayıcı görünmektedir. Yüksekten atıp tutma, gürleyici nutuklar, tank tayyare yürüyüşleri, afi ve caka içinde öyle yoruldum ki Gandi'nin körük bilmecesini hatıra getiren "ağzı var, dili yok; nefesi var, canı yok" tarifine uygun meslek ve mezhebini beğeneceğim geliyor. Adeta, koluna bir nebze de ben girsem, sütünü, bir defacık da ben versem diye yokluğunu çekiyor, hizmetini diliyorum.

Denizi Yenen Delikanlı

Günün birinde İstanbul'da Moda koyunda demirlemiş olan küçük kotralardan birine, bir sekiz tonluğuna tek başınıza biniyorsunuz; Marmara açıklarına doğru dümen kırıyor ve bir gündoğrusu bulduğunuz için, yelkenler şişmiş, tekne yan tarafa şöyle hafifçe yaslanmış, sahilden gittikçe uzaklaşıyorsunuz; nihayet enginde gözden kayboluyorsunuz.

Seyahatiniz tam beş sene sürüyor.

Ve bir gün beş sene sonra, bu ufacık tekne içinde ve bir başınıza yetmiş beş bin kilometre yol yapmış ve dünyayı devretmiş olarak tekrar dönüyorsunuz.

İşte Alain Gerbault 1924 – 29 yıllarında bunu yapmıştı; Havre Limanı'ndan böyle bir yelkenliye binmiş, garba doğru açılmış, Atlas Denizi'ni, Büyük Okyanus'u, Hint Okyanusu'nu geçmiş Afrika'yı çevirerek tekrar Atlas Denizi'ni bulmuş ve bir sabah yine Havre rıhtımına ayağını basmaya muvaffak olmuştu.

İnsan şu sergüzeşti başarabilmek kudretini gösteren cesaretli, marifetli, iradeli, çelik adaleli ve tunç yürekli kahraman gemiciyi alnından öpemediğine esef ediyor. Bir Okyanusu düşününüz, bir de sekiz tonluk sandalı... Tabii, fırtınalar, kasırgalar, onlar kadar müthiş olan durgun, yakıcı havalar,

gizli kayalıklar ve sığlar, girdaplar ve akıntılar, kara yüzü görmeden ve insan sesi işitmeden geçen geceli gündüzlü uzun aylar, bütün bu muhataralar ve eziyetlerle beraber!

İşte, geçen gün, Moda'nın dört hoppa genci, kadınlı erkekli, kalçalarını sallayarak ve son moda bir türkü ıslıklayarak, Kalamış koyunda havai, marifetsiz ve kıymetsiz bir gezinti yapmak için kotraya binerlerken aklıma bu Fransız delikanlısı ve onun şöhretli yelkenlisi "Firecrest" geldi. Bizim üç aylık yaz denizcisi gençlere tuhaf tuhaf baktım ve altlarındaki güzel kotranın züppe hayatta heder olan sağlam endamına acıdım. Sonra mefsuh[1] müessesenin bol maaşlar, lüzumsuz reklam israfları, hesapsızlık ve kitapsızlıkla boş yere denize attığı paralardan gençlerimizi denize ciddi şekilde ısındıracak hayırlı hiçbir himmete hisse ayırmadığına öfkelendim. Filvaki Gerbault'un yaptığını ada ve deniz çocuğu bir İngiliz bile aynı şartlar içinde daha başaramamıştır. Fakat bir Anadolu kıyısı turu yaptırmak ve yapanları mükâfatlandırmak faydalı bir iş olmaz mıydı?

Denizi ve denizcilikteki teşebbüsü, iradeyi, azmi sevdirecek, körleşip kalmış eski denizci ruhumuzu canlandıracak, tekrar yeşertecek eserlerin tercümesine de bir mükâfat ayırabilirdi. Mesela bahsettiğim "Firecrest" kotrasının dünya seyahatine ait üç ciltlik sergüzeşti ve bunun gibi hakiki hayatı ve mücadeleyi yalansız, riyasız, hayalsiz anlatan kitaplar dilimize çevrilmeli ve bastırılmalıydı. Er geç denizci millet şöhretimizi yeniden almak mecburiyetinde kalacak bir coğrafi ve siyasi vaziyette bulunduğumuzu "On iki ada" meselesi kâfi derecede göstermektedir. Anadolu, İsviçre değildir; hu-

1 mefsuh: fesedilmiş, kaldırılmış, dağıtılmış

dudunu karadan fazla deniz çizen ve denizde kaybettiklerinde gözü olan bir ülkedir. Yalnız karamıza ayak bastırmayan değil, kara sularında da yabana dumanı tüttürmeyen bir devlet olacağız. Karadaki hayat sahamız bize yetişiyor; lakin denizdeki azdır, dardır, uydurmadır, hakkından alınmış, hukukuna tecavüz edilmiş bir vaziyettedir.

Alain Gerbault'un seyahat notlarına dönelim: Bunlar iki bakımdan kıymetlidirler.

Birincisi deniz muhabbetini arttırmak, insana büyük teşebbüsler arzusu vermek, tehlike ve muhataralarla ünsiyet ettirmek gibi morali yükseltmek noktasından... Bazen gecelerde uyku gözüne girmeden bir eli dümende, öteki yelken ipinde, kasırgalara göğüs gererek yapayalnız, bahr-ı muhit[1] ortasında dağ gibi dalgalara ceviz kabuğu gemisinden meydan okuyan bu genç, bir şehamet[2] ehlidir. İnsan nelere dayanabilir, ne enerji sarfına muktedirdir, nasıl yılmaz, usanmaz, yıkılmaz bir mahluktur, onu bu sayfalarda görüyorsunuz. Kendi miskinliğinizden utanıyorsunuz; celadetler, cesaretler göstermek arzusu duyuyorsunuz; ruhunuz kuvvetlenmiştir, hayat ve tabiat darbelerine mukavemetiniz fazlalaşmıştır; benim gibi yaşını almışlarda bu tesiri yapan eser, gençleri er meydanına atacak mahiyettedir.

O, bir cesaret devridir, deniz gazisidir, dalgaların, kasırgaların fatihidir; tek başına, ordusuz bir serdar, bir galip kumandandır. Yendiği kuvvetler okyanusların, değil kocaman vapurları, adaları bile sürükleyip götüren, parçalayıp un ufak eden bütün kudretidir. Sıcak iklimlerin cehenneme

1 bahr-ı muhit: okyanus
2 şehamet: zekilik ve yiğitlik

bir pınar başı gölgesi gibi hasret çektiren hudutsuz, ölçüsüz, durgun ve bembeyaz alevini aşıp geçmiştir; o bir esatiri ilahtır.

Eserin ikinci meziyeti şuradadır: Henüz daha pek az görülmüş, tanınmamış, zevkine varılmamış okyanus adalarını birer birer, ağır ağır, yanaşa otura, yata kalka, geze dolaşa yakından, içinde temaşa.

Muz ormanları, ekmek ağaçları, minyatür volkanlar, mercan yığınları, inci tarlaları ve çiçeğe benzeyen kuşları, kuşu andıran çiçekleriyle güneşli, renkli, sulak, nur içinde yatan bu adalardaki inziva hayatı ne kadar cazibeli, ne derece dinlendirici! Genç denizci, bazen, bir, bir buçuk ay süren su üstündeki tam yalnızlık devresinden sonra, günün birinde, bu adalardan birine iniyor. Belleri peştamallı genç kızlar ve delikanlılar koşuşuyorlar, yemiş hevenkleri, kokulu dallar, hindistancevizi sütleri takdim ediyorlar; şerefine çiçekler takınıp kumsalda danslara başlıyorlar. Çoğunda para nedir, bilinmiyor; bu halkın ihtiyaçtan fazla vergili ve mahsullü toprak parçası üstünde maişet darlığından haberi yoktur; fakat sandığımız gibi vahşi de değillerdir; ahenkli dilleri, zengin masalları, ince şiirleri ve heyecanlı destanları vardır; derileri üzerinde bir nefis sanatlar sergisi taşıyorlar.

Eseri okudukça görüyor ve inanıyoruz ki medeni adam nereye ayak bastıysa oraya hastalık getirmiştir; iklime uymayan bir bina üslubu ve kıyafet şekli sokmuştur; parayı öğretmiş, ahlak fesadını aşılamıştır: Onun henüz girmediği adalar saadet içinde, sıhhatli, neşeli, hür yaşamaktan memnundur. Medeniyetten nasip alan yerlerde ise danslar iştahsızlamış, lisan bozulmuş, anane unutulmaya yüz tutmuş, örtülmeye

başlayan vücutlar hantallaşmış, ecnebi kanıyla karışan nesiller sakatlaşmış, sıskalaşmıştır.

Hülasa Alain Gerbault'un seyahatnamesini, misilsiz güzellikte, moral bir eser olduğu için Frenkçe bilenlerin okumaması hederdir. Tercüme ve neşir ile uğraşanlar için ise dilimize çevrilip basılması bir insanlık vazifesi, gençliğe yapılması lazım gelen bir iyiliktir.

Denizde Dans

Deniz kenarlarında su ve ışık oyunu heryerdekinden fazla olduğu için "Foto Magazin" gibi artistik fotoğraf mecmuaları plaj eğlence, manzara ve gezgincilerine çok sayfa ayırırlar.

Plajlarda sular oynar, ışıklar oynar, gölgeler oynar, kumlar oynar. Su, ışık ve gölge sonu gelmez bir çırpınma; alt alta, üst üste, kucak kucağa bir oynaşma halindedir.

"Kapris"lerin en şımarığı ve en gönül alıcısıyla kaçarlar, buluşurlar; ayrılırlar, tutuşurlar; serpilirler, serilirler, birbirlerinin bacaklarına sarılırlar, omuzlarına atlarlar, ayaklarına kapanırlar, sırtlarına çıkarlar; yine düşerler, yine kalkarlar.

Kumsallar su, ışık ve gölgenin nüdist kampıdır. Çırılçıplak ve serbest dolaştıkları, seviştikleri yer...

İşte onun içindir ki objektif için plajlar bir ziyafet sofrası kadar iştah kabartıcı, bir Hint hazinesi kadar göz kamaştırıcıdır.

Plajda dolaşırken, ben, adeta makinemin içinde bir helecan, bir can atış sezerim. Objektif, sanki kulağıma ikide bir, "Aç gözümü! Aç gözümü!" diye fısıldar, yalvarır.

Güzel tabiat manzaralarına ve bu tabiat ortasında keyfince dolaşan seçme endamlı mayolara daldığım vakit de elimin altından beni dürter:

"Ben de göreyim! Ben de göreyim!" der.

Ve resim alınınca deklanşörün sesi bir "Mersi!" gibi tatlı, müteşekkirdir.

*

Karakış basınca odanızdan çıkmak istemediğiniz çipil, loş bir günde magazinlerin yaz nüshalarını karıştırmak hoş bir avunma oluyor. Masanızın üstünde ışık, su ve gölge oyunlarının şevki, sıcağı, cümbüşü seriliyor.

Ilık ılık harelenen sular, sıcak tenli insan gölgeleri, ısınmış kumlarda ayak izleri... Bütün bu hararetli, sedefli ve yaldızlı arabeskler, bir fütürist ve sürrealist şiirler ve hikâyecikler geçmişin keyfini hatırlatır ve geleceğin ümidini verir birer hoş bilmecedir.

Seyrinden zevk alırım.

Geçen gün yine böyle yapıyordum, makalelerden birinde gözüme bir plaj haberi takıldı: Bilmem hangi plaj o sene civcivli, eğlenceliymiş, direktörlük mükemmel bir cazbant getirtmiş ve sesi her taraftan işitilsin diye uzak yerlere hoparlörler koydurmuş. Makale ilave ediyor: "Bu suretle kumlukta, hatta denizde bile dans etmek imkânı bulunmuştur."

Belki sizde de olur: Bazen en basit bir sözü anlayamayarak en güç tarafından incelemek...

Kendi kendime:

"Denizde dans? Bu da ne demek? Nasıl yapılır?"

Bir düşünceyedir daldım.

"Kumlukta dansı anladık," diyordum. "'Kumda oyna da çöp batmasın!' sözünün tam yeri... Bunu, haydi ben de yapayım, yaparım... Fakat denizde dans?"

Başladım bir çare, şekil, ustalık aramaya:

Dans, üstünde olmaz dedim: Batarsın. Altında olmaz, boğulursun. Sandalda olmaz, devrilirsin. Havada olmaz, tutunamazsın. Kabak bağlasan taşıyamazsın. Kanadın yok, uçamazsın. Yüzgecin yok, dalamazsın.

Diğer taraftan sarılsan sıcaklığını duyamazsın. Öpsen tuzdan tadını alamazsın. Dönsen muvazeneni bulamazsın.

Bu ne iştir, yarabbi!

Yüzerken dans ediliyor desek, bunu da şekle sokamazsın: Kulaçlama yüz, ne tarafından yakalayacaksın? Köpekleme yüz, kadını nerene alacaksın? Sırtüstü yat, üzerine mi çıkaracaksın? Su içinde git, altına mı yatıracaksın? Dalgıçlama yap, omzuna mı bindireceksin? Ve sonra, müziğe ayrıca nasıl ayak uyduracaksın? Ayak yerine el, kol, ağız mı uyduracaksın?

Hülasa halledilir muamma değil!

*

Pipomu doldurdum; düşüne düşüne... Yaktım, çektim, üfledim; düşüne düşüne... Dumanlarına baktım; yine düşüne düşüne... Kalktım, pencereye yaklaştım, yağmuru seyre daldım; hep düşüne düşüne!

Meğerse ne hiçten, ne lüzumsuz şeyler de düşünülürmüş?

Denizde dans...

Peki, ama nasıl? Hangi şekilde? Nereye basarak, neyi tutarak, nasıl bir cambazlık yaparak?

*

Zihnime o kadar işlemiş ki gece rüyama da girdi: Kendimi, kolumda, ayağa kalkmış fil arkalı, yayvan ayaklı, iri baldırlı bir kadınla denizde dans ederken gördüm. Yanımdakinin çeyrek tonluk kalçalarına, üç metrekare göğsüne rağmen suya batmıyorduk; suyun üstünde sekiyorduk. Çöp gibi sallanıyor, dönüyor, anaforlar yapıyor, yine tutunabiliyorduk; tüy hafifliğiyle bir Meksika dansı oynuyorduk. Sahil bize seçilmeyecek kadar uzaktaydı; fakat hoparlör başımın içindeydi; kariyoka beynimde ötüyordu.

Hem oynuyor, hem rüyada da düşünüyordum:

"Hayır," diyordum. "Dans eden ben değilim, ben bir Miki Fare'yim, beline sarıldığım kadın da Dessin Animé'lerdeki hotozlu ve kırmızı donlu dişi fillerden biridir! Sinemadaydım; çocuk filminde kendimi seyrediyorum."

Sinemada gibi de boyuna dalgalar atlıyor, dalgalarla beraber yükseliyor, alçalıyor, fakat tepede, ara vermeden dönüyorduk. Fili fırıl fırıl, boynuma asılı, çöp vücudumla çeviriyor, çeviriyordum; fırlatıp tutuyordum; tutup yine çevirmeye başlıyordum. Ben de denizde dans ediyordum!

Hint Denizi'ndeki Ufak Ada

Sekiz tonluk bir kotra, hafif bir meltemle yarı şişmiş yelkenlerini birer birer indirdi, Adanın gölgede süzülüp dinlenmiş bir küp suyu kadar serin ve berrak, minimini koyuna demirini attı. Vakit sabahtı ve sahildeki orman o derece taze ışıklı, parıltılıydı ki ağaçlar camdan yaprak açmışa, dallar ampulden meyve vermişe benziyordu.

Hint Denizi'nin vapur uğramaz ve seyyah ayağı basmaz bir ücra adacığındayız; yani, hemen hemen dünya yüzünde sayılmayız bile...

Ne saadet, değil mi?

Sizlerin de bu sırada, kan gövdeyi götüren şeametli Avrupa'ya sırtınızı çevirerek, okyanus adalarındaki inziva hayatına hasret çeke çeke, "edebiyat-ı cedide" lisanıyla:

"Oh! Uzaklara gidelim! İnci mercan dizelim!" diyeceğiniz gelmiyor mu?

Ruhunuzda zalim medeniyetten kaçmak ihtiyacı yok mu? Filvaki yukarıdaki söz, biraz da kumruların "Üsküdar'a gidelim, lokum şerbet yiyelim"ine benziyorsa da bizim istediğimiz, o kuşlara atfedilen gıdalarına uymaz, izansız temenni kabilinden değildir. Yerlerimizden uzaklaşıp hakikaten uzak, sakin, dertsiz, münzevi inci, mercan adalarına

kaçmayı hiçbir zaman bugünkü kadar candan, gönülden istememişizdir.

Hatta zannediyorum ki İstanbul ahalisi, bu yaz mevsiminde her senekinden fazla, uzak, ıssız sayfiyelere rağbet gösterecektir. Nitekim ben de elektriği olmadığı için tramvay ve radyo sesi gelmeyen ve telefonu ötmeyen bir kıra çekilmeye karar verdim. Cam fener ışığında toplanıp gürültüsüz bir gecenin yumuşak karanlığını sırtında hissetmek ve Avrupa merkezleri yerine ağustosböceklerinin kaygısız gevezeliğini dinlemek, bir sancının dinmesi kadar hoş olacak!

Fakat buna kavuşuncaya kadar kendimi, haftalardan beri seyahatnameler okumakla avutuyorum. Ruhum, cesur gemiciler ve inatçı kâşifler peşinde ummanları aşıyor; rüzgârlar ve akıntılar önünde medeni ülkelerden uzaklaştıkça rahatladığımı, inziva âlemine daldıkça ferahladığımı duyuyorum.

Emin olunuz ki arzda henüz cennetin kökü kazılmamıştır, hâlâ umduğunuz cenneti bulabilirsiniz. Bunu Alain Gerbault'un üç ciltlik seyahatnamesinde şaşırtıcı tafsilatıyla okudum. Gerbault genç bir Fransız sporcusudur; sekiz tonluk bir kotra ile tek başına, ne kaptan, ne tayfa, ne arkadaş, Havre Limanı'ndan kalktı, Atlantik'i geçti, Panama Kanalı'ndan sıyrılarak Büyük Bahr-ı Muhit'i aştı, Hint Denizi'nden Ümit Burnu'na kaydı, Afrika'yı çevirip beş sene sonra yine, hareket ettiği limana tek başına indi.

Yani inanılamayacağı başardı.

Nefsime taalluk ettiği cihetle daha mühim, daha faydalı bir iş de yapmış oldu: İki haftadan beri Avrupa'nın batısında

tarihin kaydetmediği bir felaket hız devrini geçirirken beni de yanına aldı; beraberce yelken açtık, fırtınalar atlattık; İmbat Koyu'nda günlerce mıhlanıp kaldık; sonra tatlı meltemlerle keyifli keyifli yol aldık. Ne adalara uğramadık, ne çeşit insanlarla karşılaşmadık, ne manzaralarla oyalanmadık!

İşte Hattıistiva'yı[1] aştık; artık Kutup Yıldızı'nı senelerce göremeyeceğiz. Yalnız önümüze serilen değil, başımızın üstündeki gök de bambaşkadır; her şey değişmiştir. Açık denizde, bir gün bakıyoruz, kotramızın etrafı çiçeklenmiş bir çayıra dönmüş, sarı gözlü beyaz papatyalardan siyah gözlü kızıl gelinciklere kadar coşkun bir kır manzarası... Bunlar, bir cins balıktır, bir sürünün akını ortasında kalmışız. Bir başka gün köpekbalıklarıyla çevriliyoruz; sert ağızlarını oburcasına açarak, gözleri üzerimizde, saatlerce peşimizden geliyorlar; çıplak vücutlarımız kim bilir ne kadar iştahlarını açıyor, arzularını kabartıyor. İçlerinden muhakkak:

"Düşsenize, atılsanıza..." diyorlar. Bana ciğerci sırığı arkasından gelen köpekleri ve ciğercinin ayaklarına sürtünüp cilve yaparak kandırmayı ümit eden sırtları kalkık kedileri hatırlatıyorlar. İşte gece: Kotra denizde değil, milyonlarca yıldızın cıvıldadığı bir Kehkeşan ortasında, semada yol alıyor. Fosforlu böceklerin geçit yerine rast gelmişiz; gemi hızlanınca etrafına kıvılcım yağmuru serpiyor ve gidişi bir havai fişeğin nurlu yükselişine benziyor.

Ya uçan balıklar?

Kotranın güvertesi mütemadiyen bunlarla doluyor, çırpınmalarından başımız dönüyor, kulaklarımız uğulduyor.

1 hattıistiva: ekvator

Başımızın üzeri yırtıcı kuşlarla doludur; haykırışarak balıkların peşi sıra koşuyorlar, iniyorlar, kapıyorlar, yükseliyorlar. Su ve gök, bir kıyamet geçiriyor. Daha sonra ne balık, ne kuş, ne fosfor, ne yıldız derin bir sükût ve kalın bir sis! Böyle, pelteden bir deniz ve cibinlikten bir gök ortasında, haftalar, kararsız ve iradesiz, güverteye sırtüstü uzanmış, uyukluyoruz.

Derken sis yırtılıyor, hafif bir rüzgâr yelkenleri şişiriyor ve ufukta bembeyaz bir kumsalla çevrilmiş yemyeşil bir adanın süslü bir pasta kadar itina görmüş şirin manzarası beliriyor. Artık karadayız, tunç bedenli ve iyi huylu vahşiler bize karaca kebabı, muz içkisi, portakal şerbeti ve taze ananas ikram ediyorlar; havaya, ateşte çevrilen kekikli et ve güneşte pişen olgun kokulu yemiş tütsüsü dağılıyor. Meşaleler yanıyor, sazlar çalınıyor, danslar başlıyor. Ay çıkarken halk dizüstü çöküyor, ilahiler okuyor ve fecre kadar kâh eğlence, kâh ibadet, minimini yeşil ada bir bayram geçiriyor.

Fıçılarımızı berrak pınar suyuyla, ambarımızı sedef parıltılı pirinç ve sırma sakallı hindistanceviziyle dolduruyoruz, altın şuleli meyveler güvertemize yığılıyor, ahalinin fildişi beyazlığındaki tebessümleriyle arkamızdan çiçekler atılarak tekrar yelkenleri fora ediyoruz ve engine açılıyoruz.

İşte Marquis Adaları, işte Fidji, işte Torres Boğazı... Yeni Gine'yi geçtik, Timor önlerindeyiz. Kasırgalar mı yemedik, kayalıklara mı saplanmadık, sislerde mi bunalmadık! Ne gruplar, ne tulular, ne alaimisemalar, ne yıldız yağmurları ve ne yıldırım oyunları, neler de neler! Bazen gök bir portakal rengi aldı, bazen deniz menekşe tarlası kesildi, lale bah-

çesine döndü. Bulutlar, Alp silsilesi kadar beyazlanıp şaşaasıyla göz aldı, yahut kara taş kesildi. Heybetiyle gönle korku saldı. Fakat ne olursa olsun yine rahattık; medeni dünyanın sefil çalkantısı bize kadar gelmiyordu; zaten gelecek yerlere demir atmıyorduk, medeniyetten ucak bucak kaçıyorduk. Ve bu sırada ideal bir toprak parçasına ayak basmıştık.

Hint Denizi'nde, Direction Adası'nın beş mil cenubundaki Koko Adacığı... İşte yirminci asır dünyasının tek cenneti burasıdır. Alain Gerbault bu yeri şöyle anlatıyor: "Beni meşhur kâşif Ross'un torunlarından olan bir İngiliz karşıladı, 1816 senesinden beri ailesi o adada yerleşmiştir. Ada, ailenin malikânesidir. Bir devletin hükmüne ve kanunlarına tabi olmayan ahali para hakkında hiçbir fikre malik değillerdir. Yerliler çalışırlar, hindistancevizi toplarlar, bunları getirip Mösyö Ross'a verirler, mukabilinde kendilerine lüzumu olan eşyayı alırlar, tekrar işlerinin başına, kulübelerine dönerler. Adada tertemiz yollar, zarif köy evleri vardır; evlerde sıhhat kaidelerine şiddetle riayet edilir, spor eğlencelerine ehemmiyet verilir." Ve ilave ediyor:

"Bu, benim kurduğum bir hülya idi; Polinezya'dan geçerken ben de öyle bir adaya sahip olmak rüyasına dalmıştım. Adacığıma seçeceğim bir yerli kabile iskân edecektim, para sokmayacaktım, halk spor ve sanat sevgisi içinde, mesut, yaşayıp gidecekti..."

Zavallı Gerbault! Şimdi şu saatte, şayet henüz sağ bulunuyorsa, Flandr cephesinde, top, tayyare, tank ateşine göğüs germiş, kahramanca dövüşüyor mu? Yoksa yol kenarındaki yamru yumru, delik deşik bir melun zırh yığınına başını da-

yamış, bağrında yara, Hint Denizi'ndeki bu ufacık adayı mı düşünüyor, yelpazeli muz dalları altında serin kalmış pınarının berrak suyunu mu özleyerek can çekişiyor?

Hint Denizi'ndeki ufacık münzevi ada...

Onu ben de hasretle anıyorum; belki, bu satırları okuduktan sonra sizler de hasretle anmaya başlayacaksınız ve Koko Adası'nda hindistancevizi devşiren bir vahşi olmadığınıza yanacaksınız.

Harp ve Kadın

Kadında sevinç ve yas, varlık ve yokluk, yeni evlilik ve dulluk, beşik ve tabut, bütün dünya mukadderatı daha fazla yakıştığı, onun girdiği tablo daha tesirli ve manalı olduğu içindir ki, korkunç harp levhalarına, matem abidelerine, kahramanlık heykellerine çoğu defa bir kadın ekleriz. Kadın "timsal" olmak noktasından en fazla sezdiriş kudretini sonsuz ve hudutsuz bir düşündürücülük hassasını haizdir. Bir tabloda ne tavır alırsa alsın, ne şekilde bulunursa bulunsun, ne ile meşgul olursa olsun, serviye yaslansın veya pınara eğilsin, kucağında kedi veya omuzda şal, bir sedire veya çayırlar üstünde tuvaletli ve çıplak, verilmek istenen manayı ve uyandırılmak istenen heyecanı büyük bir kolaylık ve belagatle ifade vasıtasıdır. İfade, vasıtalarının en zarafetlisi, en çabuk anlaşılanıdır. Kadın hem çok dekoratif ve "plastik"tir, hem de o nispette fikir işletici ve ruha işleyicidir.

Resimde ve heykelde mevsimleri ve iklimleri, manzaraları ve dekorları bir kadın ilavesiyle daha canlı ve süslü gösterebiliriz; erkek yalnız başına aynı tesiri yapamaz; bedii zevkten anlayış kabiliyetimizden mühim bir hissemizi eksiltir. Bir odanın mahrem ruhunu daha ziyade, mesela pencere önünde yününü ören veya kanepesine uzanıp kitabı-

nı okuyan bir kadın silueti ile ifade mümkündür. Mesela, İstanbul'un bir ücra, harap, loş, çökmüş sokağını çizerken bir kenarına saçı örgülü, ayağı takunyalı bir küçük kız şekli ilave ettiğimiz zaman garipliğini daha kolaylıkla duyabiliriz; hayatın o köşesindeki melalini daha yakından anlarız.

Sefalet ve sefahet sahnelerini tamamıyla canlandıran kadındır; bütün peyzajları ve pastoralleri, yani kır ve çoban levhalarını da yine o renkleştirir ve o rayihalandırır. İhtirası en dokunaklı gösteren kadın olduğu gibi ahlak yüksekliğine de yine kadın daha kudretle model teşkil edebilir. Denebilir ki sanatta kadının rolü bir "kolaylaştırıcılık"tır; zevk ve heyecanı derhal harekete getirir ve sonra da bize anlayış ve duyuş yolumuzda rehberlik eder.

Son günlerin harp ihtimalleri karşısında teessüre kapılıp eski gazeteleri gözden geçirirken rast geldiğim cenk tablolarıyla matem abidelerinde kadına verilen büyük ehemmiyete bir daha şahit oldum. Muharebe faciasını tel örgülere takılıp kalmış parça parça cesetlerden fazla yıkık bir ev kapısında, eşiğe çıkıp düşünen bir kadın temsil ediyor. Harp kahramanları ve sayısız şehitler için dikilen mermer, tunç, granit abidelerde dizüstü düşmüş bir dul kadın, öksüz çocuğunu taşıyan bir genç ana birinci planda ve birinci roldedir. Hikâye ve romanlar, daha fazla cephe gerisinde kadının çektiği ıstırabı, düştüğü sefalet veya fahişelik, müthiş akıbeti tasvir etmektedir. Casusluk hikâyelerinde onun mevkii en ileridedir; "Matahari" ve "Madam Doktor" modelleri casusluğa şimdiye kadar alamadığı bir mertebeyi verdi; bir yeni romancılık sınıfı, sistemi yarattı.

Harpten bahsedilince gözümün önüne gelen o kanlı,

korkunç siper ve süngü süngüye boğuşma manzaraları kadar arka sıradaki faciaları da düşünmekteyim. Cephenin bir hızı, bir sirayet edici, unutturucu, hatta dimağı büsbütün yok edip insanı makine haline sokan bir tesiri vardır; erkek bu halet içinde, hemen hemen otomatik bir şekilde harp eder; top, tüfek sesi ve vazife kaygısı düşünmeye, ıstırabını duymaya vakit ve mecal vermez. Halbuki cephe arkasındaki kadın için melun vakit düşünmekle bekleyiş ıstırabın daha derin ve kuvvetli duyulmasına sebep olur. Kocasıyla ve çocuklarıyla beraber yaşamaya çalıştığı evinde yalnızdır; etrafındaki eşya hatırlatıcı olduğu için unutmak imkânını bulamamaktadır.

Saatin tıktıkı ne kadar iç ezici, sünür bozucudur... Ya kapının zili bir şarapnel patlayıcı kadar korkutucudur! Harp zamanı postacıyı bekleyen bir kadının çektiği azabı iyice düşünürseniz yalnız bu, ona sonsuz bir merhametle, şefkatle bakmanıza yetişebilir.

Erkek, daha ziyade, cephede maddi tehlikelere ve acılara maruzdur; cephe gerisinde kadını moral felaketler de bekler. Manevi eziyetlerle, yoksuzlukla, kifayetsiz gıda ve himayesiz hayatla iki şekilde zaafa düşen kadın benliği ve kadın vücudu kolaycacık çiğnenmeye müsait bir hale gelmiştir. Cephe gerisi ahlaksızlığı onu temiz hülyalarından yavaş yavaş uzaklaştırır; zorla soyar ve istemeyerek kaldırımlar üstüne atar. Savaşta erkek cephelerde kırılır, kadın caddede... Biri ölse de temiz kalır, şehamet sahasında yer almıştır; öteki yaşasa da kirli kalır, sokak malıdır.

Suriye şehirlerinin umumi evlerinde eğlenirken bir etüt yapmaktan kendini alamayan bir gazeteci arkadaşım

İstanbul'dan oralara düşmüş kadınların onda sekizinden şu cevabı almıştı:

"Fırınlar önünde ekmek almak için beklerken kandırdılar."

Bu kadınlar umumi harbin sakat bırakarak hâlâ süründürdüğü cephe gerisi kurbanlarıdır; hâlâ yaraları işlemektedir.

Bütün bunlar içindir ki bir harp ihtimali ortada dolaştığı zaman kadınları da düşünerek ayrıca üzülürüm, harpten ayrıca tiksinirim.

Mesela, şimdi öğle üzeri şu satırları yazarken ara sıra yerimden kalkıp penceremin önüne gidiyorum ve caddeye bakıyorum. İşte bir genç kız köşedeki fırından geliyor; taze, ılık, sert ve cilalı kabuklu bir has ekmeği yine öyle olan göğsüne bastırmış, maddi ve manevi bir iştah açıcı güzellikle evine dönmektedir, İşte karşımdaki apartmanda bir hanım, yemek sofrasını hazırlamış, işinden dönecek olan kocasını bekliyor. İşte şu evde bir ana yirmisine yetiştirmiş gürbüz oğluna bir şeyler söylüyor ve gülüyor. İşte bir büyükanne balkondan eğilmiş, bahçede incir toplayan torunlarını seyrediyor.

Bu sulh manzaralarına kadın en ehemmiyetli unsuru katmaktadır; onlara bakarken sulhun nimetini daha iyi anlıyorum ve bunun zevkini daha derin duyuyorum.

Harp şu bütün gördüklerimi değiştirecektir ve fırının önünde hassasız bir parça ekmek bekleyen cılız kız, kurulmamış sofra, cephede kalan delikanlı, hoş bahçeye bakıp maziyi düşünen büyük ana ile harp manzarası; feci ve amansız, bir bombardıman tablosundan daha sessiz, daha ıssız, daha mazlum, gözlerimi karartacaktır.

Boy Bos

Kadınlarımızı boylatmak lazım.

Uzun ökçenin bu işi görmeye yaramadığı anlaşıldığından artık meseleyi kunduracıların elinden almalı, başka bir yoldan, fen ve ilim yolundan halle çalışmalıyız.

"Normal" bir boyun verdiği güzelliğin yerini hiçbir süs gayreti tutmuyor. Ne kayısı renginde pudra, ne deve dikeni kirpik, ne garibaldi tırnak... Hatta ne de kürk, ne de yeni biçim şapka!

Sokaklarda dolaşırken dikkat ediyorum: Hanımlarımızda gümüşülü tilkiye fazla bir rağbet ve yersiz bir güven var. Kürk, sanki peçe ile keçe gibi her ayıbı, her kusuru, boy eksikliğini ve yürüyüş ahenksizliğini örtüyor.

Halbuki daha çok meydana çıkarıyor.

Boy denizde, atta, arabada, kürek çekerken, tenis oynarken, hele dansta, hele yolda, her yerde, her işte, gezerken ve otururken, koltukta ve yatakta, daima lüzumlu ve klasik hüsün itibarıyla şart. Hemen hemen medeni bir şart!

Uzunca boylu bir erkeğin yanında kısaca bir hanıma rast gelince gözümün önünde bir grafik tablosu tecessüm ediyor: Cumhuriyet devrinden evvelki mektep talebesiyle şimdikini gösteren bir mukayeseli resim!

Kadınlarımızın niçin bana, bu defa çok kısalmış görünmesinin sebebini bulur gibi oluyorum: Eskiden çarşaf ekseriya siyah renkliydi; koyu renk uzun gösterir. Spor ökçeye rağbet yoktu; bu, iki, üç santim epeyce fark hasıl ederdi. Baştan yukarısını yükselttiği için boyu kısaltan şapka da kullanılmazdı; onun tesirini de hesaba katmalı. Şimdi ayrıca, bir bela daha zuhur etti: Etekler tekrar kısaldı. Kısa etek boysuzu büsbütün indirir, yerden yapma eder.

Fakat bütün bu bakış ve görüş oyunlarından başka ortada daha ciddi bir hal var: Yeni nesil çok kısa boylu yetişiyor.

Neden acaba?

Bilirim ki güzellik kısa boyluda da kaybolmayan bir meziyettir. Oya gibi güzellikler vardır ki ufak tefeğe pek yaraşır. Fakat her güzellik boysuzu açmaz; boya bosa ihtiyacı olan güzellikler, çehreler vardır ve çokluk da böylesindedir.

Ben boy taraftarıyım.

Kürklere bürünmüş boylu bir kadın ne "şahane"dir! "Dünyayı ben yarattım!" der iddiasına kadar varamayacağım, ama "Şu camekânlar, şu mağazalar üstündeki apartmanlar benimdir!" manasında bir mal sahipliği tavrı taşır; bana öyle gelir, övünme hali sezerim.

Midilli hoş bir mahluktur; fakat kısrağın yerini tutmaz. Pekinuva cici ve lüks bir dosttur, fakat onda ne tazının estetik hatları, ne bir İngiliz "seter"inin gözü sevindiren tabii endamı vardır. Şampanyanın ancak boylu ve narin kadehe yakışması gibi kadının şık benliği de bodur şekle yaraşmıyor. Fıskiye göğe, aya ve güneşe uzandığı zaman daha zariftir, manalı ve gönül alıcıdır; suyu kısıldığı vakitte değil! Kadında şimşek gibi uzun çakış, havai fişeği gibi boylu akış

heyecanlı oluyor. Boy ziya gibidir, serpilip uzanması şiirini arttırır.

Geçen gün Enderunî Vasıf'ın divanından:

O gülendam bir al şala bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün!

beytini okurken gözümün önüne ne Lilian Harvey, ne Anna Bella, ne Claudette Colbert geldi. Bunları pek şirin, pek şeker, etlerini karides gibi beyaz ve diri, ayrıca marifetlerini hoş ve sevimli bulmakla beraber, tutup elimle, okşaya kokluya masamın üstündeki incecik vazoya bir yasemin demeti gibi yerleştirmek veya bahümün cam rafına beyaz mine enfiye kutuları gibi dizmek istemekle beraber!

O şiirin önüme getirdiği modern tablo şöyledir: Büyük bir "palas"ın geniş holünden ihtişamlı boy ile suvare elbisesinin eteklerini sürüyerek geçen bir feyizli kadın... Belki de bir Zarah Leander, bir Joan Crawford, hele bir Edwige Feuillère!

İşittiğime göre kısa boylu yıldızların ayakları altına, âşık rolünü oynayan uzun boylu erkeklerin, mesela bir Gary Cooper'in yanında, sinema hilesi olarak yüksek kutular koyarlarmış... Bunun hakiki hayatta tatbikine imkân yok!

Hem bilmem dikkat ettiniz mi? Tarihe yer etmiş büyük kadın tipleri, Semiramis'ler, Salambo'lar, Mesalina'lar, Teodora'lar, Pompadur'lar vesaire bize –olduklarının belki de aksine– hep uzun boyluymuş gibi görünürler. Bu onların boylarını bilmediğimizden değil, tarihe geçmek için boylu boslu olmayı daha yaraşıklı, daha elverişli bulduğumuzdandır...

Napolyon'u ve Kleopatra'yı, ben, epeyce zaman olduk-ça uzun boylu sanmıştım. Yaptıkları şöhretten...

Yabancı ülkelerde göremeyenler de Atatürk'ü hep öyle sanırlardı.

*

Benim bu latifeler haricinde asıl söylemek istediğim şudur:

Yolda rastladığım kız talebemizi çok kısa boylu, epeyce bodur görmekteyim. Allah vergisi sayılan boy, sanırım ki, ilmi metotlar, gıda ve idman usulleri, birtakım seleksiyonlarla nesilden nesile yükseltilebilir. Hiç olmazsa daha fazla kısalmasının önüne geçilebilir. Bu hal, mesul makamların dikkatten uzak tutmamaları lazım gelen bir mesele olsa gerektir.

Mamafih bedbin şekilde makalc bitirmeyi sevmediğim için hemen ilave edeyim: Boy her şeyi tamamlamaz, bilakis boylu olunca, çok göze çarpacağı düşünülürse, güzel, hatta güzelden yüksek olmak icap eder. Bu itibarla uzun boylu olmanın mahzurları kısalıktakinden çoktur. Evvela memleketimizde uzunluğa alışılmamıştır. Sonra, öyle boyu olanların el, ayak gibi meydanda duran uzuvları, bilhassa kemikleri iridir, serttir, göre batıcıdır. Pek uzun boyun akıl üzerindeki tesirini, bu zehabı da unutmamalı!

Hem santim itibarıyla kısa, fakat nedense orta boylu, güzel boylu görünen birçok hanım tanıyorum. Bu, sanırım, giyiniş ilmine vukuftan ileri geliyor.

O halde, uzanmaya kadar, giyinmemizi boyumuza uyduralım.

Boza Bardağı Karşısında

Bir Amerika üniversitesinden bozanın nasıl yapıldığı sorulmuş. Demek ki –şayet hoşa gider, tutuverirse– bu şark içkisi, yakında, teşekkül unsurlarının mahiyetini değiştirmemekle beraber, tıpkı o diyarda feyiz iktisap edenler gibi, zahiren başka bir hüviyete girecek, Amerikalılaşacak!

Şöyle tasavvur ettim: Yeni Dünya'da –yeniliği kalmadı, haylice yıprandı, köhneleşti ya!– bir bardayız; yüzleri kemikli, dişleri banyo odası duvarları gibi emaye, erkek güzeli, fakat basit kafalı dört talebe uzun iskemlelere, leylek bacaklarını güç sığdırarak konmuşlar. Barmene: "Boza!" diyorlar. Acaba bu isim bizdeki telaffuzunu muhafaza edebilecek mi? Pek şüpheli... Türkün bozasında, bozayı ifade eden bir ağız dolduruculuk, koyuluk, tokluk, aynı zamanda son iki harfi sayesinde bir yumuşaklık, hatta yarı mayhoşluk vardır. Amerikalı bunu muhakkak, biraz olsun dişleriyle sıkacak, dilinde ezecek, gırtlağında gunneleştirecektir: bozalığı kalmayacaktır. Sade telaffuzca değil, lezzetçe de değişecektir.

Emri alan barmen bir mermer küpten kalaylı bakır kepçe veya teneke mırmırıkla yayvan, kalın bardakları dolduruverecek mi? Hayır! Modern tezgâhtar, acayiplik, hususiyet,

reklam olsun diye, bu yeni içkiye mahsus icat edilmiş, meselа eski evlerimizin tahta tırabzan parmaklıkları şeklinde boğmak boğmak krome kadehleri önlerine dizdikten sonra torpil biçiminde, sımsıkı kapalı nikel bir kabı var kuvvetiyle sallayacak, sallayacak, bozayı kokteylvari karıştıracak, soğutacaktır. Bu iş bitince torpile bitişik otomatik termometreye bakacak, derecesinin dört buçuktan bir dizyem aşağı, yukarı olmamasına dikkat edecektir. Kıvamını bulmuşsa bardaklara boşaltacak, üzerlerine de elektrikle işleyen bir kordonlu aletten tam beş santigram olmak şartıyla tarçın dökecektir.

Daha bitmedi; barmen soracaktır: "Viski? Şeri? Amer-Piperment? Kasis?"

Müşterilerden her biri bu garp içkilerinden zevklerine uyanı söyleyecekler, gene otomatik bir damlalıkla bozanın içinc hcr birinden veya hepsinden, keyfe göre beşer, onar damla serpiştireceklerdir. Sıra, artık, içmeye gelmiştir. Garson kenardaki otomatik saman sapı vazosunu önlerine itecektir. Bu saplar, bir mühendisle kimyagerin uzun, pahalı tetkikatı neticesinde bozayı izafi sıklet ve kesafetine[1] nazaran en kolay, en lezzetli emebilecek tarzda, bilhassa bu mayi için imal edilmişlerdir. Üzerlerinde kabartma mavi harflerle "Boza-Special" kelimeleri ve "Made in U.S.A." işareti yazılıdır; patentalıdır ve mucidi, çoktan milyarder olmuştur.

Genç üniversiteliler, bozalarını bir nefeste içecekler, daha doğrusu sömürecekler, sonra uzun iskemlelerinden düşercesine atlayacaklar, memnuniyetlerini göstermek için

1 kesafet: yoğunluk

birbirlerinin karınlarına birer yumruk atacaklar, ayaklarına çelme vuracaklar ve bağıracaklardır:

"Very delicious!"

Boza, Amerika'da böyle içilecektir.

O sahne, hayalimde silindikten sonra gözümün önüne eski İstanbul, eski kışlar, küçük ahşap evler ve boza âlemleri geldi. Oda, fırdolayı tahta kerevetli, pamuk minderli, sedirler ise katı ot yastıklıdır ve hepsi birden Anadolu kilimleriyle kaplıdır. Perde yerine cicim dedikleri kabartma nakışlı halılar gerilmiştir; bunların arkasındaki istorlar beyaz muşambadandır ve şimdikiler gibi çekince yukarı aşağı fırlayıp kayan zemberekli cinsinden değildir; eski kupa arabalarınki sisteminde, yandan makineli ve kordonludur; ağır ağır iner ve gıcırdayarak çıkar. Kenarda, parlak teneke çemberlerle bağlanmış emektar çini soba ve yanında Kademhayır Bacı'nın pembe avuçlu siyah elleriyle ve küle batırılmış limon kabuğuyla ovduğu kırmızı bakır mangal; altında sıcaktan serilmiş, baygın, fakat memnun bir tekir kedi... Mangaldaki kaynayan güğümün pelikan kuşununkine benzeyen yayvan ağzından rehavet arttırıcı bir buğu dağılıyor, havaya ıhlamur, hatmi nevinden gevşetici, yahut karanfil gibi teneffüsü kolaylaştırıcı bir ılık rayiha yayılıyor.

Yerdeki minderlere oturularak, fisto çevrilmiş beyaz patiska örtülü gaz iskemlesinin ışık kaynağına yakın, fincan veya altı kol iskambil oynanmaktadır. Erkekler entarili, kürklü, takkelidirler; kadınlar örme yün eteklikli, dar pazen hırkalı, başları yemenili veya namaz bezlidir. Kaybeden grup, sonunda bir çil çeyrek ve bir kuruş feda ediyor; "Vefa ne kadarcık yer, Ali Efendi gider, alıverir."

Dışarıda kar var. Karlı gecelere mahsus akçıl, sunduru-cu bir karanlık var. İşte, aydınlatılmamış daracık eğri büğrü sokaklarda, etrafa sarsak ışık çemberleri yayarak giden cam fenerli bir hayalet... Bu hayalet biraz sonra dönüyor, bekle-yenler, ucuna bir boş makara bağlanarak yukarıki odaya tut-turulmuş ipi çekiyorlar, kapı açılıyor, kapanıyor. Kundura-ların ve paltonun üzerine birikmiş karları silkelerken çıkan ayak ve el sesleri... Nihayet ortaya konan kocaman bir pul şişe... Bu mavimtırak, lekeli, sırça şişenin ağzı, şöyle büküle-rek tutturulmuş renkli bir kâğıtla kapalıdır; ayrıca, yanında, muska kadar ufak ve gene aynı renkteki kâğıtta tarçın var-dır. Bir devlet dairesinin muhasebe defteri parçasından ya-pılmış kesekâğıdında duran leblebi ise, cepte taşındığı için soğumaya vakit bulmamıştır, gevrek ve ılıktır.

Kimin aklından geçiyor, harp, tank, tayyare, sığmak veya Eminönü'nün açılması. Beyazıt'ta gazino, Erzurum'a tren, İzmir Fuarı, bulvar, refüj, Etibank, Sümerbank, hatta sine-ma! Zehî[1] tasavvur-ı batıl, zehî hayal-i muhal! Saat kaç? Üç... Güneş batalı üç saat olmuş; yani şimdiki ölçüye göre henüz on dokuz! Fakat o uzak devirde bu saat, gece yarısı kadar geçtir; evlerde yükten çıkarılan yer yatakları çoktan serilmiş; şehir, ilkmektep talebesi gibi basit düşüncelerle, basit rüyalı çocuk uykusuna varmış: İstanbul çoktan uykusunu almıştır.

Ve bugün ben, o saatte Beyoğlu'nun karamelalar ve ga-tolarla alafrangalaşmış bir alaturka şekerci dükkânına giriyo-rum; ne derece mümkünse o kadar hasis, dar, istiapsız şekle sokulmuş güdük bir bardakla, ayakta mostralık sanılan bir

1 zehî: ne iyi, ne güzel

boza içiyorum; çeyreği veriyorum; ağzımda eski lezzetin binde birini bulamayarak ve bu üç şekil boza içişi düşünerek, damağımdan ziyade dimağımda bir tokluk, tramvayların, otobüslerin, otomobillerin, birbirini muştalayan halkın arasından, itile kakıla, boza kadar gevşemiş, evime dönüyorum.

İnsan ve Kuyruk

Bana öyle geliyor ki insan, yaratıldığından beri, etrafında yaşayan başka mahluklara baktıkça kendisinde mühim bir eksiklik hissetmiş, bu noksanın hikmetine akıl erdirememiş ve ona benzeyenini yapmak için zihnini yormuş, zahmetini çekmiştir: Kuyruk.

Hatta hayalimden şöyle bir hikâye bile uydurmuşumdur: Âdem ile Havva'yı cennette kandırarak memnu meyveyi tatlı tatlı yutturan ve neticesini acı acı çektiren şeytan, dünya yüzünde de bu bedbaht çiftin gene yakasını bırakmamış, alışmaya başladıkları yeni hayatın tadına zehir katmak için karşılarına geçmiş, demiştir ki:

"Hele sağınıza bakınız, solunuza dönünüz, başınızı göğe kaldırınız, gözlerinizi denize çeviriniz, nereye nazar kılsanız ve canlı ne görüyorsanız hepsinin bir kuyruğu vardır; nitekim ateşten yaratılmış müstesna bir mahluk olduğum halde benim de cici bir kuyruğum var. Kuyruk pek lüzumlu bir uzuvdur. Meziyetlerinin hangi birini sayayım? Mesela kuşlarda ve balıklarda dümen vazifesini görür, azılı hayvanlara mehabet, ehli olanlarına zarafet verir; göz kamaştırarak cinsi cazibeyi de arttırmaya yarar. Kayaların tepesinde

durup avını gözetleyen şu aslanı seyrediniz. Kuyruğunu ne şahane sallıyor, kuyruk ona ne haşmetli bir manzara veriyor... Hindistancevizi ağaçlarının birinden ötekine atlayan maymunda ise kuyruk hayati bir ehemmiyeti haizdir; çevik, tetik, becerikli, perendebaz oluşunun sırrı ondadır. Koyunun yanındaki şu tok süt kuzusu minimini kuyruğunu ne hoş, ne neşeli oynatıyor... Halbuki Havva'nın oğlu ufak idris, kuyruksuz yaratıldığından ana kucağında saadetini tamamıyla belli edemiyor. Onun da minyon bir kuyrukcağızı olsaydı, şimdi, ne sevimli sallar, sevincini ne talakatla anlatırdı!

Ey Âdem! Horoza ne buyuruyorsun? Kuyruğunun şıklığına, yaraşıklığına hayran olmuyor musun? Sen de arkanda, batıya yaslanmış güneş ışıklarıyla pırıl pırıl yanan, tutuşan böyle zarif ve azametli bir ek istemez misin? Ey Havva! Senin büyük yaratıcı nazarında bir güvercin kadar kıymetin yok muydu ki erkeğin yanına yaklaştığı zaman gurul gurul söylenerek ve cilveli şiveli sürtünerek ipek tüylü kuyruğunu bir yelpaze gibi açasın? Bir aciz sincap bile, başının üstüne kadar uzanan kızıl sorguçlu kuyruğuyla sizden daha itinalı, daha süslü yaratılmıştır. Dünyada insandan başka kuyruktan mahrum, güdük ve yoluk hangi mahluk görüyorsunuz? İşte şu sevimli küçük fare, müstakbel Mickey Mouse, şu sevimsiz iri timsah, güzel, necip, faydalı at, korkunç yılan, sadık köpek, koket kedi, evini sırtında taşıyan kaplumbağa ve yavrusunu karın kesesinde gezdiren kanguru, hepsi kuyrukludurlar ve kuyruklarıyla öğünmektedirler. Filin bile az çok, bir büklüm olsun kuyruğu yok mudur? Boşuna eşref mahlukuz

diye böbürlenmeyiniz. Ey insanlar, Allah size bir değirmi kuyruğu bile çok gördü!"

Şeytan bu nutkunu verdikten sonra çifte çatalkuyruğunu iblisçesine sallamış, dudaklarında zehirli bir tebessüm, alev ve duman arasında gözden nihan olmuştur. O dakikadan itibaren de Âdem ile Havva, kuyruk sokumlarında bir eksiklik hissetmeye, üzülmeye başlamışlardır. Yüreklerine yapışan kızgın ateşin adı kıskançlıktır. Havva başını almış, loş ormanlara dalmış, kuyruk hasretiyle dertli dertli düşünmeye koyulmuştur. Bir aralık "Hah," demiştir, "saçlarımı uzatır, uzatır, sonra büker, kıvırır, ucunu kabartır, bir kuyruk şekline sokarım!" İlk saç modası bu düşünceden, kuyruklu görünmek sevdasından doğmuştur. Âdem ise pınar başında hülyalara kapılmış, arkasında bir kuyruk olsa ne kadar yakışacağını ve dişisinin ne derece hoşuna gideceğini aklından geçirerek daldığı uykusunda kendisini bir aslan kuyruğuyla dönüp Havva'nın önünde bunu yerlere vura vura tozu dumana kattığını görmüş, uyanınca ilk işi kabarık püsküllü bir yaban mısırı kamışını, arka tarafından beline bağlamak olmuştur. Kuyruklu elbise modasının başlangıcı bu vakadır!

O zamandan sonra, bütün bu kıskançlık ihtirasını tatmin için dünya terzileri kadınlara, kuyruk yerini tutsun diye uzun etekli tuvaletler dikmişler, erkeklere frak ve redingot biçimi kuyruklu elbiseler giydirmişlerdir. İmparatorların, kralların arkalarına aldıkları, etekleri arşın arşın hermin kürkler, hep kuyruğa özenişten, kuyruğun azametini taklitten, kuyruğa tahassürden ileri gelir. Gelin elbisesi de böyle-

dir, kuyruğun cazibesine, güzelliğine, cinsiyet meylini tahrik etmesine inanıştandır.

Ve hilkatin insanlara karşı gösterdiği bu ihmalden, imsakten, cimrilikten en fazla müteessir olanlar ve noksanını acı acı duyanlar dalkavuklardır. Efendilerinin karşısına geçip –her türlü müdaheneye[1] ilaveten– bir de, en bariz dalkavukluk işareti olarak kuyruklarını sallayamadıkları için!

SON

1 müdahene: dalkavukluk, yağcılık

Refik Halid Karay'ın Eserleri

Anı

1- Minelbab İlelmihrab

2- Bir Ömür Boyunca

Hikâye

1- Memleket Hikâyeleri

2- Gurbet Hikâyeleri ve Yeraltında Dünya Var

3- Memleket Hikâyeleri – Gençler İçin

4- Gurbet Hikâyeleri – Gençler İçin

Kronik

1- Bir Avuç Saçma

2- Bir İçim Su

3- İlk Adım

4- Makyajlı Kadın

5- Tanrı'ya Şikâyet

6- Üç Nesil Üç Hayat

7- Üç Nesil Üç Hayat – Gençler İçin

Mizah

1- Ago Paşa'nın Hatıratı

2- Ay Peşinde

3- Deli

4- Guguklu Saat

5- Kirpinin Dedikleri

6- Sakın Aldanma, İnanma, Kanma

7- Tanıdıklarım

Roman

1- Anahtar

2- Ayın Ondördü

3- Bu Bizim Hayatımız

4- Bugünün Saraylısı

5- Çete

6- Dişi Örümcek

7- Dört Yapraklı Yonca

8- Ekmek Elden Su Gölden

9- İki Cisimli Kadın

10- 2000 Yılın Sevgilisi

11- İstanbul'un Bir Yüzü

12- Kadınlar Tekkesi

13- Karlı Dağdaki Ateş

14- Nilgün

15- Sonuncu Kadeh

16- Sürgün

17- Yerini Seven Fidan

18- Yezidin Kızı

19- Yüzen Bahçe

Refik Halid Karay'a Dair Bir İnceleme

Refik Halid Karay – Ankara

Hazırlayan: Ali Birinci

Refik Halid Karay

Tanıdıklarım

"...İşte bunun için, bu meziyetlerinden dolayıdır ki şu zamanda hemen durmayıp âşık olmak lazımdır. Dünyanın dertlerini unutmak ve felaketleri görmemek için en kestirme yol, gözlerimizi aşkın bağıyla örtmek ve kulaklarımızı aşkın pamuğuyla tıkamaktır. Her keseye elverişli, en ehven ve en şairane çare budur, aşktır!"

Refik Halid Karay, otuz beş hikâyeden oluşan mizah türündeki kitabı *Tanıdıklarım*'da, tanıdığı kişileri, gezip gördüğü yerleri, tattığı, kokladığı, okuduğu, kısacası aşina olduğu her şeyi güçlü tasvirleriyle okuyucusu ile buluştururken mizah yeteneği ile de keyifli anlar yaşatıyor.

ISBN 978-975-10-3089-4

